

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

DIANA JARAŠŪNIENĖ

KREDITINĖS RIZIKOS VALDYMO SISTEMA
LIETUVOS BANKUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

prof. habil. dr. Antanas Buračas

Vilnius, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

KREDITINĖS RIZIKOS VALDYMO SISTEMA
LIETUVOS BANKUOSE

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110

Vadovas

_____ **prof. habil. dr. Antanas Buračas**

2009 10

Recenzentas

2009 10

Atliko

FRmn6-02 gr. stud.

_____ **D. Jarašūnienė**

2009 10 20

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS.....	8
1. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS, JO AKTUALUMAS.....	13
1.1. Kredito rizikos valdymas. Sąvoka ir priemonės.....	13
1.2. Kredito rizikos valdymo sistema ir būdai	18
1.3. Kredito rizikos valdymo problematiškumas bei aktualumas	31
1.4. Kredito rizikos valdymo pokyčiai	36
2. RIZIKOS VALDYMO ORGANIZAVIMAS LIETUVOS BANKUOSE	39
2.1. Kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra bei valdymo organizavimas	39
2.2. Išoriniai veiksniai, įtakojantys kredito rizikos valdymo struktūras.....	44
3. KREDITINĖS RIZIKOS VALDYMO SISTEMOS	49
3.1. Kreditinės rizikos valdymo būdai, suteikiant paskolą juridiniam asmeniui.....	49
3.2. Kreditinės rizikos valdymo būdai, suteikiant paskolą fiziniam asmeniui	62
3.3. Paskolų kontrolė ir administravimas	71
3.4. Specialiųjų atidėjimų sudarymas.....	72
3.5. Paskolų rizikos duomenų bazė	73
3.6. Finansinės (ekonominės) krizės įtaka kreditinės rizikos valdymo sistemoms bankuose.....	76
4. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS LIETUVOS BANKUOSE. APKLAUSOS DUOMENYS	81
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	87
LITERATŪRA	89
ANOTACIJA	98
ANNOTATION	99
SANTRAUKA.....	100
SUMMARY.....	102
PRIEDAI	103

PRIEDAI

1 priedas. Mokumo faktoriaus įvertinimo skalė	104
2 priedas. Finansinės būklės faktoriaus įvertinimo skalė	105
3 priedas. Valdymo faktoriaus įvertinimo skalė.....	106
4 priedas. Užstato ir laiduotojų faktoriaus įvertinimo skalė.....	107
5 priedas. Paskolos struktūros faktoriaus įvertinimo skalė	108
6 priedas. Verslo ir ekonomikos faktoriaus įvertinimo skalė.....	109
7 priedas. Anketa.....	110

LENTELĖS

1 lentelė. Kredito rizikos apibrėžimai	14
2 lentelė. Kredito monitoringo apibrėžimai	27
3 lentelė. Bankų veiklos rodikliai paskolų juridiniams asmenims srityje (2009 m. balandžio mėn. tūkst. Lt)	50
4 lentelė. Bankų paskolų portfelio plėtra	51
5 lentelė. Rodiklių reikšmingumo koeficientai	57
6 lentelė. Gryųjų mėnesio pajamų suma, kuri turi likti kredito šeimai grąžinant būsto kreditą ir vykdant kitus finansinius įsipareigojimus, litais	63
7 lentelė. Bankų veiklos rodikliai paskolų fiziniams asmenims srityje (2009 m. balandžio mėn. tūkst. Lt)	67
8 lentelė. Bankų veiklos rodikliai naujų paskolų fiziniams asmenims srityje (2009 m. balandžio mėn. tūkst. Lt)	68
9 lentelė. Kredito rizikos valdymo organizavimas Lietuvos bankuose.....	82

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Kredito rizikos valdymo elementai.....	37
2 paveikslas. Kredito rizikos organizacinė struktūra banke	39
3 paveikslas. Kreditų rūšys fiziniams asmenims.....	62
4 paveikslas. Kredito rizikos valdymo Lietuvos bankuose kompleksiskumas	83
5 paveikslas. Susijusių skolininkų vertinimas.....	84
6 paveikslas. Paskolų rizikos valdymo strategijos taikymas.....	85

SANTRUMPOS

AB – Akcinė bendrovė

BVP – Bendrasis vidaus produktas

ECB - Europos centrinis bankas

ES - Europos Sąjunga

KŪB – Komanditinė ūkinė bendrija

LB – Lietuvos bankas

SD – Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės

TFAS - Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai

TŪB – Tikroji ūkinė bendrija

UAB – Uždaroji akcinė bendrovė

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

VRE - Vidurio ir Rytų Europos

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvoje bankų sistema susikūrė palyginti seniai, tačiau bankų vystymasis nebuvo nuoseklus. Socialistinėje sistemoje bankų kreditavimo politika praktiškai neegzistavo, todėl nebuvo sukurta ir kreditavimo rizikos valdymo sistema. Po nepriklausomybės atkūrimo, pereinant iš planinės į rinkos ekonomiką, atsirado skolinimosi poreikis. Pradėjo kurtis komerciniai bankai ir paskolų teikimas tapo viena pelningiausių jų funkcijų. Kadangi iki 1995 metų Lietuvoje nebuvo pakankamai stiprios bankų priežiūros įstatyminės bazės, suteikiamų paskolų rizikingumo lygis buvo labai aukštas. Siekdami maksimizuoti pelną, bankai paskolas išdavinėjo neatsižvelgdami į galimybę atgauti išduotas lėšas, t.y. bankų kreditavimo politika buvo nepagrįstai liberali. Šiuo metu padėtis yra ženkliai pasikeitusi. Kadangi itin liberalus požiūris į kredito suteikimą sąlygojo pastaruoju metu bankams iškylančias dideles problemas, šiuo metu bankai taiko konservatyvią kreditavimo politiką, kuri kaip pagrindinį faktorių, priimant sprendimą dėl paskolos suteikimo, įvardija patikimumą ir maksimalų kredito užtikrinimą. Pasaulinė finansinė krizė tokią kreditavimo politiką tik sustiprino, kadangi paaiškėjo, kad bankai Lietuvoje taikė itin liberalias kreditavimo sąlygas, itin nenuosekliai ir prastai valdė paskolų portfelio riziką, nepakankamai įvertino besikeičiančią ekonominę ir kitą aplinką. Remiantis statistiniais duomenimis, pastaruoju metu antrąją ketvirtį iš eilės bankų veikla buvo nuostolinga. Per 2009 m. pirmąją ketvirtį patirtą nuostolį nulėmė pastebimai išaugę nuostoliai dėl paskolų vertės sumažėjimo ir sumažėjusios grynosios palūkanų pajamos. Bankų paskolų portfelio kokybę apibūdinančių rodiklių blogėjimas susijęs su prastėjančia skolininkų finansine būkle, sutrikusiais ar vėluojančiais įmonių tarpusavio atsiskaitymais, augančiu bendrovių bankrotų skaičiumi. Dėl šios priežasties bankai turi imtis priemonių, siekdami atgauti savo lėšas bei užtikrinti jų grąžinimo perspektyvą.

Esant sudėtingai situacijai bankų sektoriuje, Lietuvos bankas bei kiti šalies bankai sugriežtino kredito rizikos vertinimo taisykles. Kredito rizikos valdymas tapo viena iš aktualiausių ir labiausiai diskutuojamų problemų tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio šalyse. Kaip ir kitose šalyse, kuriose vyrauja tradicinė bankininkystė, taip ir mūsų šalyje paskolos sudaro didžiausią bankų turto dalį. Nors paskolų portfelio kokybė Lietuvoje gerėja, tačiau kredito rizika Lietuvos bankams, be abejo, yra labai aktuali. Šiuo metu bankams, valdant kredito riziką, būtina žvelgti ne tik į perspektyvą, suteikiant naujas paskolas, tačiau būtina peržvelgti ir kredito monitoringo jau suteiktoms paskoloms metodus, numatyti jų susigrąžinimo perspektyvas, analizuoti galimus skolininkų atsiskaitymo būdus ir pan. Akivaizdu, kad pastaraisiais metais kredito rizikos vaidmuo išaugo ir tapo viena iš aktualiausių bankų veiklos sričių.

Darbo mokslinis naujumas. Bankams iš visų rizikos rūšių reikšmingiausia yra kredito rizika. Atsižvelgiant į šiuo metu pasaulinėje ekonomikoje iškilusias problemas, kredito rizikos valdymas bankams tampa viena iš aktualiausių sričių. Magistro baigiamajame darbe bus atlikta Lietuvos bankų veiklos įvertinimo analizė, valdant kredito riziką. Analizė bus atliekama, įvertinant kredito rizikos trūkumus, sąlygojusius bankų sektoriaus krizę, bei įvertinant bankų veiklos galimybes, gerinant situaciją šioje srityje bei numatant ilgalaikes sėkmingo kredito rizikos valdymo perspektyvas. Siekiant tinkamai atlikti analizę, darbe bus atlikta paskolos gavėjo finansinės būklės įvertinimo metodikos analizė. Bus išanalizuoti užsienio finansų analitikų taikomi finansinės būklės įvertinimo metodai, bus pabandyta juos pritaikyti Lietuvoje. Planuojama atlikti įvairius skaičiavimus, kurie įrodytų pateiktų pasiūlymų reikšmingumą. Stojant į Europos sąjungą buvo pakeisti kai kurie įstatymai. Šie pasikeitimai bus įvertinti ir remiantis jais bus pasiūlyti paskolos gavėjų finansinės būklės įvertinimo metodikų patobulinimai bei pateikiamos bendros gairės efektyviam kredito rizikos valdymui, kurių bankai privalo laikytis, norint sėkmingai įveikti juos ištikusią krizę bei efektyviai valdyti kredito riziką ateityje.

Darbo problema. Kredito rizika atsiranda tada, kai kita šalis nenori arba negali vykdyti savo sutartinių įsipareigojimų. Jos poveikis yra matuojamas išlaidomis, kurių reikia kitos šalies įsipareigojimams kompensuoti. Kai kredito agentūros sumažina skolininkų kredito reitingą, kredito rizika padidėja ir gali atsirasti nuostolių, nes dėl sumažinto skolininkų kredito reitingo paprastai sumažėja jų įsipareigojimų rinkos vertė. Kredito rizikos svarbą Lietuvos bankams patvirtina į kapitalo pakankamumo rodiklio skaičiavimą įtrauktų rizikos rūšių struktūra. Kredito rizikos reikšmę patvirtina ir šalies bankų atlikto testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatai. Daugelio mokslininkų ir praktikų nustatyta, kad viena iš pagrindinių bankų žlugimo priežasčių yra netinkamas kredito rizikos valdymas. Tradicinėje bankininkystėje didžiąją bankų turto dalį sudaro paskolos, todėl kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui.

Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis. Paskolos suteikiamos pagal griežtai nustatytus kriterijus. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, paskolos struktūrą ir tikslą, paskolos grąžinimo šaltinius ir apdraudimo priemonę. Tyrimai rodo, kad netinkamai sutvarkyta paskolų teikimo sistema daugeliu atvejų sukelia komercinių bankų bankrotą.

Kita aktuali problema, daranti įtaką kreditų rizikos valdymui – šiuo metu pasaulyje vyraujanti finansinė krizė. Jos pasekmė – kreditų rizikos sistemų bankuose performavimas, kuris ekonominiu požiūriu ne visuomet gali būti naudingas. Daugelis bankų pastaruoju metu rengė skubius praktinius sprendimus siekiant įveikti finansinę krizę, susijusią su indėlininkų indėliais ar tarpbankine rinka bei numatė priemones, kurių reikia imtis siekiant kovoti su likusia rizika ir išvengti sisteminės krizės

ateityje. Tokios priemonės, be abejo, padarė įtaką kreditinės rizikos valdymo sistemoms. Kokia tai įtaka, aptarsime darbe.

Darbo objektas – bankų patiriama kredito rizika. Ji nagrinėjama kaip neatskiriama turto (aktyvų) rizikos dalis, kadangi paskolos sudaro didžiausią bankų turto dalį. Paskolų teikimas yra viena pagrindinių banko veiklos kryptų. Skolinant turtą reikia daryti sprendimus, susijusius su skolininkui teikiamos paskolos naudingumu ir su jos grąžinimo užtikrinimu. Kadangi paskolų teikimas išlieka ne tik viena svarbiausių, bet ir viena rizikingiausių banko veiklos sričių, itin svarbu tinkamai valdyti kredito riziką ir turėti patikimą šio turto netekimo rizikos įvertinimo sistemą. Pagrindinis kriterijus sprendimui priimti dėl paskolos suteikimo yra paskolos gavėjo finansinės būklės įvertinimas, todėl magistro baigiamajame darbe pagrindinis dėmesys bus skiriamas finansinės būklės įvertinimo metodikų analizei ir jos tobulinimui.

Darbo tikslas. Magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti šiuo metu Lietuvos bankuose egzistuojančią kredito rizikos įvertinimo metodiką bei principus, nustatyti jų trūkumus ir atsižvelgiant į juos, sukurti kompleksinę paskolos gavėjo finansinės būklės įvertinimo metodiką, kuri galėtų būti taikoma Lietuvos bankuose, siekiant maksimaliai įvertinti kreditinės rizikos laipsnį ir patobulinti paskolų rizikos duomenų bazę, kuri sudaro bankams prielaidas įvertinti paskolos gavėjų patikimumą bei nustatyti nemokumo tikimybę.

Darbo uždaviniai:

- išanalizuoti kredito rizikos valdymo teorinius ir praktinius aspektus, atsižvelgiant į įvykius pasaulinėje ekonomikoje bei įvertinti pagrindinius kredito rizikos valdymo elementus;
- išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos bankų taikomas paskolos gavėjų – juridinių asmenų bei fizinių asmenų - įvertinimo metodikas;
- išanalizuoti paskolų rizikos duomenų bazę bei pateikti pasiūlymus, kaip būtų galima patobulinti paskolų rizikos duomenų bazę su mažiausiomis sąnaudomis ir maksimaliu efektu;
- atlikti praktinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti, kaip kredito rizika valdoma Lietuvos bankuose;
- nustatyti, kokią įtaką kreditų rizikos valdymo sistemoms padarė finansinė krizė.

Hipotezė. Darbe keliama hipotezė, kad šiuo metu Lietuvos bankuose egzistuojanti rizikos įvertinimo metodika bei strategija ne visuomet užtikrina kokybišką kreditavimo politikos įgyvendinimą, o kreditavimo politikos lankstumo pokyčiai ištūmė bankus ir skolininkus į gilią finansinę krizę, tuo darant įtaką visai ekonomikai.

Tyrimo metodai:

- atskirų teisės normų sąveikai kreditavimo sistemoje įvertinti naudojamas *sisteminis* teisės normų analizės metodas;
- kitų šalių kreditavimo sistemai įvertinti bei Lietuvos kreditavimo sistemos trūkumams nustatyti naudojamas *lyginamasis* metodas;

- *analitinis* tyrimo metodas leidžia pažvelgti į kreditinės rizikos valdymo sistemos problematiką iš įvairių pozicijų, per įvairių teisinių, ekonominių ir socialinių normų prizmę;
- *anketavimas*.

Literatūros apžvalga. Tyrimui atlikti buvo analizuojama įvairių šalių ekonomistų literatūra, periodinė spauda, moksliniai straipsniai ir kita medžiaga.

Autorių, nagrinėjančių kredito riziką ir jos valdymą, taip pat kitas susijusias banko rizikas yra išties gausu. Pavyzdžiui, A. Gegužio straipsnyje nagrinėjami teoriniai ir praktiniai neapibrėžtumo ir rizikos sąvokų aspektai (A. Gegužis, 2003), M. Kudinskios straipsnyje nagrinėjamos rizikos vertės (*Value at Risk*) metodų pritaikymas vertinant rinkos riziką (M. Kudinska, 2003), N. Žaltauskienės straipsnyje nagrinėjamas investicijų į vertybinius popierius arba rinkos rizikos valdymo procesas (N. Žaltauskienė, 2002), keletas autorių nagrinėjo užsienio valiutos kurso riziką (A. Dziukevičius, 2003), (R. Kaupys, 2003), kiti - palūkanų normos riziką (M. Jasienė, 2002), R. Bičiulaičio straipsnyje aptartas organizacijų verslo rizikos valdymas (R. Bičiulaitis, 2001). Tiesiogiai susiję su kredito rizika ir jos valdymu yra tik keletas mokslinių straipsnių: F. Jasevičienės ir V. Valvonio straipsnyje nagrinėti kreditų vertinimo teoriniai ir praktiniai aspektai (F. Jasevičienė, V. Valvonis, 2003), I. Kamienio ir V. Valvonio straipsnyje aptartos galimybės panaudoti kreditų registrą kredito rizikai valdyti (I. Kamienas, V. Valvonis, 2004). V. Valvonio straipsnyje nagrinėjama kaip turėtų būti organizuojamas kredito rizikos valdymas banke, kaip derėtų valdyti pavienių kreditų ir kreditų portfelio riziką. Įvertinta Lietuvos bankų praktika valdant kredito riziką (V. Valvonis, 2004). Irenos Mačerinskienės ir bendraautorių straipsnyje nagrinėjama daugiakriterinio metodo taikymo įtaka banko paskolų portfelio valdymui (I. Mačerinskienė ir kt., 2004).

Lietuvių autorių taip pat išleista keletas knygų apie riziką ir jos valdymą. Pirmiausiai reikėtų paminėti V. Vaškelaičio monografiją „Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika“ (V. Vaškelaitis, 2003). Monografijoje daug dėmesio skiriama aptarti banką, kaip riziką valdančią įmonę, aptariami rizikos valdymo principai, pateikiamas banko rizikos klasifikavimas, nagrinėjamos įvairios rizikos rūšys, su kuriomis susiduria bankas, pateikiamas „N“ banko rizikos valdymo praktika. Tačiau minėtoje knygoje trūksta nuoseklumo, aiškumo, išsamumo, dažnai per daug dėmesio sutelkiama į antraeilius dalykus, iš pateikto knygos turinio galima tikėtis visai kitų dalykų nei pateikta knygoje medžiaga, trūksta nuorodų į kitus literatūros šaltinius. Kredito rizikai knygoje skiriama dėmesio kiek ir kitoms rizikos rūšims (gal todėl, jog kaip viena svarbiausių rizikos rūšių įvardijama likvidumo rizika). Tačiau daugelis knygoje pateiktų faktų apie kredito riziką ir jos valdymą apsiriboja ištraukomis iš Lietuvos banko nutarimų ir vieno banko vidaus dokumentų.

Tiesiogiai su kredito rizika susijusi tik viena Lietuvos autorių išleista knyga – tai J. Brazdžionio ir G. Širmulio „Kreditavimo principai“ (J. Brazdžionis, G. Širmulis, 1997). Knygos privalumas tas, jog ji skirta tik kredito rizikai, o dar tiksliau, vienam iš jos aspektų – kreditavimui.

F. Jasevičienės, R. Ginotienės ir V. Stankevičienės išleistoje knygoje aptariamos įvairios rizikos rūšys, su kuriomis susiduria bankas (F. Jasevičienė ir kt., 2000). G. Kancerevičiaus knygoje „Finansai ir investicijos“ vienas iš daugelio skyrelių skirtas aptarti pagrindinėms rizikos rūšims, įskaitant ir kredito riziką (G. Kancerevičius, 2004). Kitų autorių leidiniuose nagrinėjami bendri rizikos valdymo aspektai (V. Bagdonas, 1996), (R. Urniežius, 2001), palūkanų normos rizika ir jos valdymas (M. Jasienė, 1998).

Iš pateiktos mokslinės literatūros apžvalgos matyti, jog kredito rizikai, kaip reikšmingiausiai Lietuvos ir kitų šalių bankams rizikos rūšiai, Lietuvoje skiriama santykinai mažai dėmesio. Daugelis autorių aptaria arba visas rizikos rūšis, jų valdymą, tačiau nepakankamai išsamiai, arba didesnę dėmesį skiria kitoms rizikos rūšims, tačiau ne kredito rizikai. Todėl neabejotina tiek šio darbo praktinė nauda, tiek ir mokslinis naujumas.

1. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS, JO AKTUALUMAS

1.1. Kredito rizikos valdymas. Sąvoka ir priemonės

Kreditiniame sandoryje dalyvauja du subjektai: kreditorius ir skolininkas. Kiekvienas iš jų turi savų ekonominių interesų. Skolintojas pateikia skolininkui kreditinio sandorio objektą – kreditą, nustatydamas jo grąžinimo trukmę ir paslaugos apmokėjimo sąlygas, likdamas sandoriu objekto savininku. Bemaž kiekviename kreditiniame sandoryje egzistuoja kreditinės rizikos elementų, t.y. paties kredito ir su juo susijusių įmokų grąžinimo terminų pažeidimas.

Kredito rizika – tai nuostolių dėl skolininko ar kito kontrahento nesugebėjimo vykdyti bankui duotų įsipareigojimų rizika. Kitaip tariant, tai – galimas grynujų palūkanų pajamų ir akcijų rinkos vertės pasikeitimas dėl palūkanų nemokėjimo arba pagrindinės kredito sumos negrąžinimo.¹

Trumpai tariant, kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui. Ji priklauso tiek nuo kreditoriaus, tiek nuo skolininko, taip pat ji gali būti susijusi su užstatu, sisteminė ir *force majeure* rizika.

Apibendrintai tariant, kredito rizika – tai skolos ir palūkanų negrąžinimo rizika. Ji gali būti apibūdinta kaip skolininko neapibrėžtumo problema. Ši rizika dar vadinama įsipareigojimų nevykdymo rizika ar nemokumo rizika.

Kredito rizikos dydį skolininko atžvilgiu apibūdina skolininko galimybės atiduoti kreditą ir pačios paskolos pobūdis. Kredito riziką skolintojo atžvilgiu apibūdina paskolos išdavimo tvarka, jos pažeidimai. Taigi, kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis.

Tačiau reikia pažymėti, kad kredito rizika yra daug platesnė sąvoka nei skolininko ar kito kontrahento nesugebėjimo vykdyti bankui duotų įsipareigojimų rizika, bet ji gali būti suprantama ir kaip nuostolių rizika, susijusi su skolininko ar kontrahento, vertybinių popierių emitento pablogėjusia būkle. Pablogėjusi skolininko ar kontrahento būklė (reitingas) suprantama kaip pablogėjusi debitoriaus finansinė būklė, taip pat pablogėjusi reputacija, konkurencinė pozicija regione, šakoje, debitoriaus sugebėjimų praradimas. Nuostoliai, patirti dėl šių priežasčių gali būti skirstomi į tiesioginius – kreditų negrąžinimas, išteklių trūkumas ir netiesioginius – vertybinių popierių kainų kritimas, būtinybė padidinti atidėjimų dydį ir t.t.

Svarbu suprasti, kad kredito rizika susijusi su debitoriumi, kontrahentu ar emitentu, tačiau pirmiausia ši rizika priklauso nuo tam tikros operacijos, kurią vykdo finansinė institucija.

¹ Fraser D. R. et al. Commercial banking. The Management of Risk. St. Paul: West publishing company, 1995, p. 425.

Remiantis mokslinė – metodinė literatūra, kredito riziką galime suprasti dvejopai:

- 1) Ji suprantama kaip skolininko nesugebėjimas vykdyti savo įsipareigojimų bankui pagal pradinės paskolos sutarties sąlygas. Taigi, į kredito rizikos struktūrą įeina skolininko paskelbimas nemokiu.²
- 2) Ji suprantama kaip tikimybė, kad sumažės tam tikros dalies aktyvų (išduotos paskolos ir ilgalaikiai įsipareigojimai) vertė arba tikimybė, kad gautos pajamos bus mažesnės nei laukiamos. Šiuo požiūriu kredito rizika suprantama kaip banko paskolų portfelio pelningumo rizika.³

Joel Bessis⁴ kredito riziką apibrėžia nuostolių kategorija, kurie gali kilti dėl skolininko nesugebėjimo vykdyti sutartinių įsipareigojimų arba iš skolininko kreditavimo kokybės pablogėjimo. Šis palyginti paprastas apibrėžimas savyje slepia keletą rizikos rūšių. Rizikos „kiekis“ yra lygus skolininko suteikto kredito sumai. Rizikos „kokybę“ sukelia tiek skolininko nesugebėjimo vykdyti sutartinių įsipareigojimų tikimybė, tiek ir kredito užtikrinimo priemonės, kurios sumažintų nuostolių apimtį skolininko nemokumo atveju. Taigi, bankas net skolininko nemokumo atveju gali tikėtis atgauti dalį skolininkui suteiktų paskolų.

Kredito rizikos sąvoka įvairių autorių apibūdinama skirtingai. Apibrėžimai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Kredito rizikos apibrėžimai

Autorius	Apibrėžimas
V. Vaškelaitis	Kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui. ⁵
O. Buckiūnienė	Kredito rizika – galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti įsipareigojimų (mokėti palūkanų, mokesčių, atlikti dalinių paskolos grąžinimų) sutartyje numatytomis sąlygomis. ⁶

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

² Тоцкий М. Методологические основы управления кредитным риском в коммерческом банке. www.finrisk.ru/article/totskiy/totskiy2.html [žiūrėta 2009 04 28]

³ Ten pat.

⁴ Bessis J. Risk Management in Banking. - New York: John Wiley & Sons, 2002, p. 411.

⁵ Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. - Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003, p. 69.

⁶ Buckiūnienė O. Finansai: mokymo priemonė. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2002, p. 21.

Autorius	Apibrėžimas
V. Valvonis	V. Valvonis, apibendrindamas Bazelio bankų priežiūros komiteto ir Europos bankų priežiūros institucijų komiteto dokumentus, kredito koncentracijos riziką apibrėžė kaip galimybę bankui patirti santykinai didelį nuostolį iš kreditų, jog sutriktų normali banko veikla. ⁷
E. Zelgalve	Kredito rizika – tai tikimybė, kad banko skolininkas gali neįvykdyti savo įsipareigojimų, t.y. negrąžinti paskolos pagrindinės sumos arba palūkanų. ⁸

Šaltinis: sudaryta autorės

Banko kredito rizikos priėmimo principai:

- priimti tik tą riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma;
- finansuoti tik tuos klientus, kurie yra mokūs ir gali garantuoti paskolų grąžinimą iš teikiamų pinigų srautų per visą paskolos laikotarpį;
- valdyti konsoliduotą kredito riziką vadovaujantis susijusių asmenų principu.

Kiekviena finansinė institucija, siekdama priimti optimalų rizikos dydį, gali laikytis specialių principų, kurie padeda užtikrinti stabilesnę padėtį analizuojamoje srityje, kadangi visuomet egzistuoja tikimybė, kad skolininkas negalės įvykdyti savo įsipareigojimų grąžinti skolą pagal sutartas sąlygas.

Savo ruožtu kredito rizikos valdymo priemonės sudaro:⁹

- kreditavimo taisyklės ir tvarka;
- kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą;
- kreditų rizikos limitų sistema;
- paskolų klasifikavimo modeliai bei jų nustatymo kriterijai;

⁷ Valvonis V. Kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas, 2007, p. 95. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/77/str7.pdf> [žiūrėta 2009 06 02]

⁸ Zelgalve E. Credit risk management and credit worthiness // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2000, no. 14, p. 263-272.

⁹ Vaškeļaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. - Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003, p. 111.

- kredito rizikos valdymas banko padaliniuose;
- kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

Paskolos suteikiamos pagal griežtus nustatytus kriterijus. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, paskolos struktūrą ir tikslą, paskolos grąžinimo šaltinius ir apdraudimo priemonę.

Vertinant kliento mokumą svarbiausia yra gerai atlikti kredito rizikos analizę. Kredito rizikos analizės tikslas yra kuo geriau įvertinti esamą kliento padėtį ir perspektyvas toje srityje, kurioje klientas siūlo savo produktus ar paslaugas.

Atliekant kredito analizę, kiekvienam klientui priskiriamas kliento reitingas. Ūkio subjekto reitingas apima kliento finansinės būklės įvertinimą, kliento kokybines charakteristikas ir verslo perspektyvą. Fizinio asmens reitingas parodo kliento mokumą bei galimybes grąžinti paskolą. Pažymėtina, kad atliekant kredito rizikos analizę nemenką vaidmenį vaidina ir subjektyvioji analizės pusė, t.y. sąmoningas neteisingos informacijos pateikimas, slėpimas ir pan. Tokiu atveju bankas susiduria su informacijos asimetriškumo problema.¹⁰ Kredito įstaiga bankas negali turėti visos informacijos apie skolininką, o dėl jos trūkumo kyla nepalankaus pasirinkimo ir moralinės rizikos problemos. Moralinė rizika kyla tada, kai bankas, stkodamas informacijos, negali pakankamai kontroliuoti skolininko veiklos.¹¹ Dėl šios priežasties yra itin svarbu sukaupti kuo daugiau informacijos apie skolininką dar prieš suteikiant paskolą ir nuolat vertinti skolininko kredito riziką suteikus paskolą.

Suteikiant paskolą, tinkamam rizikos valdymui užtikrinti, būtina laikytis tokių paskolų suteikimo principų:¹²

1. Kolegiali atsakomybė priimant sprendimą dėl paskolos suteikimo (paskolų komitetų sistema).
2. Įgaliojimų ir atsakomybės nustatymas.
3. “Keturių akių principas”, kuris reiškia:
 - a) sprendimą dėl paskolos suteikimo priima ne mažiau kaip du žmonės;
 - b) paskolos sutartį rekomenduojama pasirašyti dviem banko įgaliotiems asmenims.
4. Rizikos padalijimas, t.y. asmuo, patekęs paskolos projektą, negali priimti sprendimo dėl paskolos suteikimo.

Paskolų monitoringas paprastai vykdomas dviem aspektais:

- 1) atskiros paskolos monitoringas;
- 2) paskolų portfelio monitoringas.

Banko paskolų portfelio ir didelių paskolų monitoringo tikslas – teikti teisingą informaciją banko vadovybei apie paskolų portfelio struktūrą ir rizikos koncentraciją. Banko paskolų portfelio, atskirų

¹⁰ Kamienas I., Valvonis V. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 1. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_1/kamienas_valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 02]

¹¹ Ten pat.

¹² Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. - Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003, p. 112.

paskolų monitoringas, ataskaitų rengimas turi būti atliekamas labiausiai rūpinantis šiais pagrindiniais klausimais: 1) atitikimas banko kredito rizikos politikai; 2) dydžiai ir dinamika; 3) struktūra; 4) produktai; 5) paskolos pagal ekonominę veiklą; 6) terminai; 7) valiuta; 8) draudimo priemonės; 9) rizikos koncentracija ir didžiausios paskolos; 10) portfelio struktūra pagal paskolų kokybę vadovaujantis grupavimo sistema; 11) uždelstų mokėjimų struktūra ir dydžiai; 12) paskolų nuostolių struktūra ir dydžiai.

Einamoji kredito kontrolė apima:

1. Skolininko kapitalo pakankamumo analizę (savos lėšos / bendra aktyvų suma);
2. Skolininko aktyvų kokybės analizę;
3. Skolininko likvidumo analizę (likvidieji aktyvai / kiti aktyvai);
4. Skolininko pelningumo analizę (pelnas vienai akcijai ir vienam darbuotojui).

Kontroliuodamas duomenis ir gavęs žinių apie kliento kreditinio pajėgumo pakitimą (sumažėjimą), bankas gali pareikalauti pakeisti paskolos sutarties sąlygas, kad apgintų savo interesus (pareikalauti papildomų paskolos grąžinimo garantijų).

Nepaisant bankų naudojamų standartizuotų ir formalizuotų rizikos vertinimo modelių, vertinimų ir banko priimamų sprendimų teisingumas priklauso nuo personalo patirties ir žinių.

Bankinio kreditavimo rizikos draudimo paslaugas teikia ir draudimo organizacijos. Draudimo objektas gali būti komercinis ir bankinis kreditas, kredito gavimo ir išdavimo įsipareigojimai, ilgalaikės investicijos. Draustis gali tiek kreditorius, tiek kredituojamasis. Tačiau toks draudimo dokumentas ne visada gali būti garantija, nes, pavyzdžiui, nesumokėjus įmokos, draudikas neišmokės numatyto padengimo.

Draudžiant kreditinį sandorį, pateikiama:

- kreditavimo sutarties kopija;
- kredito padengimą patvirtinantys dokumentai;
- kreditavimo riziką įvertinti padedantys dokumentai.

Statistiniai duomenys rodo, kad 2008 metais bankų sistemos paskolų portfelio prieaugis buvo mažesnis nei 2007 metais. Paskolų portfelis per metus padidėjo 11,3 mlrd. Lt (18,9 %) – 7,0 mlrd. mažiau nei 2007 metais. 2009 metų sausio 1 dieną bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė 64,1 procento 2008 metų šalies BVP, o kitose Baltijos valstybėse šis santykis buvo beveik du kartus didesnis. Švedijoje bankų paskolų portfelis sudarė apie 96,0 procento šalies BVP. Verslui ir namų ūkiams naujai suteiktos paskolos sudarė atitinkamai 5,3 mlrd. ir 4,9 mlrd. Lt. Kitaip nei anksčiau, padidėjo paskolų dalis valdžios institucijoms (0,6 mlrd. Lt). 2008 metų sausio 1 dienos duomenimis, paskolos privačioms įmonėms sudarė 52,3 procento bankų klientams suteiktų paskolų portfelio, paskolos fiziniams asmenims – 40,0 procento (iš jų paskolos būstui įsigyti – 29,1 %

bankų paskolų portfelio). Padidėjus palūkanoms litais, tęsėsi 2007 metų antrąjį pusmetį išryškėjusi skolinimo užsienio valiuta didėjimo tendencija. Užsienio valiuta – beveik vien tik eurai – suteiktų paskolų suma per 2008 metus padidėjo 12,7 mlrd. Lt, o paskolų litais suma sumažėjo 1,4 mlrd. Lt. 2009 metų sausio 1 dieną paskolų nacionaline valiuta suma sudarė 35,4 procento paskolų portfelio, t.y. 9,0 procentinio punkto mažiau nei prieš metus. Bankų paskolų portfelio kokybės pokyčius apibūdinantys keturi pagrindiniai rodikliai per 2008 metus pablogėjo. Paskolų, kurių periodiniai mokėjimai uždelsti šešiasdešimt ir daugiau dienų, ir visų paskolų portfelio santykis per metus padidėjo nuo 1,03 iki 1,25 procento, o paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis per metus padidėjo (pablogėjo) nuo 0,74 iki 1,18 procento. Nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykis per metus padidėjo nuo 1,52 iki 3,29 procento, neveiksnių (nuvertėjusių ir daugiau kaip šešiasdešimt dienų uždelstos paskolos) paskolų rodiklis išaugo nuo 2,55 iki 4,54 procento. Santykinai blogesni buvo ir vartojimo paskolų portfelio rodikliai. Atidėjiniai šioms paskoloms per metus padidėjo 66,2 procento ir 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 2,43 procento šių paskolų portfelio. Paskolų būstui įsigyti portfelio kokybė išliko gera. Šioms paskoloms sudaromi specialieji atidėjiniai nežymiai padidėjo ir, 2009 metų sausio 1 dienos duomenimis, sudarė 0,39 procento viso paskolų būstui įsigyti portfelio.¹³ Iš pateiktų duomenų analizės darytina išvada, kad Lietuvos bankams būtina susirūpinti griežtesne kredito rizikos valdymo politika ir sistema. Pamėginsime aptarti pagrindinius kredito rizikos valdymo sistemos aspektus ir pagrindinius būdus rizikai valdyti: paskolų portfelio diversifikavimas, kredito rizikos limitų sistema, paskolos užtikrinimo priemonių naudojimas, abejotinų aktyvų vertinimas, grupavimas ir specialiųjų atidėjimų sudarymas bei šalies rizikos valdymo priemonės.

1.2. Kredito rizikos valdymo sistema ir būdai

Norint veiksmingai valdyti kredito riziką, būtina tą daryti paisant jos valdymo principų, taip pat į kredito rizikos valdymo procesą reikia žiūrėti sisteminiu požiūriu. Tai įgalina šį procesą išskaidyti į atskiras sudėtines dalis. Pagrindiniai rizikos valdymo elementai yra tokie: valdymo strategija, organizacinė struktūra, informacinės sistemos, priemonės, procedūros, kontrolės sistema.¹⁴

Visų pirma, kredito rizikai valdyti, turi būti sukurta veiksminga organizacinė struktūra. Kiekvienos įmonės, taip pat ir banko, rizikos valdymo organizacinės struktūros gali būti skiriamos į dvi dalis:

¹³ Lietuvos banko metų ataskaita 2008. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/ataskaitos/ataskaita2008.pdf> [žiūrėta 2009 07 15]

¹⁴ Jasevičienė F. ir kt. Bankų rizikos: sisteminis požiūris. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000, p. 32.

1. Strateginė struktūra – banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai. Pagrindinė šių organų funkcija valdant riziką – numatyti rizikos valdymo strategiją ir politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti;

2. Vykdomoji struktūra – tai banko struktūriniai padaliniai. Pagrindinės jų funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką.

Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūra turi nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros padaliniai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą.¹⁵

Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, to turi siekti tiek bankas, tiek ir visa banko grupė. Be to, valdant kredito riziką, reikia atsižvelgti į tai, kad ji susijusi su kitų rūšių rizika. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą, kurie leidžia kontroliuoti banko prisiimamą nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti didžiausio pagal ją įvertinto pelno. Priemonės, kuriomis siekiama veiksmingo kredito rizikos valdymo, kiekvienas bankas pasirenka individualiai, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus.

Kredito rizikos valdymas prasideda nuo banko stebėtojų tarybos, kuri turi patvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją.¹⁶ Kredito rizikos valdymo strategijoje, kuri gali būti bendros banko rizikos valdymo strategijos dalis, turėtų būti numatyta: kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka; valdymo metodų visuma; bankui (ne) priimtinas kredito rizikos lygis; kreditavimo tikslai; siektinas paskolų portfelio dydis, struktūra, savybės ir pan. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu. Vykdomosios struktūros padaliniai ne rečiau kaip kartą per metus banko stebėtojų tarybai turėtų pateikti ataskaitą apie strategijos įgyvendinimą.

Atsakomybė už kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą suteikiama banko valdybai. Be to, ji turi užtikrinti, kad paskolos būtų teikiamos laikantis numatytos strategijos ir kreditavimo politikos, banko organizacinė struktūra sudarytų palankias sąlygas valdyti kredito riziką ir jos valdymui skirtų pakankamai finansinių išteklių, banko darbuotojai, teikiantys paslaugas, susijusias su kredito rizika, šias paslaugas teiktų profesionaliai, laikydamiesi banke nustatytų principų ir procedūrų, o mokėjimo už darbą tvarka neprieštarautų kredito rizikos valdymo strategijai (darbuotojai neturi būti skatinami siekti tik trumpalaikių tikslų, pvz., kuo didesnio paskolų portfelio, neatsižvelgiant į pelną,

¹⁵ Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4, p. 58. http://www.lb.lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 02]

¹⁶ Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Principles for the Management of Credit Risk. – Basel, 2000.

įvertintą pagal riziką). Labai svarbu, kad nustatant kredito rizikos valdytojų teises ir pareigas, būtų skiriamos jų funkcijos.

Banko valdyba turėtų numatyti kredito politiką ir parengti jos dokumentą. Tokiame dokumente reikia nurodyti, kaip siekiama paskolų portfelio kokybės, didžiausio pelno esant priiimtai rizikai, nustatyti bankui priimtina kredito rizikos lygį, išvardyti kredito politikos įgyvendinimo priemonės. Tipiniame kredito politikos dokumente, nurodžius šios politikos tikslą, išvardijamos teikiamų paskolų rūšys, apibūdinamas paskolų teikimo ir administravimo procesas, apibrėžiama banko stebėtojų tarybos, valdybos, komitetų, kitų struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencija, nurodoma prieš suteikiant paskolą reikalinga įvertinti informacija, kredito rizikos vertinimo principai, paskolų palūkanų normos nustatymo principai, paskolų užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos limitai, veiksmai, kurių numatoma imtis, padidėjus paskolos rizikai.¹⁷ Banko valdybos nustatyta tvarka turėtų būti parengta ir patvirtinta kiekvienos reikšmingos kreditavimo srities politika (pvz., būsto kredito politika, vartojamųjų paskolų teikimo politika, mažų ir vidutinių įmonių kredito politika).

Valdant kredito riziką, svarbų vaidmenį atlieka ne tik banko stebėtojų taryba ir valdyba, bet ir nuolat veikiantys rizikos valdymo ir paskolų komitetai.

Tipinis rizikos valdymo komitetas informuoja banko valdybą apie kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą, banko stebėtojų tarybai ir valdybai teikia siūlymus dėl šios strategijos tobulinimo, banko valdybai – dėl kredito politikos tobulinimo. Atsižvelgiant į banko dydį ir veiklos ypatybes, rizikos valdymo komitetas banko valdymo organų nuožiūra gali būti suskirstytas į keletą specializuotų pakomitečių (kredito rizikos valdymo pakomitetas, rinkos rizikos valdymo pakomitetas ir kt.).

Paskolų komiteto funkcijos labiau susijusios su tiesiogine banko veikla – paskolų teikimu. Toks komitetas turėtų siūlyti ar pats spręsti, ar suteikti paskolas, kurios viršija banko valdybos nustatytą dydį arba netenkina kitų sąlygų, nagrinėti paskolas su banku susijusiems asmenims, pasiūlymus dėl jų teikti banko valdybai.¹⁸

Kasdieniu kredito rizikos valdymu turėtų užsiimti verslo padaliniai ir šiuos padalinius kuriojantiems asmenims nepavalduis struktūrinis padalinys. Rekomenduojama, kad už visų rūšių rizikos valdymą būtų atsakingas vienas struktūrinis padalinys, pavyzdžiui, Rizikos valdymo departamentas, kurį sudarytų keli skyriai (kredito, rinkos, operacinės rizikos valdymo ir kt.). Toks struktūrinis padalinys turėtų numatyti ir diegti kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūras, teikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo, kontroliuoti banko priežiūros institucijos, paties banko nustatytą reikalavimų, limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų laikymąsi, vertinti kapitalo

¹⁷ Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) Principles for the Management of Credit Risk. – Basel, 2000.

¹⁸ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarkos patvirtinimo (1995 07 07 Nr. 61). – Vilnius: Valstybės žinios, 1995, Nr. 62-1568.

pakankamumą prisiimtai kredito rizikai padengti ir teikti dėl jo siūlymus, vertinti pagal riziką įvertintą pelną.

Pabrėžiama ir veiksmingos kredito rizikos vidaus kontrolės – bendrosios banko vidaus kontrolės sudėtinės dalies svarba. Banko vidaus kontrolė turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, kredito politikos, nustatytų limitų, kad būtų taikomos numatytos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Patariama įdiegti kredito politikos, kredito rizikos limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų išimčių registravimo ir vertinimo vidaus kontrolę.

Banke taikomą kredito rizikos vidaus kontrolę turi nuolat vertinti banko vidaus auditoriai.¹⁹ Jų pareiga yra vertinti kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, banko nustatytus limitus, numatytas rizikos valdymo priemones, procedūras ir jų laikymąsi, teikti ataskaitas banko valdybai ir, jei reikia, siūlyti kredito rizikos valdymo gerinimo priemones.

Perduodamas su paskolų teikimu ar kredito rizikos valdymu susijusias veiklos sritis trečiajai šaliai, bankas turi užtikrinti, kad kredito rizika ir toliau bus valdoma veiksmingai, o banko vidaus ir nepriklausomiems auditoriams, banko priežiūros institucijai bus sudarytos galimybės tinkamai įvertinti banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymo priemonių ir procedūrų tinkamumą. Pagrindinių funkcijų, susijusių su kredito rizikos valdymu, trečiajai šaliai bankas neturėtų perduoti.

Siekdama rinkos disciplinos, banko valdyba turėtų pasirūpinti, kad visuomenė gautų pakankamai informacijos apie banko prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą.

Kalbant apie kredito rizikos valdymo sistemą, pažymėtina, kad kredito rizikos valdymas prasideda dar iki suteikiant paskolą. Iš skolininko bankas turi pareikalauti tiek informacijos, kad paskolą teikiantys, jos riziką vertinantys darbuotojai, paskolų komitetas, vidaus ir išorės auditoriai bei banko priežiūros institucija galėtų tinkamai įvertinti kredito riziką prieš suteikiant paskolą ir turėtų galimybę ją vertinti visą paskolos terminą.²⁰ Tokiu būdu prieš suteikiant paskolą reikia įvertinti ne tik prisiimamą riziką ir laukiamą pelną, bet abu šiuos veiksnius kartu.

Pažymėtina, kad kai kurių paskolų teikimo atveju bankas privalo įvertinti ir papildomus veiksnius ir atlikti papildomų veiksmų:

- kai paskola teikiama kelių bankų kartu (sindikuota paskola), prieš sudarydamas sutartį su kitais bankais, kiekvienas bankas turi įvertinti kredito riziką, numatyti paskolos teikimo sąlygas ir pan.;
- kredituodamas investicinius projektus, bankas įvertina ne tik ekonominę projekto sėkmę, bet ir technines jo įgyvendinimo galimybes, teisinius, aplinkosaugos ir pan. veiksnius;

¹⁹ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl banko vidaus audito organizavimo bendrųjų nuostatų (2000 11 30 Nr. 154). – Vilnius: Valstybės žinios, 2000, Nr. 107–3404.

²⁰ Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4, p. 63. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 29]

- paskolų su banku susijusiems asmenims teikimo sąlygas ir tvarką turi patvirtinti banko stebėtojų taryba;
- banke turėtų būti numatytos procedūros susijusiems skolininkams nustatyti, o paskolos jiems turi būti suteikiamos pagal iš anksto nustatytą tvarką.

Numatant kredito politiką, kredito rizikos valdymo priemones, reikia užtikrinti, kad paskolų portfelio dydžio, rinkos dalies siekimas netaptų svarbesniu už kitus ar net vieninteliu tikslu. Trumpai tariant, suteikiant kreditą reikia atsižvelgti ir į pelną, ir į prisiimamą riziką. Rizika neturi būti prisiimama, jei apie ją nepakanka informacijos.

Kredito rizikos valdymui labai svarbi ir banko darbuotojų kompetencija. Paskolas teikiantys ir kredito riziką vertinantys darbuotojai turi būti pasirengę tinkamai atlikti jiems pavestas užduotis, t.y. turėti pakankamai žinių ir patirties.

Visi skolininkai turi būti vertinami, laikantis vienodų principų, sprendimą dėl paskolos suteikimo turi priimti ne mažiau kaip du asmenys, jis turi būti patvirtintas įgaliojimus turinčių asmenų parašais.

Taip pat prieš pradėdant teikti su kredito rizika susijusias naujas paslaugas, informacija apie jas, galimo jų poveikio banko veiklai analizė, jų rizikos valdymo priemonės ir procedūros bei kita svarbi informacija turi būti pateikiama banko valdybai, rizikos valdymo komitetui ir kitiems kredito rizikos valdytojams.

Labai svarbi sėkmingo kredito rizikos valdymo sąlyga – tinkama kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistema.²¹ Taip pat valdant kredito riziką svarbus vaidmuo tenka paskolos užtikrinimo priemonėms.

Tačiau, pažymėtina, kad norint nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti riziką, būtina vertinti ne tik atskirų paskolų, bet ir viso paskolų portfelio riziką, pasirenkant dvejopą strategiją: aktyvią arba pasyvią.

Vis dėlto sukurti kredito rizikos valdymo sistemą dar nereikia veiksmingo rizikos valdymo. Svarbi yra ir vadinamoji rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Kredito politikos ir banko politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir priemonių, galinčių paskatinti darbuotojus atlikti su banko politika nesuderinamus veiksmus, taikymas, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas.

Paskolų portfelio diversifikavimas. Banko paskolų portfelio diversifikavimas pasireiškia kreditavimo galimybių išskirstymu, juo siekiama nustatyti tinkamą kreditavimo struktūrą. Banko kredito rizika didėja didinant bendrą kreditų apimtį, koncentruotą tarp nedidelio skaičiaus skolininkų.

²¹ Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4, p. 65. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 29]

Todėl kiekvienas bankas turi taikyti paskolų koncentracijos rizikos stebėjimo, vertinimo ir vadovybės informavimo sistemą, kuri užtikrintų tinkamą paskolų portfelio paskirstymą ir galimybę kontroliuoti banko prisiimamą kredito riziką. Paskolų koncentracijos rizika, atsirandanti dėl asmenų, susijusių asmenų grupių, tam pačiam ekonominiam sektoriui ar geografiniam regionui priklausančių asmenų, tokia pačia veikla užsiimančių arba tas pačias prekes gaminančių asmenų, dėl kredito rizikos mažinimo priemonių taikymo, dėl didelių netiesioginių kredito įsipareigojimų (pvz., esant vieninteliui užtikrinimo priemonės davėjui), turi būti vertinama ir kontroliuojama, taikant dokumentuose nurodytas priemones ir procedūras.

Paskolų koncentracijos rizika vertintina įvairiais požūriais: pagal skolininkus (didelės paskolos), susijusius skolininkus, su banku susijusius skolininkus ir vidaus paskolas, ekonominės veiklos rūšis, užsienio šalis, susijusių šalių grupes, paskolų rūšis, paskolos užtikrinimo priemonės ir kt. Banke turi būti nustatomi paskolų koncentracijos rizikos šaltiniai ir, atsižvelgiant į įvairius ekonominius scenarijus, vertinamas tokios koncentracijos kitimas. Pavyzdžiui, esant reikšmingai vienos ekonominės veiklos rūšies paskolų koncentracijos rizikai, būtina tą veiklą stebėti.

Diversifikuojant banko kredito portfelį kreditai skirstomi pagal:²²

- terminus – priklausomai nuo laukiamų rinkos konjunkūūros pakitimų reguliuojama trumpalaikių, vidutinės trukmės ir ilgalaikių skolų dalis;
- kreditų paskirtį – sezoniniai, kreditai ilgalaikiam turtui įsigyti ir kt.;
- užstato patikimumą;
- palūkanų už kreditą nustatymą – fiksuotos ar kintamos;
- ūkio šakas, šalis ir kt.

Jei tam tikros priežastys neleidžia tinkamai diversifikuoti banko paskolų portfelį (rinkos ypatybės, mažas geografinis veiklos regionas, mažai ekonomiškai nesusijusių klientų), paskolų koncentracijos rizika mažintina kitomis priemonėmis, nebūtinai atsisakant pelningo kreditavimo galimybių. Rekomenduojama tokiais atvejais daugiau kapitalo skirti paskolų koncentracijos rizikai padengti, kainodara užtikrinti, kad paskolų palūkanų normos atitiktų prisiimtą kredito riziką. Bankas neturėtų paskolų portfelio rizikos diversifikavimo tikslais teikti paskolų asmenims, kurių kredito rizikos negali tinkamai įvertinti, arba teikti kredito paslaugas, kurių gerai neišmano.

Kredito rizikos limitų sistema. Paskolų koncentracijos rizikos valdymui taip pat rekomenduojama taikyti kredito rizikos limitų sistemą. Dažniausiai taikomi šie limitai:

- paskolai – maksimali suma, terminas, paskolos užtikrinimo priemonės ir paskolos santykis, paskolos įmokos ir mėnesio pajamų santykis;

²² Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. - Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003, p. 112.

- paskolų grupėms – skolininkų grupė (įskaitant su banku susijusius skolininkus ir vidaus paskolas), ekonominės veiklos rūšys, paskolų užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos grupė, didelių sumų paskolos, paskolų rūšys;
- visam paskolų portfeliui – geografiniai regionai, paskolų portfelio dydis.

Kredito rizikos limitų sistemą reikia taikyti kiekvienai banko paskolai. Banke nustatytų kredito rizikos limitų turi būti griežtai laikomasi, jų negalima pažeisti tenkinant skolininko prašymą suteikti paskolą. Jei nustatyti kredito rizikos limitai viršijami, tokiam sprendimui turi pritarti limitus patvirtinęs kredito rizikos valdytojas.

Kredito rizikos limitai neturi būti per daug griežti, kad šiek tiek pasikeitus padėčiai netektų jų pažeisti, tačiau jie neturi būti ir per daug liberalūs, nes tada neturėtų praktinės naudos. Limitus reikia nuolat peržiūrėti ir koreguoti, atsižvelgiant į išorės veiksnių (ekonominės padėties šalyje, ūkio sektoriaus) ir vidaus veiksnių (kredito rizikos valdymo strategijos, paskolų portfelio struktūros, pelningumo) pokyčius. Keičiant limitus, turi būti atsižvelgiama į kredito rizikos valdymo strategijos nuostatas, banko patirtus nuostolius ir galimybes patirti juos ateityje, prisiimamą kredito riziką, palyginti su laukiamomis pajamomis, limitų tarpusavio ryšius (pvz., nustatant limitus darbdaviui ir darbuotojams, būtina atsižvelgti į tai, kad įmonės darbuotojų kredito rizika priklauso nuo darbdavio finansinės būklės), paskolų portfelio riziką, kredito rizikos ir kitų rūšių rizikos priklausomybę, skolininkų ar jų grupių tarpusavio ryšius, jų kredito rizikos koreliaciją, limitų išimčių dažnumą ir pobūdį.

Kredito rizikos limitus nustato ir jų laikymąsi kontroliuoja tam tikri kredito rizikos valdymo organai: banko valdyba, rizikos valdymo komitetas ar kredito rizikos valdymo struktūrinis padalinys. Šių funkcijų negali atlikti verslo padaliniai ir juos kuriojantys asmenys. Banko vadovybei turi būti laiku pateikiama informacija apie artėjimą prie nustatytų kredito rizikos limitų ar jų pažeidimą.

Paskolos užtikrinimo priemonės. Valdant kredito riziką, svarbus vaidmuo tenka paskolos užtikrinimo priemonėms. Kredito įstaiga turi įtikinti atsakingą instituciją, kad ji tinkamai valdo riziką, kylančią dėl to, kad kredito įstaiga naudoja kredito rizikos mažinimo priemonėmis. Rizika, kad kredito rizikos mažinimo priemonės, kurias taiko kredito įstaiga, gali pasirodyti ne tokios veiksmingos, kaip tikėtasi, turi būti įvertinta ir kontroliuojama, taikant dokumentuose nurodytas priemones ir procedūras.

Priimdamas paskolos užtikrinimo priemonę galimiems nuostoliams sumažinti, bankas turi atsižvelgti į įkeisto turto likvidumą, jo vertės pastovumą, nusidėvėjimo terminą, palyginti su paskolos terminu, užtikrinimo priemonės vertės ir skolininko finansinės būklės priklausomybę, pirmumo teisę panaudojant užtikrinimo priemonę, jei suteikta garantija, laidavimas ar draudimas – garanto, laiduotojo ar draudimo įmonės finansinę būklę ir kitus veiksnius, galinčius turėti įtakos užtikrinimo priemonę

panaudojant. Tokia priemonė įvertinama prieš suteikiant paskolą. Jei jos vertė labai priklauso nuo trečiojo asmens finansinės būklės, reikia įvertinti ir to asmens finansinę būklę bei riziką. Paskola negali būti teikiama atsižvelgiant tik į paskolos užtikrinimo priemonę, neįvertinus asmens finansinės būklės ir negavus kitos informacijos, reikalingos kredito rizikai įvertinti.

Kredito politikos dokumente ar kituose banko dokumentuose turi būti numatytos visų rūšių paskoloms taikytinos užtikrinimo priemonės, jų vertės stebėjimo procedūros, atvejai, kada priemonė turi būti įvertinama iš naujo, jos taikymo atvejai.

Abejotinų aktyvų vertinimas, grupavimas ir specialiųjų atidėjimų sudarymas. Abejotini aktyvai – tai:²³

- paskolos, kreditai, sąskaitos kreditas (overdraftas), diskontuotieji vekseliai, skolos vertybiniai popieriai, indėliai, lėšos kitų bankų, įskaitant užsienio šalių bankus, sąskaitose, atvirkštiniai atpirkimo sandoriai, faktoringas, išsimokėtinai (skolon) parduotas turtas, išankstiniai mokėjimai, už abejotinus aktyvus sukauptos pajamos, kitas turtas, susijęs su kredito rizika bei
- garantijos, laidavimai, išleisti akreditivai, akceptuotieji vekseliai, kiti nebalansiniai įsipareigojimai, susiję su kredito rizika.

Sudarant specialiųjų atidėjimų sumas galimiems nuostoliams padengti ir įtraukiant šias sumas į bankų balansus įvairiose šalyse laikomasi kiek skirtingų rizikos normų ir grupavimo kriterijų.

Pagrindiniai abejotinų aktyvų vertinimo ir grupavimo kriterijai:

- paskolos (ar jos dalies) grąžinimo ir (ar) palūkanų mokėjimo terminų laikymasis;
- skolininko ūkinė ir/arba finansinė būklė, verslo planas, jeigu jis yra, bei jo vykdymas;
- paskolos persvarstymo faktai;
- šalies rizika;
- tarptautinių reitingų agentūrų skolininkui suteikti reitingai, jei toks reitingas suteiktas.

Nustatant konkrečios paskolos grupę, laikomasi tokios tvarkos:²⁴ pirmiausia įvertinama kaip laikomasi paskolos (ar jos dalies) grąžinimo bei palūkanų mokėjimų terminų. Pagal šį kriterijų nustačius paskolos grupę ją galima koreguoti atsižvelgiant į paskolos pertvarkymo ir refinansavimo faktus bei skolininko būklę. Nustatyta ilgalaikių (investicinių) paskolų grupė yra koreguojama atsižvelgiant į paskolos tikslinį panaudojimą ir faktinį investicinio projekto vykdymą.

²³ Lietuvos banko nutarimas dėl abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrųjų nuostatų patvirtinimo (2003 03 20 Nr. 15). – Vilnius: Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1365.

²⁴ Ragauskas J., Senkus A. Aktyvų ir pasyvų valdymas. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998, p. 78.

Dabar Lietuvos bankų paskolos pagal joms tenkančią riziką kol kas grupuojamos į penkias grupes:

1. Standartinės paskolos (paskolos ir palūkanos grąžinamos nustatytu laiku, gavėjo finansinė būklė nekelia abejonių, paskola yra pakankamai apdrausta).

2. Galimos rizikos paskolos (būdingi standartinės paskolos bruožai, tačiau: palūkanos mokamos pavėluotai nuo 1 iki 30 dienų arba nuo 1 iki 90 dienų, bet paskola pakankamai apdrausta, gavėjo finansinė būklė stabili).

3. Padidėjusios rizikos paskolos (paskolų ir palūkanų grąžinimo terminai uždelsti nuo 31 iki 90 dienų, gavėjo finansinė būklė blogėja, paskola apdrausta nepakankamai).

4. Abejotinos paskolos (terminai uždelsti nuo 91 iki 180 dienų, skolininkas turi rimtų finansinių problemų, veikla nuostolinga ir tolesnis verslo gyvavimas kelia didelių abejonių, paskola tik iš dalies garantuota užstatu).

5. Nuostolingos paskolos (terminai uždelsti daugiau kaip 180 dienų, skolininko finansinė padėtis yra bloga ir jis neturi realių galimybių tęsti savo veiklą bei atsiskaityti su kreditoriais, paskola negarantuota arba užstatas yra apskaičiuotas kaip neturintis jokios balansinės vertės bankui).

Šalies rizikos valdymo priemonės. Bankams, teikiantiems paskolas tarptautiniu mastu, svarbi šalies rizika, t.y. rizika, kad dėl ekonominės, politinės padėties permainų užsienio šalyje ar kitų veiksnių skolininkas visiškai ar iš dalies neįvykdys įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis. Bankuose, kuriems svarbi šalies rizika, turi būti įdiegta šalies rizikos nustatymo, stebėjimo, vertinimo ir kontrolės sistema (limitų sistema, šalies rizikos reitingavimas ir kt.). Numatant šalies rizikos valdymo priemones ir procedūras, reikia atsižvelgti į galimus ateities įvykius, o ne tik vertinti praeities faktus. Tokios priemonės ir procedūros turi būti taikomos ne tik paskoloms, bet ir jų užtikrinimo priemonėms. Šalies rizika vertintina prieš suteikiant paskolą ir visą jos terminą. Ji vertintina ne tik tais atvejais, kai paskola suteikiama užsienio šalyje esančiam skolininkui, bet ir tada, kai paskolos gavėjo kredito rizika daug priklauso nuo padėties užsienio šalyje. Pavyzdžiui, paskolą teikiant asmeniui, kuris didelę dalį gaminamų prekių ar paslaugų eksportuoja, svarbu įvertinti riziką, susijusią su užsienio šalies valiutos kursu, palūkanų norma ir pan. Bankas turėtų vertinti ne tik atskirų šalių, bet ir ekonomiškai ar kitaip glaudžiai susijusių šalių grupių (regionų) riziką. Rekomenduojama tokioms šalių grupėms nustatyti šalies rizikos limitus. Taip pat turėtų būti nustatyti ir paskolų rūšių, sandorio šalių, banko struktūrinių padalinių limitai. Bankai, turintys investicijų užsienio šalių kapitalo rinkose ir tose šalyse suteikę kitokių paskolų, turėtų atskirai nustatyti tokių investicijų ir paskolų limitus. Limitus turėtų tvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti banko valdyba arba rizikos valdymo komitetas.

Kaip viena iš šalies rizikos rūšių turėtų būti vertinama ir pervedimo (transfer) rizika – galimybė patirti nuostolį, kai skolininkas ar sandorio šalis bankui negali pervesti užsienio valiutos dėl jos

trūkumo, pavyzdžiui, užsienio šalyje trūkstant reikiamos užsienio valiutos, taikant valiutinius apribojimus.²⁵

Kredito monitoringas. Kredito rizikos valdymas reikalauja iš bankų darbuotojų nuolatinės kreditų kokybės, sudėties ir jų portfelio struktūros kontrolės. Pagrindinis būdas mažinti kredito riziką yra tinkamai suplanuotas, organizuotas ir vykdomas bankų kreditų monitoringas.

Tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos mokslininkai, besidomintys monitoringu, minėtą terminą aiškina skirtingai, nepaisant akivaizdžių bendrumų. Ari Hyytinen, Otto Toivanen teigia, kad tai yra stebėjimų, kontrolės, prognozės ir valdymo sistema.²⁶ Kita vertus, akcentuojamas sistemingas ir reguliarus duomenų apie banko kreditus rinkimas, kuris apima įvairius lygmenis – banko, bankų grupės ir pan.²⁷ Kaip teigia E. Bernhardsen, svarbiausia yra pateikti reikiamą informaciją apie kreditų sistemos funkcionavimą bei sekti, kaip laikui bėgant kinta kredituoto asmens galimybės grąžinti kreditą. Amerikos terminų žodyne monitoringas apibrėžiamas atidus stebėjimas, kruopštus, sistemingas tyrimas ir tikrinimas, turint tikslą surinkti tam tikrą informaciją. Paties žodžio *monitoringas* atsiradimas siejamas su anglų kalbos žodžiu *monitoring* – kontroliuoti, tikrinti, klausyti. *Monitoringas* suprantamas kaip pastovus būklės, padėties, ar veiklos pokyčių stebėjimas, siekiant užtikrinti, kad viskas vyktų pagal planą. Į monitoringą įeina ir pasiekimo raidos sekimas, fiksavimas. Monitoringo būdu gauta informacija naudojama įvertinimams.

Kreditų monitoringas nagrinėjamas įvairiais aspektais, itin daug dėmesio skiriant kreditų kokybės problematikai, pastarąją siejant su monitoringu. 2 lentelėje pateikiami keleto mokslininkų teiginiai apie kredito monitoringą.

2 lentelė. Kredito monitoringo apibrėžimai

Autorius	Apibrėžimas
R. Margolis, N. Salafsky	<i>Kreditų monitoringas</i> – tai nuolatinis kredituoto asmens stebėjimas, informacijos apie jo ekonominę būseną rinkimas, ateities tendencijų prognozė. ²⁸

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

²⁵ Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Principles for the Management of Credit Risk. – Basel, 2000.

²⁶ Hyytinen A., Toivanen O. Monitoring and market power in credit markets. – International Journal of Industrial Organization, 2004, vol. 22, no. 2, p. 269-288.

²⁷ Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 14]

²⁸ Margolis R., Salafsky N. Measures of Success: Designing, Managing, and Monitoring Conservation and Development projects. – Washington: Island Press, 1998, p. 13-15.

Autorius	Apibrėžimas
R. Rukuižienė	<i>Kreditų monitoringas</i> – tai kredito naudojimo sąlygų kontrolė, atsižvelgiant į faktinius kredito gavėjo ūkinės veiklos rodiklius, ir probleminių kreditų pasireiškimo aplinkybių ir veiksmų išaiškinimas, siekiant išvengti kreditinės rizikos tolimesnių padarinių. ²⁹
D. Jatkūnaitė, N. Stončiuvienė, N. Žaltauskienė	<i>Kreditų monitoringas</i> prasideda iškart po to, kai gaunama paraiška kreditui gauti, užtikrinant savalaikį kredito grąžinimą bei palūkanų mokėjimą. ³⁰
S. Taraila	<i>Kreditų monitoringas</i> – kredito gavėjo veiklos kontrolės ir probleminių kreditų, kuriems gresia nesavalaikis grąžinimas, išaiškinimo procesas ankstyvoje stadijoje. ³¹
D. Laskienė, V. Snieška	Bankų <i>kredito monitoringas</i> – tai kredituojamų asmenų vertinimas prieš išduodant kreditą, bei nuolatinę jų kontrolę iki kredito grąžinamos. ³²
V. Valvonis	Bankų <i>kreditų monitoringas</i> – tai priemonė, padedanti įvertinti kreditų portfelio riziką. ³³
A. Hyytinen, O. Toivanen	<i>Kreditų monitoringas</i> – tai efektyvi priemonė kreditavimo proceso valdymo kokybei gerinti. ³⁴

Šaltinis: sudaryta autorės

²⁹ Rukuižienė R. Kreditinės rizikos įvertinimo būdai // *Ekonomika ir vadyba*, 1997, p. 235-238.

³⁰ Jatkūnaitė D ir kt. Paskolų monitoringas. – Akademija: LŽŪU leidybos centras, 2000, p. 5.

³¹ Taraila S. Kreditavimas: teorija ir praktika. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2001, p. 52.

³² Laskienė D., Snieška V. Verslo rizikos samprata ir struktūra // *Inžinerinė ekonomika*. - Kauno technologijos universitetas, 2003, Nr. 3, p. 55-60.

³³ Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // *Pinigų studijos*, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 14]

³⁴ Hyytinen A., Toivanen O. Monitoring and market power in credit markets. – *International Journal of Industrial Organization*, 2004, vol. 22, no. 2, p. 269-288.

Apibendrinant 2 lentelėje pateiktus mokslininkų apibrėžimus, galime teigti, kad kredito monitoringas – tai sistemiškai organizuota ir nuolat veikianti sistema, kurios esmė – būtinos informacijos apie kredito gavėjo ūkinę – finansinę būklę rinkimas, analizė, vertinimas ir prognozavimas iki kredito išdavimo ir po jo išdavimo. Kredito monitoringo veikla siekiama vieno tikslo – minimizuoti banko kredito riziką.

Kaip jau minėta, monitoringo procesas turi būti sisteminis ir sudarytas iš tokių pagrindinių etapų:

- monitoringo tikslų ir uždavinių nustatymo;
- indikatorių sistemos sukūrimo;
- monitoringo plano sudarymo;
- duomenų ir informacijos apie kredito gavėjo ūkinę – finansinę būklę rinkimo ir analizės;
- rezultatų vertinimo.

Monitoringo procesas taip pat turėtų būti nenutrūkstamas, nors sąlyginai jis skirstytinas į du pagrindinius etapus: monitoringą iki kredito išdavimo ir po kredito išdavimo.

Suteikiant kreditą kiekvienu atveju egzistuoja nuostolio tikimybė. Priklausomai nuo to, kokio dydžio nustatytas tikėtinas nuostolis, planuojama tolesnė perspektyva, t.y. parenkama palūkanų norma - tam tikra banko apsauga bei pelnas. Kredito monitoringas kaip tik ir sąlygoja galimybę įvertinti ir kontroliuoti galimus nuostolius bei imtis tam tikrų veiksmų, siekiant užkirsti kelią nuostolių atsiradimui ar bent jau sumažinti jų dydį.

Atliekant kredito monitoringą, autorės nuomone, yra itin svarbu nustatyti jo tikslus ir uždavinius, kadangi klaidos šiame etape gali padaryti visą monitoringo procesą nerezultatyvų. Veiksmų vykdymas ir rezultatai stebimi ir vertinami tam tikrais kiekybiniais rodikliais. Šiuo atveju svarbus antrasis banko kreditų monitoringo organizavimo etapas – indikatorių sistemos kūrimas.³⁵ Jų pasirinkimą lemia informacijos prieinamumas, t.y. turi būti atsižvelgta, ar stebėjimo metu galima gauti vienokius ar kitokius duomenis. Kalbant apie informaciją, reikia paminėti, kad monitoringo metu pirmiausiai renkama ir vertinama informacija ne tik apie tam tikrą paskolą ir paskolos gavėją, tačiau, autorės nuomone, turi būti vertinama ir viso paskolų portfelio rizika, pavyzdžiui, paskolų koncentracija, skolininkų rizikos koreliacija ir pan. Tam naudojami kredito rizikos vertinimo modeliai. Juos taikant, tenka pasikliauti indukcinio metodu – iš dalies spręsti apie visumą. Taigi, taikant modelius ir kaupiant jiems būtinus duomenis, labai svarbus rodiklis yra duomenų imtis – jos dydis, reprezentatyvumas ir kt. Dažnai bankas nebūna suteikęs tiek homogeninių paskolų, kad kredito rizikai vertinti galėtų tinkamai taikyti statistinius metodus, todėl jam tenka keistis informacija su kitais bankais. Informacija apie skolininkus keičiamasi oficialiais ir neoficialiais būdais. Vienas iš oficialių informacijos kaupimo ir teikimo būdų yra paskolų registro sudarymas.

³⁵ Taraila S. Kreditavimas: teorija ir praktika. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2001, p. 64.

Paskolų registre sukaupta informacija naudojama įvairiais tikslais, iš esmės priklausančiais nuo informacijos vartotojo poreikių. Galima skirti tris pagrindines paskolų registro duomenų vartotojų grupes: bankai, centrinis bankas arba bankų priežiūros institucija, visuomenė.

Bankai, siekiantys veiksmingai valdyti kredito riziką, nuolatos naudojami paskolų registro duomenimis apie individualius skolininkus ar skolininkų grupes. Iš kai kurių registrų jie gauna informaciją, naudojamą sudarant ir taikant kredito rizikos vertinimo modelius. Centriniai bankai arba bankų priežiūros institucijos, siekiantys užtikrinti bankų veiklos stabilumą, paskolų registre sukaupią informaciją naudoja dviem tikslais: inspektuodami bankus, vertina bankų paskolų kokybę ir kredito rizikos valdymą, o atlikdami dokumentinę bankų priežiūrą – konkretaus banko ar viso bankų sektoriaus paskolų portfelio kredito riziką. Centriniai bankai paskolų registro duomenimis gali naudotis ir įgyvendindami pinigų politikos tikslus: suteikiant reitingus, galima nustatyti skolininkus, kurių skolos vertybiniai popieriai priimtini kaip užtikrinimo priemonė vykdant pinigų politikos operacijas.

ES pažangiausius paskolų registrus turi Prancūzija ir Italija. Prancūzijoje, naudojantis paskolų ir įmonių registrų duomenimis, skolininkai reitinguojami ir gauta informacija parduodama suinteresuotiems asmenims. Be to, naudojantis paskolų registro duomenimis, Prancūzijoje sukurtas bankų rizikos vertinimo modelis – SAABA. Taikant šį modelį, vertinamas ne tik konkretaus banko veiklos rizikingumas, bet ir bankų sektoriaus būklė, t.y. visų bankų paskolų portfelio nuostoliai (skaičiuojamos įsipareigojimų nevykdymo tikimybės, nuostoliai įsipareigojimų nevykdymo atveju) bei kapitalo poreikis šiems nuostoliams padengti. Be to, šis modelis naudojamas bankams ir visam bankų sektoriui testuoti nepalankiomis sąlygomis. Italijos paskolų registras irgi plačiai naudojamas bankų priežiūros tikslais, pavyzdžiui, prognozuojant bankų paskolų portfelio kokybę (galimos probleminės paskolos metodas), skaičiuojamos ir lyginamos bankų paskolų pajamos, įvertintos pagal riziką, nustatomos įsipareigojimų nevykdymo tikimybės, taikomi vertinimo balais modeliai. Italijos bankas paskolų registro duomenimis naudojami taikydamas kredito rizikos tendencijų stebėjimo modelį M.A.R.C. Jis taikomas inspektuoti bankams ir dokumentinei priežiūrai vykdyti. Naujųjų ES šalių narių, tarp jų ir Lietuvos, paskolų registrai paprastai būna skirti tik duomenims kaupti ir juos teikti vartotojams, jie nenaudojami skolininkams reitinguoti, vertinimo balais modeliams sudaryti, įsipareigojimų nevykdymo tikimybėms skaičiuoti ar bankų priežiūros modeliams kurti. Dauguma naujųjų ES narių paskolų registrus sudarė tik prieš kelerius metus, todėl jos dar neišnaudojo paskolų registrų teikiamų galimybių bankų priežiūros srityje.

Paskolų registrais naudojami ir visuomenė. Skolininkams įstatymai suteikia teisę iš paskolų registro gauti duomenis apie save, sužinoti, kam jie teikiami, jei duomenys neteisingi, reikalauti juos ištaisyti (LRS 2003c; European Commission 1995). Visuomenė, kaip ir centriniai bankai ar bankų

priežiūros institucijos, paskolų registre sukauptais duomenimis gali naudotis atlikdama mokslinius tyrimus, jei tokie duomenys skelbiami viešai ar juos galima gauti kitais teisėtais būdais.

Taip pat paminėtina ir tai, kad dalį monitoringo procesui reikalingų duomenų privalo pateikti ir pats kredito gavėjas. Tai duomenys apie jo vykdomą veiklą, pajamas, perspektyvas ir pan.

Surinkus visą reikiamą informaciją monitoringo proceso pabaigoje atliekamas rezultatų vertinimas ir nustatoma, kokiai rizikos grupei (pastoviajai, padidėjusiai ar sumažėjusiai) priklauso vertinamasis kreditas. Atlikus įvertinimą, galima imtis tam tikrų priemonių, siekiant pakeisti, sumažinti ar anuliuoti kredito riziką.

1.3. Kredito rizikos valdymo problematiškumas bei aktualumas

Valdant kredito riziką iškyla keletas problemų:

- dažnai nėra aišku, koks yra arba bus tikslus kreditų portfelis, kadangi klientai gauna vis daugiau galimybių naudotis kreditavimu savo nuožiūra – pavyzdžiui, klientas gali naudotis kredito linija, overdraftu ir bankui sudėtinga prognozuoti, kiek klientai bus pasinaudoję turimomis galimybėmis;
- nepakanka žinoti rizikos kiekybės, t.y. kiek galima prarasti. Reikia įvertinti ir antrąją rizikos pusę – kokybę, kuri rodo, kokia yra tikimybė įvykti išsipareigojimų nevykdymui;
- kredito riziką įvertinti ir sumodeliuoti yra sunkiau negu rinkos riziką, nes nėra likvidžios rinkos, pagal kurios kainą būtų galima įkainoti kredito riziką;
- išsipareigojimų vykdymo rizikos tikimybės nėra patikimos. Kredito įvykiai yra gana reti, diskretiniai, dėl to skaičiuoti remiantis nominaliąja pasiskirstymo funkcija gali būti netikslu. Paprasčiausia remtis vidiniais arba išoriniais, viešais kredito reitingais;
- labai sudėtinga įvertinti kredito rizikos diversifikaciją ir koreliaciją tarp atskirų kreditų. Greta to, kredito rizika atsiranda ne tik suteikiant paskolas, bet ir atliekant tam tikras prekybines operacijas, pavyzdžiui, įsigijus kokios nors įmonės obligacijų, padėjus kitame banke tarpbankinį indėlį.

Kredito rizikos valdymo aktualumas. Bazelio bankų priežiūros komitetas nurodo, kad nepaisant to, jog bankams kyla problemų dėl kreditų grąžinimo dėl įvairių priežasčių, tačiau pagrindinės priežastys esti šios: per daug liberalūs kreditavimo standartai, prastas kreditų portfelio rizikos valdymas, per mažas dėmesys besikeičiančiai ekonominei aplinkai. Pastarasis faktorius šių dienų realijų kontekste laikytinas itin aktualiu.

Nepaisant visų griežtų kredito rizikos valdymo priemonių, taikomų Lietuvos bankuose, pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje galima buvo nustatyti tokį reiškinį kaip „kredito bumas“. Kredito bumo pradžia

galima laikyti 2002 m., kai šalies bankai pradėjo daug aktyviau dalyvauti finansinio tarpininkavimo veikloje ir ėmė noriai skolinti privačiam sektoriui. Palyginti nedaug kisdavęs bankų paskolų portfelis 2002 m. padidėjo 22 procentais, o 2003 m. – net 52,5 procento. Vėlesniais metais jo didėjimo tempas truputį sulėtėjo (dėl padidėjusios palyginimo bazės), bet vis tiek buvo labai spartus. 2005 m. trečiąjį ketvirtį, palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu, bankų paskolų portfelis padidėjo 46,5 procento. Nuo kredito bumų pradžios Lietuvos bankų paskolų portfelio ir BVP santykis padidėjo daugiau nei du kartus: 2001 m. pabaigoje jis buvo 13,6 procento, o 2005 m. trečiojo ketvirčio pabaigoje – 32,7 procento. Bankų paskolos, įskaitant bankų antrinių įmonių – išperkamosios nuomos bendrovių suteiktą paslaugų apimtį, 2005 m. trečiojo ketvirčio pabaigoje sudarė 42 procentus BVP. Lietuvos bankų paskolų apimtį negalima tiesiogiai palyginti su kitų šalių bankų paskolų apimtimi dėl galimų metodologinių skirtumų, bet akivaizdu, kad Europos Sąjungos (ES) šalyse suteiktų paskolų apimtį yra daug didesnė – Europos centrinio banko (ECB) duomenimis, 2004 m. pabaigoje euro zonos šalių bankų privačiam sektoriui suteiktos paskolos sudarė vidutiniškai 117 procentų BVP.³⁶

Skirtini du Lietuvos bankų kredito didėjimo etapai. Pirmuoju etapu bankai ėmėsi aktyvaus tarpininko vaidmens persikirstant finansinius išteklius tarp skolintojų ir galimų skolininkų, todėl gerokai sumažėjo daugelio ūkio subjektų – tiek įmonių, tiek namų ūkių – likvidumo suvaržymai. Antruoju etapu, bankams jau aktyviai kredituojant ūkį, šis reiškinys tapo iš dalies savaiminis, atsirado kredito ciklo (credit cycle) požymių. Likvidumo suvaržymų sumažėjimą lėmė tiek bankų paskolų pasiūlos, tiek jų paklausos veiksniai. Paskolų paklausa ypač didėjo dėl sparčios šalies ūkio plėtros. Lietuvos ekonomika palyginti greitai atsigavo po 1998 m. Rusijos finansų krizės: jau 2001 m. šalies BVP staigiai padidėjo, nuosekliai gerėjo įmonių pelningumo rodikliai, prekių ir paslaugų eksportas buvo gana sėkmingai perorientuotas į Vakarų rinkas, 2002 m. labai sumažėjo nedarbo lygis. Gerėjant ekonominei padėčiai, didėjo paskolų verslui ir gyventojams paklausa, mažėjo kredito rizika. Ne mažiau svarbus likvidumo suvaržymus mažinantis veiksnys buvo ir bankų paskolų pasiūlos didėjimas. Lietuvos bankai, taip pat užsienio bankai, kurie domėjosi Lietuvos rinka ar buvo jos dalyviai, teigiamai įvertino šalies ūkio gyvybingumą ir atsparumą nepalankiems ekonominiais šokais, o tai turėjo įtakos didinant paskolų pasiūlą ir mažinant kredito rizikos priedus. Be to, Europos ir JAV centriniai bankai vykdė ekspansinę pinigų politiką – dėl to mažėjo tarpbankinės palūkanų normos tarptautinėse finansų rinkose ir bankų finansinių išteklių pritraukimo kaina. Lietuvos bankų vidutinės nominaliosios paskolų (litaais) palūkanų normos 2001 m. sudarė 9,6 procento, 2002 m. – 6,8, o 2003 m. – 5,7 procento.³⁷

Palūkanų normų mažėjimas pagrindinėse pasaulio finansų rinkose ir euro zonos šalių ekonomikos plėtros lėtėjimas skatino ES narių senbuvių bankus geriau išnaudoti verslo galimybes Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalyse, prisidėti jose kuriant efektyvias finansinio tarpininkavimo

³⁶ Ramanauskas T. Bankų kredito didėjimas makroekonominio požiūriu // Pinigų studijos 2005, Nr. 3, p. 79. <http://finansai123.googlepages.com/kreditas2005.pdf> [žiūrėta 2009 08 11]

³⁷ Ten pat

sistemas. 2001–2002 m. užsienio bankai sėkmingai dalyvavo baigiamajame Lietuvos valstybinių bankų privatizavimo etape, šiuo laikotarpiu buvo įsteigta keletas užsienio bankų skyrių. 2002 m. pabaigoje šalies bankai buvo visiškai privatizuoti, o užsienio kapitalas sudarė 88 procentus viso bankų akcinio kapitalo. Nors šalies bankų paslaugų rinka pasižymėjo didele koncentracija, stiprėjo bankų konkurencija. Siekdami sustiprinti savo pozicijas rinkoje, bankai diegė naujas technologijas ir taikė naują bankininkystės praktiką, siūlė palankesnes paslaugų teikimo sąlygas, supaprastino paskolų teikimo procedūras. Vykstant šalies bankų sektoriaus struktūriniais pokyčiams, daugiau dėmesio imta skirti bankų balansų skaidrumui didinti – blogos paskolos buvo nuosekliai perkeliamos į nesisteminę apskaitą, todėl gerėjo paskolų portfelio kokybė. Blogų paskolų dalis bankų paskolų portfelyje mažėjo ir dėl to, kad apskritai gerėjo ekonomikos būklė. Be to, daugiau skolinant ūkiui, didėjo naujų paskolų dalis. Paskolų portfeliui tampant skaidresniam ir gerėjant jo kokybei, bankai turėjo daugiau galimybių pritraukti finansinius išteklius teikiamoms paskoloms finansuoti. Keisti turto struktūrą, suteikiant daugiau paskolų privačiam sektoriui, bankus skatino ir tai, kad po Rusijos finansų krizės Lietuvos vyriausybė pradėjo vykdyti griežtesnę išlaidų politiką, ėmėsi priemonių, kad sumažintų biudžeto deficitą ir pristabdytų valdžios sektoriaus skolos didėjimą. Labiau pasitikint vyriausybės vykdoma fiskaline politika, smarkiai sumažėjo vyriausybės vertybinių popierių palūkanų normos. Pavyzdžiui, vidutinis skolos vertybinių popierių pajamingumas aukcionuose 2000 m. buvo 11,1 procento, 2001 m. – 7,2, o 2002 m. – 5,6 procento. Griežta fiskalinė politika ir vyriausybės vertybinių popierių palūkanų normų mažėjimas buvo vienas iš veiksnių, lėmusių paskolų privačiam sektoriui palūkanų normų mažėjimą.³⁸

Dar vienas veiksnys, turėjęs didelės įtakos bankų paskolų rinkos plėtrai – mokesčių reforma. 2002 m. buvo panaikinta pelno mokesčio lengvata, numatanti, kad reinvestuojamas pelnas apmokestinamas taikant nulinį pelno mokesčio tarifą. Galiojant šiai įstatymo nuostatai, įmonės, investuodamos nuosavas lėšas, galėjo gerokai sumažinti mokamo pelno mokesčio tarifą. Taigi buvo akivaizdžių paskatų investuoti nuosavas lėšas, o ne imti paskolas investicijoms finansuoti. Natūralu, kad šio mokestinio iškraipymo panaikinimas teigiamai paveikė bankų paskolų rinką. Būsto paskolų paklausą gerokai padidino nuo 2003 m. įsigaliojusi gyventojų pajamų mokesčio lengvata, numatanti pajamų dalies, naudojamos būsto paskolų palūkanoms mokėti, dalinį arba visišką (atsižvelgiant į gyventojų pajamų dydį ir kitas turimas lengvatas) neapmokestinimą. Pritaikius šią lengvatą, būsto paskolas paėmusių gyventojų įmokos bankams tapo trečdaliu (arba beveik trečdaliu) mažesnės.³⁹

Apžvelgti veiksniai yra sietini su šalies bankų kredito didėjimo pradžia, t.y. 2002 m. Tai – egzogeniniai veiksniai, lėmę gyventojų ir verslo likvidumo suvaržymų, tai pat palūkanų normų mažėjimą. Bankų kredito didėjimas nuo 2003 m. tapo vis labiau savaiminis. Pavyzdžiui, aktyviai

³⁸ Ramanauskas T. Bankų kredito didėjimas makroekonominio požiūriu // Pinigų studijos 2005, Nr. 3, p. 80. <http://finansai123.googlepages.com/kreditas2005.pdf> [žiūrėta 2009 08 11]

³⁹ Ten pat

kredituojant būsto įsigijimą, iš dalies buvo skatinamas nekilnojamojo turto kainų kilimas, o lūkesčiai, kad jos kils ir toliau, didino būsto paskolų apimtį. Todėl keletą paskutinių metų būsto paskolų portfelio didėjimo tempas buvo labai spartus, o 2005 m. pradžioje būsto paskolos buvo vienas iš labiausiai kintančių bankų turto straipsnių. Galima pateikti ir daugiau pavyzdžių, rodančių, kad Lietuvos bankų kredito didėjimas yra savaime veikiantis mechanizmas. Bankams aktyviai kredituojant ūkį, paskolas finansuojant ne tik šalyje pritrauktomis, bet ir pirminių kredito įstaigų – užsienio bankų lėšomis, labai sparčiai didėjo ir visuminė paklausa, ir likvidžių lėšų kiekis, o tai lėmė gyventojų ir įmonių pajamų, o kartu ir galimų skolininkų skaičiaus didėjimą. Padidėjęs įmonių pelnas, pagerėję pinigų srautai ir balanso rodikliai, dėl nedidelių palūkanų normų sumažėjusios paskolų grąžinimo išlaidos ir kiti veiksniai labai padidino įmonių vertę. Ekonomikai augant ir plėtojantis finansiniam tarpininkavimui, bankai tapo pajėgūs siūlyti labiau klientų poreikius atitinkančių paslaugų, o dėl pasiektos masto ekonomijos didėjo paslaugų teikimo efektyvumas ir mažėjo jų kaina (taip pat paskolų palūkanų normos). Tai – dar vienas postūmis bankams teikti daugiau paskolų. Be to, „pripratę“ prie spartaus paskolų portfelio didėjimo tempo, siekdami užvaldyti didesnę perspektyvios paskolų rinkos dalį, nuo 2004 m. bankai ėmė taikyti vis agresyvesnę kainodaros politiką ir gerinti paskolų teikimo sąlygas.⁴⁰

Tačiau kredito bumai gali virsti valiutos ar finansų krize. Valiutos ir finansų krizėms skirtoje literatūroje pateikiama empirinių duomenų, rodančių, kokie makroekonominiai procesai vyksta, kredito bumui virstant valiutos ar finansų krize. Aaron Tornell ir Frank Westermann (2002), išnagrinėję 39 vidutinės pajamos turinčių šalių (šiai grupei priklauso ir Lietuva) 1980–1999 m. duomenis, priėjo prie išvados, kad kredito bumai, kuris daugeliu atvejų prasideda šaliai liberalizavus finansų rinką, dažniausiai pamažu nuslopsta, bet kartais gali sukelti dvigubą (valiutos ir finansų) krizę, trumpalaikę ekonomikos recesiją ir gana ilgą pokrizinį kredito normavimo laikotarpį. Remdamiesi trisdešimt devynių šalių duomenimis, šie tyrėjai nustatė, kad kiekvienais kredito bumų metais krizės tikimybė būna gana maža (6 proc.). Vis dėlto reikia turėti omenyje, kad kredito bumai paprastai trunka gana ilgai, todėl krizės tikimybė yra gerokai didesnė. A. Tornell ir F. Westermann teigia, kad dėl kredito bumų sukeltos krizės labiausiai nukenčia užsienio konkurencijai uždaras ūkio sektorius (ypač ekonominė veikla, susijusi su nekilnojamuoju turtu), o jo atsigavimas yra lėtas. Atvirą užsienio konkurencijai ūkio sektorių krizė paveikia mažiau, ir tai siejama su didesnėmis šio sektoriaus galimybėmis skolintis ne iš bankų. Kitas tyrėjų pastebėtas dalykas – investicijos krizės metu svyruoja labiausiai iš visų BVP, skaičiuojamo taikant išlaidų metodą, sudedamųjų dalių, o vartojimo išlaidų svyravimai paprastai būna labai nedideli. A. Tornell ir R. Westermann nenustatė reikšmingo ryšio tarp kredito bumų lydinčios krizės ir tokių išorės šokių, kaip prekybos sąlygų pablogėjimas ar palūkanų normų padidėjimas tarptautinėse finansų rinkose. Be to, jie teigė, kad kredito ciklas iš esmės

⁴⁰ Ramanauskas T. Bankų kredito didėjimas makroekonominiu požiūriu // Pinigų studijos 2005, Nr. 3, p. 81. <http://finansai123.googlepages.com/kreditas2005.pdf> [žiūrėta 2009 08 11]

nepriklauso nuo to, ar šalis turi fiksuotą, ar lankstų valiutos kursą. Guillermo A. Calvo (1998) dvigubas krizes vadina „staigiu sustojimu“ (sudden stop) ir išskiria tokius kylančios ekonomikos šalims būdingus dėsningumus: blogėja galimybės skolintis tarptautinėse finansų rinkose, iš esmės pasikeičia einamosios sąskaitos kaitos tendencijos, mažėja vidaus produkcijos apimtis ir visuminė paklausa, taip pat ir kainos uždarame užsienio konkurencijai ūkio sektoriuje, palyginti su kainomis atvirame užsienio konkurencijai ūkio sektoriuje. Valiutos ir finansų krizės, bankų griūtys yra pasaulyje plačiai paplitę reiškiniai, tačiau didžioji dauguma bendrosios pusiausvyros modelių, pagrįstų ekonomikos dalyvių elgsenos optimizavimu (pvz., įprasti realiojo verslo ciklo modeliai), jų nepaaiškina ir apskritai yra nesuderinami su krizių, lemiančių staigų ūkio subjektų gerovės pablogėjimą, faktu.⁴¹

Galime padaryti pagrįstą išvadą, kad šiuo metu pasaulinę ekonomikos ištikusi krizė iš dalies yra susijusi su bankų veikla. Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje diagnozavus kredito bumą šiuo metu galime neginčijamai diagnozuoti ir finansinę krizę, kuri iš dalies yra sukelta per daug liberalios kredito rizikos valdymo sistemos bankuose.

Išanalizavus Lietuvos bankų informaciją apie kredito įstaigų veiklą Lietuvoje, nustatyta, kad 2008 m. Lietuvos bankų pagrindinę turto dalį sudarė paskolos. 2008 m. jos sudarė 74 procentus bankų turto. Toks aukštas paskolų lyginamasis svoris palyginti su turtu turėjo teigiamą įtaką bankų pelningumui, tačiau kartu tai lemia dominuojantį prisiimamos kredito rizikos vaidmenį.

Analizuojant statistinius duomenis, paaiškėjo, kad per 2008 metus bankų sistemos turtas padidėjo 10,8 procento ir 2009 m. sausio 1 d. sudarė 89,7 mlrd. Lt, klientams suteiktos paskolos (71,4 mlrd. Lt) išaugo 18,8 procento. Tačiau metų pabaigoje buvo pastebimos bankų turto ir įsipareigojimų mažėjimo tendencijos. 2009 metų pirmąjį ketvirtį pagrindinių rodiklių mažėjimo tempas (išskyrus indėlius) buvo didesnis nei 2008 metų paskutinįjį ketvirtį, kai rodikliai jau buvo pradėję mažėti.⁴²

Nors 2008 metais Lietuvos bankai dirbo pelningai ir bendras pelnas sudarė 867,3 mln. Lt, tačiau jau 2009 metų pirmąjį ketvirtį, bankų pateiktų ataskaitų duomenimis, šalies bankų sistema dirbo nuostolingai – bankų bendras nuostolis buvo 20,1 mln. Lt. 2009 metų pirmąjį ketvirtį šeši bankai ir trys užsienio bankų filialai patyrė nuostolių (vienas užsienio banko filialas veiklos nevykdė).⁴³

Bankų pelningumas daugiausiai krito dėl gerokai išaugusių nuostolių kritus paskolų vertei. 2008 metais bankų sistemos paskolų portfelis didėjo (18,8 procento), o 2009 metų pirmąjį ketvirtį jis sumažėjo 3,5 procento. Labiausiai (1,3 mlrd. Lt) sumažėjo finansų įstaigoms suteiktų paskolų suma. Paskolos privačioms įmonėms sumenko 1,3 mlrd. Lt. Taip pat blogesni buvo ir vartojimo paskolų portfelio rodikliai. Paskolų būstui portfelis taip pat patyrė tam tikrų nuostolių. Šioms paskoloms

⁴¹ Ramanauskas T. Bankų kredito didėjimas makroekonominio požiūriu // Pinigų studijos 2005, Nr. 3, p. 85. <http://finansai123.googlepages.com/kreditas2005.pdf> [žiūrėta 2009 08 11]

⁴² Lietuvos banko pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2009 m. gegužės mėnesį. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf [žiūrėta 2009 07 02]

⁴³ Ten pat.

sudaromi specialieji atidėjimai nuo metų pradžios padidėjo 0,2 procentinio punkto ir 2009 metų balandžio 1 dieną sudarė 0,6 procento viso paskolų būstui įsigyti portfelio.⁴⁴

Situacija bankų rinkoje bei pasaulinėje ekonomikoje sąlygojo sugriežtintą paskolų (kreditų) išdavimo politiką Lietuvos bankuose. Kadangi paskolų portfelis bei naujos paslaugos kreditavimo srityje ne mažėja, bankai, siekdami pelningumo savo veikloje, privalėjo griežtinti kredito išdavimo sąlygas, idant būtų apsaugoti bankų interesai. Dėl to tinkamas kredito rizikos valdymas ir paskolų kokybės įvertinimas tampa dar aktualesnis.

1.4. Kredito rizikos valdymo pokyčiai

Kredito rizikos valdymo griežtinimas, atsižvelgiant į pastarųjų metų įvykius pasaulinėje ekonomikoje. Įvykiai pasaulinėje ekonomikoje sąlygojo, kad centriniai bankai bei visa fiskalinė politika susidūrė su didžiule rizika. Siekiant išvengti rizikos tūšos bei gilėjimo, būtina priimti greitus sprendimus fiskalinės politikos valdyme, tuo pačiu išvengiant ir sisteminės rizikos.⁴⁵

Pastarųjų metų įvykiai pasaulinėje ekonomikoje paskatino sustiprinti dėmesį bankų rizikos valdymui bei vidaus kontrolės sistemos organizavimui. Todėl Lietuvos banko valdyba patvirtino Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatas. Šiuo dokumentu kredito įstaigos įpareigos iš naujo įvertinti rizikos (tame tarpe ir kredito rizikos) valdymo procesus, peržiūrėti taikomus limitus ir kitus veiklos aspektus. Dokumente nurodyti pagrindiniai principai, kuriais turi vadovautis kredito įstaigos, siekdamos užtikrinti, kad vidaus kontrolės sistema ir rizikos vertinimas (valdymas) veiktų efektyviai ir užtikrintų saugią bei stabilią veiklą.

Į naująjį dokumentą perkeltos kelių atskirų Lietuvos banko teisės aktų nuostatos, taip pat nurodyti papildomi reikalavimai dėl anksčiau nereglamentuotų rizikos rūšių valdymo. Esminis dėmesys skirtas kredito rizikos valdymui. Kredito rizika yra reikšmingiausia rizika, su kuria susiduria šalies bankinis sektorius pereinamuoju ekonominiu laikotarpiu. Dokumente reglamentuoti kredito rizikos vertinimo, jos koncentracijos mažinimo aspektai, kokybinės ir kiekybinės informacijos apie skolininkus kaupimo principai.

Atsižvelgiant į tai, kad bankų prekybiniai portfeliai nuolatos didėja ir prekybinė veikla tampa vis reikšmingesnė, dokumente pateiktos palūkanų normos rizikos valdymo pagrindinės nuostatos, nustatyti prekybinių operacijų limitų, jų rizikos kontrolė bei rizikos valdymo užtikrinimo principai.

Nuostatų taikymui bankams suteiktas pasiruošiamasis laikotarpis bei užtikrinamas proporcingumo principas, tai yra bankai turėtų taikyti nuostatas, atsižvelgiant į savo veiklos apimtį ir

⁴⁴ Lietuvos banko pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2009 m. gegužės mėnesį. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf [žiūrėta 2009 07 02]

⁴⁵ BIS Annual Report 2008/09 // VII. Risk and opportunities: towards a fail-safe financial system. <http://www.bis.org/publ/arpdf/ar2009e7.htm> [žiūrėta 2009 07 02]

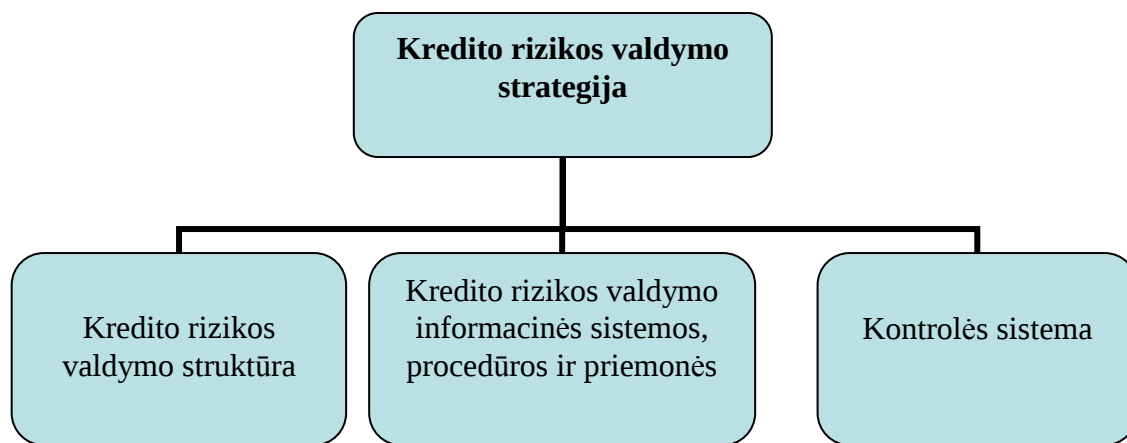
reikšmingumą, suderinant su vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo procesu. Šis Lietuvos banko valdybos nutarimas įsigaliojo nuo 2009 metų balandžio 1 dienos.

Akivaizdu, kad sugriežtinto požiūrio į kredito rizikos valdymą atsiradimas sąlygotas šiuo metu susiklosčiusios ekonominės situacijos. Jos pasekmė – didelė dalis skolininkų tampa nemokiais, o didelė dalis kreditų negražinami laiku. Tai lėmė būtinybę sugriežtinti kredito rizikos valdymą.

Išanalizavus kredito rizikos valdymo sąvoką, priemones, būdus, aktualumą bei problemas, darytinos tokios išvados:

1) Pastarųjų metų įvykiai pasaulinėje ekonomikoje paskatino Lietuvos bankus sustiprinti dėmesį bankų rizikos valdymui bei vidaus kontrolės sistemos organizavimui, kadangi kredito rizika – viena iš esminių banko prisiimamų rizikų, o netinkamas jos valdymas praeityje šiuo metu bankus stumia į bankų krizę. Siekdami ne tik atgauti savo lėšas, tačiau ir gauti pelno, o tuo pačiu ir išsilaikyti rinkoje, bankai privalo sukurti adekvačią kredito rizikos valdymo sistemą.

2) Norint veiksmingai valdyti kredito riziką, bankai privalo laikytis jos valdymo principų, taip pat į kredito rizikos valdymo procesą reikia žiūrėti sisteminiu požiūriu, numatyti perspektyvas. Atlikus teorinę analizę, galime padaryti išvadą, kad, siekiant tinkamai valdyti kredito riziką, reikia pirmiausiai nustatyti, įvertinti ir apibrėžti pagrindinius efektyvaus kredito rizikos valdymo elementus. Pagrindiniai elementai apibendrintai pateikiami 1 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės

1 pav. Kredito rizikos valdymo elementai

Tik įdiegus aiškią kredito rizikos valdymo sistemą bankuose galima tikėtis teigiamų rezultatų. Tai padaryti galima aiškiai reglamentuojant kredito rizikos valdymo sistemą lokaliniais bankų teisės aktais bei atitinkamai suformuojant banko padalinius, atsakingus už kredito rizikos valdymą, numatant jų tarpusavio sąveikos priemones, atskaitomybę, kontrolės sistemą bei procedūras.

3) Bazelio bankų priežiūros komitetas nurodo, kad nepaisant to, kad bankams kyla problemų dėl kreditų gražinimo dėl įvairių priežasčių, tačiau pagrindinės priežastys esti šios: per daug liberalūs

kreditavimo standartai, prastas kreditų portfelio rizikos valdymas, per mažas dėmesys besikeičiančiai ekonominei aplinkai. Pastarasis faktorius šių dienų realijų kontekste laikytinas itin aktualiu.

4) Situacija bankų rinkoje bei pasaulinėje ekonomikoje sąlygojo sugriežtintą paskolų (kreditų) išdavimo politiką Lietuvos bankuose. Kadangi paskolų portfelis bei naujos paslaugos kreditavimo srityje ne mažėja, bankai, siekdami pelningumo savo veikloje, privalėjo griežtinti kredito išdavimo sąlygas, idant būtų apsaugoti bankų interesai, tačiau, autorės nuomone, privaloma išvengti kraštutinumų, antraip bankai apribos savo galimybes gauti pelno, suteikiant kreditus.

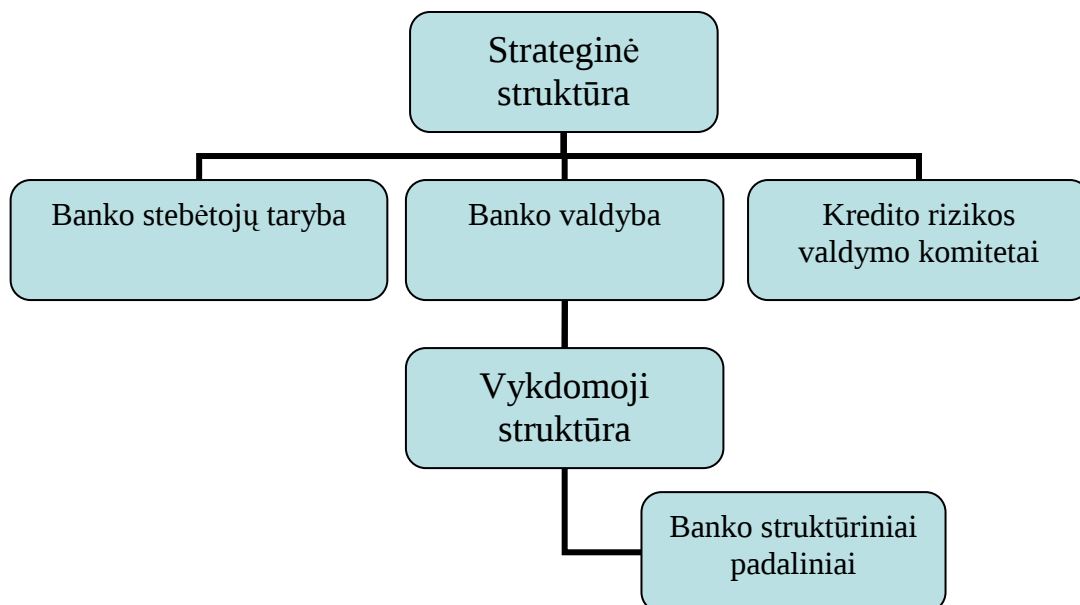
2. RIZIKOS VALDYMO ORGANIZAVIMAS LIETUVOS BANKUOSE

2.1. Kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra bei valdymo organizavimas

Banko rizikos valdymas išryškėja pirmiausia per banko organizacinę struktūrą. Ją sudaro:

1. strateginė struktūra - banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai. Jų funkcija – numatyti rizikos valdymo strategiją, politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jai gyvendinti;
2. vykdomoji struktūra – banko struktūriniai padaliniai. Pagrindinės jų funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką.

Banko rizikos valdymo organizacinę struktūrą grafiškai pavaizduojame 2 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės

2 pav. Kredito rizikos organizacinė struktūra banke

Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūros turi nuolat keistis informacija.⁴⁶ Tai reiškia, kad strateginė struktūra turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, o vykdomoji struktūra – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija ir politika, teikti rekomendacijas, kaip patobulinti rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, t.y., kaip pagerinti rizikos valdymą.

⁴⁶ Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4, p. 58. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 02]

Skirtinguose Lietuvos bankuose rizikos valdymo organizacinė struktūra skirtinga. Ji priklauso nuo teikiamų paskolų, jų dydžio, įvairovės, sudėtingumo, paskolų ir paskolų portfelio rizikos, banko dydžio, valdymo, veiklos ypatybių.

Lietuvoje kredito rizikos valdymas atliekamas laikantis aukščiau išdėstytos valdymo organizacinės struktūros. Kredito rizika be to, kartu valdoma ir banke, ir banko kontroliuojamose įmonėse. Bankai, kontroliuojami užsienio šalių bankų, kredito riziką valdo bankų grupės mastu, t.y. Lietuvoje veikiantis bankas, valdydamas kredito riziką, įtraukia ir kontroliuojamas įmones, o jį globojantis bankas – Lietuvoje veikiantį banką.

Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatose, patvirtintose Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimu⁴⁷ nustatyta kredito rizikos vertinimo organizacinės struktūros svarba ypač pabrėžiant struktūrų bendradarbiavimą. Minėtame nutarime nurodoma, kad banke turi būti įdiegta veiksminga vadovų informavimo sistema:

- Kredito rizikos kontrolės padalinys turi reguliariai atsiskaityti banko valdybai, t.y. teikti kredito rizikos analizės ataskaitas, kuriose būtų informacija bent jau apie išorės aplinką, portfelio augimas palygintas su biudžetu, nurodytos išlaidos dėl rizikos, didžiausi įsipareigojimai, pasiskirstymas pagal ekonomines veiklos sritis, mokėjimo terminų pradelsimai, didžiausi probleminiai klientai, portfelio pasiskirstymas pagal rizikos kategorijas (rangus, rizikos grupes), rizikos kategorijų (rangų, rizikos grupių) pasikeitimai per tam tikrą laikotarpį ir pan.
- Paskolų komitetas ir rizikos valdymo komitetas turi reguliariai teikti banko valdybai numatytų tikslų įgyvendinimo valdant kredito riziką ataskaitas. Šių ataskaitų turinys turi apimti bent jau priimto rizikos lygio, aktualios (planuojamos) rizikos struktūros, rizikos valdymo aspektus, taip pat kitus reikšmingus pokyčius ir nustatytos politikos išimtis, tobulintinas sritis ir pastangas ištaisyti nustatytus trūkumus.

Kitas svarbus organizacinis aspektas, susijęs su kredito rizikos valdymu, yra tas, kad kredito rizikos valdymą juose vertina vidaus auditoriai, taip pat kredito rizikos valdymui yra naudojami išsamūs paskolų teikimo proceso aprašai, kuriuose numatoma, kam, kokios, kokio dydžio ir kokiomis sąlygomis gali būti suteikiamos paskolos. Tačiau vertindami paskolos užtikrinimo priemones, Lietuvos bankai taiko pačių sukurtas metodikas, kadangi Lietuvos bankas yra nustatęs tik bendro pobūdžio reikalavimus.

Kalbant apie rizikos valdymo organizavimą, svarbu pažymėti, kad norint efektyviai valdyti kredito riziką, būtina sukurti ne tik atitinkamą organizacinę struktūrą, tačiau būtina ir nustatyti kredito rizikos valdymo strategiją (modelį). Norint jį sukurti, būtina atlikti kredito rizikos analizę.

⁴⁷ Lietuvos banko vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatos (Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 149). http://www.lb.lt/docs/word/080925_149nuostatos.doc [žiūrėta 2009 04 16]

Rizikos analizės pradiniam etape yra identifikuojami vidiniai ir išoriniai veiksniai, kurie apsprendžia nuostolių tikimybę. Rizikos analizės pagrindinis uždavinys yra orientuotas į potencialių kredito rizikos atmainų identifikavimą. Jis apima potencialių rizikos veiksnių, jų kitimo priežasčių išsiaiškinimą.

Rizikos veiksnio įtakos laipsnį apibūdina jo pasekmėje atsirandančio nuostolio dydis. Tokiu būdu išsiaiškinami esmingiausi pagal dydį ir atsiradimo tikimybę nuostoliai. Nuostolių dydis, palygintas su tam tikra pasirinkta baze, parodo rizikos laipsnį.

Atliekant rizikos analizę svarbu rasti pusiausvyrą tarp paskolos gavėjo finansinės būklės ir banko siekiamo veiklos ekonominio efektyvumo, t.y. tarp rizikos ir siekiamo pelno. Rizikos laipsnis pasirenkamas išsiaiškinus pagrindinių veiksnių sąlygojamų nuostolių įtaką banko finansinei būklei.

Skirtingi autoriai skirtingai struktūrizuoja rizikos analizės fazes, išskirdami rizikos identifikavimą, rizikos teorinį įvertinimą, rizikos praktinį įvertinimą.

Rizikos identifikavimas apima naujų rizikos veiksnių arba naujų ryšių tarp šių veiksnių atradimą ir (ar) įvertinimą. Rizikos teorinis įvertinimas apima tokias penkias dalis:

- tikimybė, kad įvykis įvyks;
- tikimybė, kad bus pasiekti galutiniai rezultatai;
- poveikio tikimybė;
- pasekmių įvykimo tikimybė;
- pasekmių dydis.

Rizikos valdymo procesas susideda iš atskirų etapų, kuriuos reikia sujungti į vieną organizacinę sistemą, nes manoma, kad rizikos valdymo organizacinių struktūrų kūrimas gerina rizikos valdymo procesą, užtikrina pakankamą organizacinių sprendimų kokybę, mažina subjektyvių veiksnių įtaką. Rizikos valdymo organizavimas – tai priemonių, kurių tikslas racionaliai susieti visus elementus į bendrą technologinį rizikos valdymo procesą, sistema.

Rizikos valdymo organizacinę struktūrą tikslinga laikyti ciklišką, daugiaetapį sudėtinių dalių tarpusavio išdėstymą ir ryšį, kurio tikslas sumažinti neteisingų sprendimų pavojų ir galimas šių neigiamų sprendimų pasekmes ir kartu leidžiantis maksimaliai išnaudoti visas galimybes kuo geresniam norimam rezultatui pasiekti.

Taigi galima nustatyti bendrąją rizikos valdymo organizacinę struktūrą. Jos veikla paremta tokiais pagrindiniais etapais:

1. Rizikos valdymo tikslų ir uždavinių nustatymas.
2. Informacijos rizikos valdymo aspektų rinkimas ir apdorojimas.

3. Rizikos analizė. Jos tikslas - identifikuoti visas galimas rizikos rūšis ir jas sukeliančius veiksnius, įvertinti galimas rizikas, nustatyti bendrą ir leistiną rizikos lygį. Leistinas rizikos lygis nustatomas, atsižvelgiant į požiūrį į galimą riziką.

4. Rizikos ir laukiamo rezultatų parengimas ir analizė. Šiame etape pasirenkamas optimalus variantas tarp galimos rizikos dydžio ir laukiamo rezultato.

5. Rizikos valdymo strategijos ir ją atitinkančių valdymo priemonių parinkimas. Atsižvelgiant į rizikos pasireiškimo tikimybes, galimų nuostolių dydžius ir požiūrį į riziką, pasirenkama atitinkama rizikos valdymo strategija ir jai būdingos valdymo priemonės.

6. Rizikos valdymo programos sukūrimas.

7. Rizikos valdymo programos įgyvendinimas, kuris apima organizacinius rizikos valdymo programos įgyvendinimo klausimus.

8. Rizikos valdymo programos kontrolė, kuri grindžiama gautų rezultatų, įdiegus rizikos valdymo programą, analize.

9. Rizikos valdymo programos įvertinimas, jos efektyvumo nustatymas.

Tačiau kredito rizikos analizė nėra vienkartinis procesas, atliekamas suteikiant paskolą. Analizė atliekama nuolat kredito gražinimo laikotarpiu. Bankai Lietuvoje nuolat atlieka paskolų (kreditų) ir jų rizikos kontrolę. Paskolų ir jų rizikos kontrolė turi veikti nepriklausomai ir atskirai nuo tiesioginio kreditavimo veiklos. Vertintina tiek balansinėje tiek nebalansinėje apskaitoje esančių paskolų kredito rizika. Vertinant atskiros paskolos ar paskolų portfelio riziką reikia atkreipti dėmesį į galimus ekonomikos bei atskirų ūkio šakų pakitimus ir įvertinti paskolą esant nepalankiausioms sąlygoms.

Atliekant rizikos analizę, abejotini aktyvai suskirstomi į penkias rizikos grupes:

1 grupė – standartinė;

2 grupė - galimos rizikos;

3 grupė - padidėjusios rizikos;

4 grupė – abejotina;

5 grupė – nuostolingoji.⁴⁸

Sudarant specialiųjų atidėjimų sumas galimiems nuostoliams padengti ir įtraukiant šias sumas į bankų balansus įvairiose šalyse laikomasi kiek skirtingų rizikos normų ir grupavimo kriterijų. Lietuvoje nustatytos tokios rizikos normos:

⁴⁸ Lietuvos banko bendrosios nuostatos dėl abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo (2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. 15). <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=12003032015&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=6&De=11&SS=Ie%F0koti&P=27> [žiūrėta 2009 06 15]

- 1 - standartinė grupė** - 0 procentų;
- 2 - galimos rizikos grupė** - 1-15 procentų;
- 3 - padidėjusios rizikos grupė** - 15-40 procentų;
- 4 - abejotinos grupės** - 40-60 procentų;
- 5 - nuostolingos grupės** - 100 procentų.⁴⁹

Rizikos nustatymo kriterijai yra šie:

- paskolos (ar jos dalies) grąžinimo ir (ar) palūkanų mokėjimo terminų laikymasis;
- paskolos pertvarkymo ir refinansavimo faktai;
- skolininko ūkinės ir finansinės veiklos būklė;
- ilgalaikės (investicinės) paskolos gavėjo investicinio projekto faktinis vykdymas.⁵⁰

Nustatant konkrečios paskolos grupę, laikomasi tokios tvarkos: pirmiausia įvertinama, kaip laikomasi paskolos (ar jos dalies) grąžinimo bei palūkanų mokėjimų terminų. Pagal šį kriterijų nustatius paskolos grupę ją galima koreguoti atsižvelgiant į paskolos pertvarkymo ir refinansavimo faktus bei į skolininko būklę. Nustatyta ilgalaikių (investicinių) paskolų grupė yra koreguojama atsižvelgiant į paskolos tikslinį panaudojimą ir faktinį investicinio projekto vykdymą.

Atsižvelgiant į paskolos (ar jos dalies) grąžinimo ir (arba) palūkanų mokėjimo terminų laikymąsi paskolos grupuojamos:

- standartinė grupė - jei terminai praleisti mažiau kaip 7 dienas;
- galimos rizikos grupė - jei terminai praleisti nuo 7 iki 30 dienų;
- padidėjusios rizikos grupė - jei terminai praleisti nuo 31 iki 90 dienų;
- abejotina grupė - jei terminai praleisti nuo 91 iki 180 dienų;
- nuostolinga grupė - jei terminai praleisti daugiau kaip 180 dienų.⁵¹

Paskolos pertvarkymas yra paskolos sutarties sąlygų pakeitimas. Paskola laikoma pertvarkyta, jei paskolos sutartyje buvo pakeista:

- paskolos (ar jos dalies) grąžinimo ir (arba) palūkanų mokėjimo terminai;
- palūkanų norma;
- kapitalizuotos sukauptos palūkanos, kai sukaupėtų palūkanų suma didinama paskolos suma.⁵²

⁴⁹ Lietuvos banko bendrosios nuostatos dėl abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo (2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. 15). <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=12003032015&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=6&De=11&SS=Ie%F0koti&P=27> [žiūrėta 2009 06 15]

⁵⁰ Ten pat

⁵¹ Ten pat

⁵² Informacija parengta remiantis šaltiniu: Kredito unijų minimalūs paskolų vertinimo reikalavimai (Lietuvos banko valdybos 2009 m. kovo 26 d. nutarimas Nr. 38). http://www.lb.lt/docs/Word/090326_38_reikalavimai.doc [žiūrėta 2009 06 17]

2.2. Išoriniai veiksniai, įtakojančys kredito rizikos valdymo struktūras

Taip pat svarbu yra nustatyti kitas rizikos rūšis, įtakančias kredito riziką ir sukurti efektyvią jų valdymo sistemą. Finansinė rizika apskritai skirstoma į dvi rūšis: riziką, susijusią su pinigų perkamąja galia, ir riziką, susijusią su kapitalo įdėjimais (investavimo rizika). Išskiriamos trys pagrindinės rizikos rūšys, kurios įtakoja kredito riziką: rizika, susijusi su pinigų perkamąja galia, investavimo rizika ir valiutinė rizika.

Prie rizikos, susijusios su pinigų perkamąja galia priskiriama infliacinė, defliacinė ir likvidumo rizikos. *Infliacinė rizika* – tai rizika, kad didėjant infliacijai gaunamos piniginės pajamos nuvertėja realios vartotojų perkamosios galios požiūriu greičiau nei auga. Tokiomis sąlygomis verslininkas patiria realius nuostolius. *Defliacinės rizikos* atveju vyksta kainų lygio kritimas, sukeliantis verslininkystės sąlygų blogėjimą bei pajamų mažėjimą.⁵³

Likvidumo rizika – tai rizika, susijusi su nuostolių galimybe realizuojant vertybinius popierius ar kitas prekes dėl jų kokybės ir vertės rinkoje pasikeitimų. Ji pasireiškia per daromą kainos nuolaidą, lyginant su nominalia rinkos kaina, siekiant kuo greičiau parduoti vertybinius popierius ar kitą turtą. Likvidumas – tai bankų negebėjimas bet kuriuo metu įvykdyti savo įsipareigojimus kreditoriams.

Likvidžios lėšos – tai gryniesi pinigai, lėšos centriniame banke ir kiti aktyvai, kuriuos bet kuriuo metu galima pervedi grynaisiais pinigais.

Likvidumo rizikos valdymas:

1. Aktyvus valdymas – likvidžių lėšų pritraukimas, naudojimas mažuose bankuose. Investuojama į trumpalaikius vertybinius popierius, išduodamos trumpalaikės paskolos, t.y. naudojamosi aktyvų terminais.
2. Įsipareigojimų valdymas – tokį valdymą propaguoja solidūs bankai, kurie laisvai gali pritraukti pinigus. Tačiau reikia išsiaiškinti, koks lėšų šaltinis yra stabiliausias, kokie šaltiniai dings atsiradus problemoms.

Kalbant apie statistinius duomenis likvidumo rizikos valdymo srityje, pažymėtina, kad sumažėjus kreditavimo apimtims ir vis mažiau lėšų skiriant likvidžiam turtui, per 2009 metų pirmąjį ketvirtį bankų sistemos normatyvinis likvidumo rodiklis išaugo 3,4 procentinio punkto ir 2009 metų balandžio pirmą dieną sudarė 42,4 procento: jis buvo per 12 procentinių punktų didesnis už Lietuvos banko nustatytą minimumą. Per ketvirtį bankų likvidus turtas išaugo beveik 0,3 mlrd. Lt, o einamieji įsipareigojimai mažėjo jau antrą ketvirtį iš eilės – per ketvirtį sumažėjo 2,7 mlrd. Lt. Likvidaus turto

⁵³ Martinkutė R. Verslo rizika: konspektas. - Vilnius, 2006, p. 1-38.

apimties augimui daugiausia įtakos turėjo 685 mln. Lt padidėjusios lėšos ES valstybių narių ir aukšto reitingo šalių bankuose bei kitose kredito įstaigose, o iš einamųjų įsipareigojimų labiausiai sumažėjo skolos bankams ir kitoms kredito įstaigoms (1,3 mlrd. Lt), indėliai iki pareikalavimo (0,7 mlrd. Lt) ir nebalansiniai įsipareigojimai (0,6 mlrd. Lt). Likvidaus turto dalis bankų turte per ketvirtį padidėjo 0,7 procentinio punkto ir sudarė 19,3 procento bankų turto. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą. 2009 metų balandžio 1 dieną 86 procentai bankų sistemos turto teko patronuojančių institucijų valdomiems bankams.⁵⁴

Nors likvidumo rodikliai gerėjo, tačiau likvidumo valdymo klausimai pastaruoju laikotarpiu išlieka itin aktualūs ypač Lietuvos rinkoje veikiantiems bankams, kurie neturi stiprių patronuojančių institucijų.

Investavimo rizika susijusi su kapitalo investavimu ir apima tokius rizikos porūšius kaip prarastos naudos rizika, pajamingumo sumažėjimo rizika, tiesioginių finansinių praradimų rizika.

Prarastos naudos riziką galima apibrėžti kaip netiesioginės finansinės žalos ar pelno negavimo riziką dėl tam tikros pareigos neįvykdymo laiku (pvz., draudimo, investavimo ir pan.).

Pajamingumo sumažėjimo rizika gali kilti dėl investicijų, indėlių ir kreditų palūkanų bei dividendų dydžio sumažėjimo. Pajamingumo sumažėjimo rizika, remiantis A. V. Rutkausku, turi dvi atmainas: palūkanų riziką ir kreditinę riziką.

Palūkanų normos rizika apima finansinių institucijų nuostolių galimybę dėl to, kad palūkanų normos, šių institucijų išmokamos už pritrauktas lėšas, viršys palūkanų normas už suteiktus kreditus. Šiai rizikai priklauso taip pat nuostolių, kuriuos gali patirti investuotojai dėl dividendų už akcijas, rinkos palūkanų normų už obligacijas ir kitus vertybinius popierius, pasikeitimo rizika.

Palūkanų normos riziką patiria emitentas, išleisdamas į apyvartą vidutinės trukmės palūkanų normos sumažėjimui palyginti su užfiksuotu lygiu. Tokiu atveju emitentas galėtų pritraukti lėšas iš rinkos už mažesnę palūkanų normą.

Palūkanų normos rizika atsiranda dėl nenumatytų nepalankių palūkanų normų ir maržos pasikeitimų tuo atveju, kai nesutampa pritrauktų ir išduotų lėšų terminai arba kai aktyvų ir pasyvų operacijų normos nustatomos skirtingais būdais (fiksuotos vietoje kintamų, ir atvirkščiai).

Pagrindinis palūkanų normos rizikos įvertinimo metodas:

- Terminuotų skirtumų metodas (GAP). Visi aktyvai ir įsipareigojimai suskirstomi pagal jautrumą palūkanų normoms. Jautrūs išskirstomi pagal terminus ir pagal jų palūkanų normas, tada aktyvas padauginamas iš palūkanų normos, įsipareigojimas iš palūkanų normos, o

⁵⁴ Lietuvos banko pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2009 m. gegužės mėnesį. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf [žiūrėta 2009 07 02]

gautas skirtumas tarp jų yra banko pelnas. Jeigu aktyvai viršys įsipareigojimus, tai pajamos padidės.

Palūkanų normos rizikos valdymo metodai:

1. paskolų sutartyse numatoma periodiškai peržiūrėti palūkanų normos procentą;
2. pagal grąžinimo terminus suderinami aktyvai ir įsipareigojimai;
3. apsidraudimas išvestiniais finansiniais instrumentais (ateities sandoriai, opcionai).

Su kredito rizika visa tai yra susiję tuo, kad visas pelnas kreditavimo sistemoje gaunamas iš palūkanų normos procento ir, jei palūkanų normos nėra tinkamai suderintos, tai jokio pelno nebus.

Valiutinė rizika. Užsienio valiutos (valiutinė) rizika – tai pavojus patirti valiutinius nuostolius, kurie gali susidaryti dėl užsienio valiutos kursų pasikeitimų nacionalinės valiutos atžvilgiu. Bankai įvertina valiutinę riziką kiekvieną dieną ir siekia, kad kiekvienos dienos pabaigoje nebūtų viršytas užsienio valiutos normatyvas.

Užsienio valiutos normatyvas – tai, kai maksimali bendra atvira užsienio valiutų pozicija negali būti didesnė kaip 30 proc. banko kapitalo.

Su kredito rizika ši rizika susijusi tuo, kad, jei bankas išduoda paskolą užsienio valiuta vienu kursu, o paskolos grąžinimo metu valiutos kursas yra kitoks, tai galimi nuostoliai nacionalinės valiutos atžvilgiu.

Užsienio valiutos (valiutinės) rizikos mažinimo būdai:

1. pasirenkant nacionalinę valiutą kaip atsiskaitymo valiutą;
2. apsidraudžiant sutartyje;
3. apsidraudžiant išvestiniais finansiniais instrumentais;
4. banko aktyvų ir pasyvų subalansavimas, t.y. nulinio balanso taktika.

Tačiau, nepaisant išdėstytos kredito rizikos valdymo strategijos, tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje bankai iš esmės peržiūri savo pinigų politiką. Kaip teigia D. M. Ibanez, dabartinis kreditų rinkos krizės periodas išryškino lemiamą bankų veiklos, vykdant pinigų politiką, reikšmę.⁵⁵

Lietuvos bankai šiuo metu savo veikloje patiria nuosmukį. 2008 m. pabaigoje jau buvo pastebimos bankų turto ir įsipareigojimų mažėjimo tendencijos. 2009 m. pirmąjį ketvirtį pagrindinių rodiklių mažėjimo tempas (išskyrus indėlius) buvo didesnis nei 2008 m. paskutinį ketvirtį: turtas sumenko beveik 2 proc. iki 88 mlrd. Lt, klientams suteiktos paskolos - 3,5 proc. beveik iki 69 mlrd. Lt.

⁵⁵ Ibanez D. Banks, credit and the transmission mechanism of monetary policy // European Central Bank, Research Bulletin, 2009 March, no. 8. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/researchbulletin08en.pdf> [žiūrėta 2009 05 28]

Bankuose laikomų indėlių suma per 2008 m. sumažėjo 4,7 proc. iki 38,2 mlrd. Lt, o per 2009 m. pirmąjį ketvirtį dar sumažėjo 0,6 proc. beveik iki 38 mlrd. Lt.

Antrą ketvirtį iš eilės šalies bankų veikla buvo nuostolinga. Per 2009 m. pirmąjį ketvirtį patirtą nuostolį nulėmė pastebimai išaugę nuostoliai dėl paskolų vertės sumažėjimo ir sumažėjusios grynosios palūkanų pajamos.⁵⁶

Bankų paskolų portfelio kokybę apibūdinančių rodiklių blogėjimas susijęs su prastėjančia skolininkų finansine būkle, sutrikusiais ar vėluojančiais įmonių tarpusavio atsiskaitymais, augančiu bendrovių bankrotų skaičiumi.

Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į susiklosčiusią situaciją rinkoje, ragina Lietuvos bankus laikytis konservatyvesnio kredito rizikos valdymo ir paprašė, teikiant pasiūlymus akcininkų susirinkimams dėl 2008 m. pelno skirstymo, neskirti pelno dividendams mokėti, bet palikti jį bankuose kapitalo bazei stiprinti. Bankai atsižvelgė į Lietuvos banko siūlymus ir nė vienas iš jų neskyrė pelno dividendams mokėti, o likusį nepaskirstytąjį pelną nukreipė kapitalo bazei stiprinti bei kaupė papildomus rezervus galimiems nuostoliams padengti. Bankai taip pat nemokėjo ir tantjemų savo vadovams.

Siekdamas, kad kredito įstaigų sistema ekonominio sunkmečio metu funkcionuotų stabiliai ir patikimai, Lietuvos bankas tęsia prevencinėmis priemonėmis ir rizikos ribojimu grindžiamą kredito įstaigų priežiūrą. Tuo tikslu kiekvieno banko priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso metu įvertinta, ar bankai tinkamai užtikrina rizikos valdymą ir ar turi pakankamai kapitalo jai padengti.

Tai paskatino bankus imtis griežtesnės kreditų politikos bei efektyvesnės kredito rizikos vertinimo sistemos.

Apibendrinant šiame skyriuje pateiktą informaciją, darome tokias išvadas:

1) Rizikos valdymo organizavimas – tai priemonių, kurių tikslas racionaliai susieti visus elementus į bendrą technologinį rizikos valdymo procesą, sistema. Taigi, rizikos valdymo procesas susideda iš atskirų etapų, kuriuos bankai, valdydami kredito riziką, privalo sujungti į vieną organizacinę sistemą. Rizikos valdymo organizacinių struktūrų kūrimas pagerintų rizikos valdymo procesą, užtikrintų pakankamą organizacinių sprendimų kokybę, mažintų subjektyvių veiksmų įtaką, padėtų bankams numatyti perspektyvas.

2) Nenuoseklus rizikos valdymas praeityje bankams sukėlė dabarties problemas ir stumia juos į bankų krizę. Norint sistemingai ir tinkamai valdyti kredito riziką, būtina sukurti rizikos valdymo organizacinę struktūrą, kuri turi būti cikliška, daugiaetapė sudėtinių dalių tarpusavio išdėstymo ir ryšio struktūra, ir kurios pagrindinis tikslas būtų sumažinti neteisingų sprendimų pavojų ir galimas šių

⁵⁶ Lietuvos banko pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2009 m. gegužės mėnesį. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf [žiūrėta 2009 06 20]

neigiamų sprendimų pasekmes ir kartu leidžiantis maksimaliai išnaudoti visas galimybes kuo geresniam norimam rezultatui pasiekti.

3) Veiksmingam kredito rizikos valdymui būtina sukurti adekvačią organizacinę struktūrą, numatyti ilgalaikes kredito rizikos valdymo priemones, nuolat jas atnaujinti, kontroliuoti, gerinti ir valdyti. Taip pat būtina nuolat sekti kredito rizikos valdymą, t.y. nuolat atlikti rizikos analizę bei sistemiškai analizuoti ir kitas rizikas, kurios daro betarpišką įtaką kredito rizikai, tai - rizika, susijusi su pinigų perkamąja galia, investavimo rizika ir valiutinė rizika.

3. KREDITINĖS RIZIKOS VALDYMO SISTEMOS

3.1. Kreditinės rizikos valdymo būdai, suteikiant paskolą juridiniam asmeniui

Paskolos klientams paprastai sudaro didžiausią bankų turto dalį ir yra rizikingiausia turto dalis, dėl to kiekvienas bankas itin nuodugniai nagrinėja paraiškas paskolai gauti, pareiškėjų finansinę būklę bei kitus papildomus dokumentus.

Paskolos sudaro didžiausią bankų turto dalį, todėl paskolų gavėjų įvertinimas yra labai svarbus valdant kreditinę bankų riziką.

Remiantis Lietuvos bankų pateiktais duomenimis 2009 m. pirmąjį ir antrąjį ketvirtį bankų veiklos rodikliai paskolų juridiniams asmenims srityje buvo sąlyginai geri ir ketvirčiams keičiantis rodiklių struktūra nekito. Analizuotų parametrų rodikliai pateikti 3 lentelėje (2009 m. balandžio mėn. duomenys). Lyginant juos su ankstesnių pirmojo ir vėlesnių antrojo ketvirčio mėnesių duomenimis, galime padaryti išvadą, kad bankų veikla šioje srityje 2009 m. pirmąjį ir antrąjį ketvirtį išliko stabili, t.y. bankų pateikiami rodikliai praktiškai nekito. Tokia situacija laikytina pakankamai gera, kadangi rodiklių blogėjimas nenustatytas.

Tačiau, kalbant apie bendras tendencijas, kurios apibendrintos 4 lentelėje, reikia pažymėti, kad 2008 metais bankai suteikė trečdaliu mažiau paskolų negu prieš metus, o labiausiai krito privačiojo sektoriaus kreditavimas. Skolinimo privačiajam sektoriui srauto, palyginti su ekonomikoje sukurta verte, sulėtėjimas buvo pastebimas nuo metų pradžios, tačiau jis itin išryškėjo gruodžio mėnesį, kada bendras paskolų portfelis susitraukė 0,5 mlrd. Lt. Įmonių kreditavimo lėtėjimo tendencija išryškėjo antrąjį pusmetį, kada, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu 2007 metais, kredito srautas sumažėjo tris kartus. Labiausiai sumenko statybos, nekilnojamojo turto ir prekybos sektorių įmonių kreditavimo apimtis. Namų ūkių kreditavimas sparčiai lėtėjo. Reikšmingiausią įtaką paskolų namų ūkiams portfelio augimo tempo lėtėjimui darė sparčiai mažėjęs vartojimo ir kitų paskolų srautas, ketvirtąjį ketvirtį tapęs neigiamas. Paskolų būstui įsigyti portfelis mažėjo lėčiau, ir jų srautas metų gale tebebuvo teigiamas.

3 lentelė. Bankų veiklos rodikliai paskolų juridiniams asmenims srityje (2009 m. balandžio mėn., tūkst. Lt)

	AB bankas „Snoras“	AB „Swedbank“	Danske Bank A/S Lietuvos filialas	AB DnB NORD bankas	UAB Medicinos bankas	Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	AB Parex bankas	AB SEB bankas	AB Šiaulių bankas	AS UniCredit Bank Lietuvos skyrius	AB Ūkio bankas
Paskolos juridiniams asmenims ¹ nominalia verte ²	1.938.919	7.085.351	2.046.668	5.885.439	351.517	4.587.135	591.447	12.366.024	1.189.422	802.912	2.204.981

¹ Paskolos juridiniams asmenims: tame tarpe finansinėms institucijoms, neįtraukiant grupės įmonių.

² Nominali vertė - neatėmus specialiųjų atidėjimų, nepridėjus sukauptų palūkanų ir administravimo mokesčio.

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacija⁵⁷

⁵⁷ Lietuvos bankų asociacija // statistika // pagrindiniai bankų veiklos rodikliai 2009. http://www.lba.lt/go.php/lit/2009_m/1912/1 [žiūrėta 2009 07 12]

4 lentelė. Bankų paskolų portfelio plėtra

	2007	2008			
	IV ketv.	I ketv.	II ketv	III ketv.	IV ketv.
Paskolų portfelio metinis augimas, %	42,9	38,7	35,2	27,7	19,1
Paskolos, mlrd. Lt, laikotarpio pabaigoje	59,7	62,7	67,0	69,8	71,1
Paskolų nefinansinėms įmonėms metinis augimas, %	36,7	33,7	31,9	26,3	15,8
Paskolos nefinansinėms įmonėms, mlrd. Lt, laikotarpio pabaigoje	30,9	32,2	34,0	35,4	35,7
Paskolų namų ūkiams metinis augimas, %	58,1	49,8	40,0	30,2	20,6
Paskolos namų ūkiams, mlrd. Lt, laikotarpio pabaigoje	25,0	26,4	28,2	29,8	30,2
Paskolų būstui įsigyti metinis augimas, %	61,8	52,9	43,2	33,1	24,9
Paskolos būstui įsigyti, mlrd. Lt, laikotarpio pabaigoje	16,7	17,8	19,1	20,3	20,9
Paskolų portfelio ir BVP* santykis, %	60,8	61,3	62,8	63,3	63,8
Paskolų srauto ir BVP* santykis, %	18,3	17,1	16,3	13,7	10,2

* Statistikos departamento BVP antrasis įvertis (2009 m. vasario 27 d.).

Šaltinis: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai⁵⁸

Reikia pažymėti ir dar vieną suteikiamų kreditų juridiniams asmenims mažėjimo tendencijos aspektą, t.y. nepatraukli investicijoms ir plėtrai ekonominės raidos perspektyva mažino ir įmonių kredito paklausą. Bankai ėmė labai atsargiai vertinti kai kurių, ypač iki tol aktyviai kredituotų, sektorių perspektyvas ir sugriežtino paskolų suteikimo sąlygas. Blogėjantys įmonių finansiniai rodikliai dar labiau mažino kredito prieinamumą. Vidutiniškai 0,7 procentinio punkto ūgtelėjusi naujų paskolų nefinansinėms įmonėms kaina taip pat turėjo įtakos kreditavimo paklausos sumažėjimui.⁵⁹

Kiekvienas verslo subjektas norintis gauti banko paskolą turi pateikti šiuos pagrindinius dokumentus:

- banko nustatytos formos paraiška;
- įmonės steigimo sutarties, registracijos dokumentų, įmonės įstatų (su pakeitimais ir papildymais) kopijos, kurios turi būti patvirtintos notaro;
- įstatuose nurodytos veiklos licencija (jei ši veikla licencijuojama pagal įstatymą);

⁵⁸ Lietuvos banko metų ataskaita 2008. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/ataskaitos/ataskaita2008.pdf> [žiūrėta 2009 07 22]

⁵⁹ Ten pat.

- įmonės valdybos, jei ji yra, darbo reglamentas;
- parašų pavyzdžių kortelė;
- Socialinio draudimo fondo valdybos pažyma apie įmonės išipareigojimus Valstybinio socialinio draudimo fondui;
- Valstybinės mokesčių inspekcijos pažyma apie įsiskolinimus valstybės biudžetui;
- aiškinamasis raštas apie trumpalaikio kredito panaudojimą;
- investicinis projektas ar veiklos (verslo) planas;
- finansinės ataskaitos: dviejų paskutinių metų ketvirtiniai ir metiniai balansai, pelno (nuostolio) ataskaitos, finansinės būklės pakitimų (pinigų srautų) ataskaitos. Įmonės, neturinčios juridinio asmens statuso, pateikia pajamų deklaracijas;
- dokumentai, pagrindžiantys kredito panaudojimą: sutartys, sąskaitos, sąmatos, statybos (rekonstrukcijos) leidimai ir kt.;
- įmonės visuotinio akcininkų susirinkimo dokumentai:
 - a) susirinkimo, kuriame buvo nutarta gauti kreditą banke, įkeisti įmonės turtą ir paskirti asmenis, įgaliotus pasirašyti sutartis su banku, protokolo išrašas;
 - b) susirinkime dalyvavusių akcininkų sąrašas, nedalyvavusių susirinkime akcininkų įgaliojimai kitiems asmenims balsuoti, iš anksto raštu balsavusių akcininkų biuletenių kopijos;
 - c) dokumentai, įrodantys, kad akcininkams buvo tinkamai pranešta apie šaukiamą susirinkimą (skelbimo spaudoje kopija, išrašas iš siunčiamos korespondencijos registro, kad pranešta registruotu laišku, arba visų akcininkų parašai protokolo (protokolo išrašo) priede);
 - d) įmonės valdybos ar kitų valdymo organų, turinčių akcininkų susirinkimo suteiktus įgaliojimus, posėdžio, kuriame nutarta gauti kreditą banke, įkeisti įmonės turtą ir paskirti asmenis, įgaliotus pasirašyti sutartis su banku, protokolo išrašas;
 - e) įmonės valdymo organų posėdžio, kuriame buvo paskirtas įmonės vadovas, protokolo išrašas;
 - f) asmenų, įgaliotų pasirašyti sutartis su banku, pasų kopijos;
 - g) AB, UAB akcininkų (TŪB, KŪB - partnerių) sąrašas, kuriame nurodytas kiekvieno akcininko turimų įmonės akcijų skaičius.

Kai tik bankui pateikiama paraiška paskolai gauti iš karto prasideda paskolos gavėjo visapusiškas įvertinimas, nustatomas kreditinės rizikos laipsnis ir paskola priskiriama tam tikrai grupei. Šis įvertinimas tęsiamas tol, kol prievolė bankui visiškai įvykdoma arba baigiasi kitais LR civiliniame kodekse numatytais atvejais.

Banko darbuotojas vertindamas paskolas visas jas surūšiuoja ir priskiria vienai iš penkių rizikos grupių. Skolininko būklė įvertinama pagal žemiau nurodytas kriterijų grupes. Kiekviena kriterijų grupė atitinkamai įvertinama penkių balų sistemos balu. 1 (vienetas) geriausias balas, 5 (penketas) blogiausias balas.⁶⁰

Vertinamų kriterijų grupės:⁶¹

a) Mokumas - tai visų pirma yra pajamų ir nuostolių ataskaitos rodiklis. Jis parodo įmonės galimybę laiku gražinti palūkanas ir pačią paskolą ir pinigų pakankamumą savo kasdieninės veiklos poreikiams. Kredito skyriaus darbuotojas vertindamas įmonės mokumą suteikia jai vieną iš penkių labiausiai atspindintį įmonės mokumą balą. 1 priede yra aprašytas kiekvienas mokumo įvertinimo skalės balas.

b) Finansinė būklė - tai kliento finansinio pajėgumo rodiklis, kuris yra parodytas balanse. Remiantis pateiktais įmonės finansiniais duomenimis yra skaičiuojami įvairūs finansiniai rodikliai. Kaip pavyzdys tokių rodiklių gali būti: einamasis likvidumas, greitis likvidumas, kapitalo pakankamumas, skolos koeficientas ir pan. Įvertinimo skalė pateikta 2 priede.

c) Valdymas - tai sugebėjimas pagrįstas firmos veiklos patyrimu, finansų ir finansinio planavimo supratimu, sugebėjimas užsiimti veikla, laikantis biznio plano, lyderiavimo, organizacinių įgūdžių ir vadovybės kaitos palaikymu. Įvertinimo skalė pateikta 3 priede.

d) Užstatas ir laiduotojai - leidžia bankui pasikliauti tuo, kad paskola bus gražinta, jeigu nebus kitų paskolos gražinimo šaltinių. Įvertinimo skalė pateikta 4 priede.

e) Paskolos struktūra - atspindi paskolos tikslą ir kaip gerai kreditavimo sąlygos atitinka šį tikslą. Jei paskola ne visai atitinka banko politikos principus, tai išimtys atspindi paskolos struktūroje. Įvertinimo skalė pateikta 5 priede.

f) Verslas ir ekonomika - faktorius įvertina, kaip paskolos gražinimą potencialiai veikia skolininko komercinės veiklos pobūdis. Įvertinimo skalė pateikta 6 priede.⁶²

Kredito skyriaus darbuotojas lygina apie skolininką sukaupią faktinę medžiagą bei finansinės analizės rezultatus su lentelėse pateiktais rodikliais bei kriterijais. Nustatomas skolininko būklę geriausiai atitinkantis jo būklės apibūdinimas ir priskiriamas skolininko būklę atitinkantis balas. Pagal kiekvienoje lentelėje pateikiamą kriterijų grupę, skolininko būklės įvertinimo balai susumuojami. Gali

⁶⁰ Lietuvos įmonės: Veiklos efektyvumas ir reitingai 2000-2004 metais. - Vilnius: Statistikos tyrimai, 2006, p. 114.

⁶¹ Parengta remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/6.%20PASKOLU%20RIZIKOS%20VERTINIMAS.DOC [žiūrėta 2009 07 12]

⁶² Lietuvos įmonės: Veiklos efektyvumas ir reitingai 2000-2004 metais. - Vilnius: Statistikos tyrimai, 2006, p. 115.

būti priskirtas ir tarpinis balas, t.y. su trupmena (pvz. 2,5, ar 3,5), jeigu situacija yra neaiški ir įmonės būklė gali atitikti abi kategorijas. Sudėjus šešis balus, kurie gauti įvertinus šešis faktorius, skolininko būklė gali būti apibūdinama taip:

- Labai gera būklė (I rizikos grupė) - kai balų suma yra nuo 6 iki 9;
- Gera būklė (II rizikos grupė) - kai balų suma yra nuo 10 iki 15;
- Patenkinama būklė (III rizikos grupė) - kai balų suma yra nuo 16 iki 20;
- Nepatenkinama būklė (IV rizikos grupė) - kai balų suma yra nuo 21 iki 26;
- Bloga būklė (V rizikos grupė) - kai balų suma yra nuo 27 iki 30.⁶³

Kadangi nė viena rodiklių grupė negali idealiai atitikti faktinės skolininko būklės, susidaro situacijos, kai balų suma yra ribinė tarp dviejų gretimų skolininko būklės įvertinimų. Tokiu atveju skiriamas aukštesnis arba žemesnis balas priklausimai nuo to, kaip buvo įvertinta įmonės finansinė būklė. Tai reiškia, kad surinkus tarp 15-16 balų paskola bus priskirta II rizikos grupei, jeigu finansinės būklės faktorius buvo įvertintas 1 arba 2 balais ir priskiriama III rizikos grupei, jeigu finansinės būklės faktorius buvo įvertintas 3 balais.

Toks įmonių būklės įvertinimas ir gradavimas atliekamas tiek ir prieš išduodant paskolą, tiek ir išduotos paskolos monitoringo metu.

Įvertinant skolininko būklę visi skaičiavimai turi būti atliekami tik įsitikinus duomenų patikimumu. Jei duomenų pateikimas kelia abejonių arba jie neišsamūs, tokiu atveju skolininko būklė yra vertinama tik kaip bloga.

Visų vieno skolininko įsipareigojimų rizika yra vienoda. Jei vienas skolininkas turi keletą paskolų ar kitų, susijusių su jo rizika įsipareigojimų, tai atlikus kiekvieno jo įsipareigojimo įvertinimą atskirai nustatoma didžiausia rizika ir šiai rizikos grupei priskiriami kiti jo įsipareigojimai.

Vertinant statistinius duomenis, pažymėtina, kad 2008 m. bankų sistemos paskolų portfelio prieaugis buvo mažiausias per pastaruosius trejus metus. 2008 m. paskolų portfelis augo 11,3 mlrd. Lt (18,8 proc.), t.y. 7,0 mlrd. Lt mažiau nei 2007 m. Paskolų portfelio augimas itin sulėtėjo pernai ketvirtąjį ketvirtį, kai gruodžio mėn. bankų sistemos paskolų portfelis sumažėjo 0,7 mlrd. Lt. Paskolų portfelio augimo lėtėjimą veikė paskolų srauto privačioms įmonėms mažėjimas ir sudaryti specialieji atidėjiniai.

2008 m., kaip ir ankstesniais metais, suteiktos paskolos panašiomis apimtimis pasiskirstė tarp verslo ir namų ūkių, atitinkamai 5,3 mlrd. Lt ir 4,9 mlrd. Lt. Bet, skirtingai nei ankstesniais metais, didesnė paskolų dalis teko valdžios institucijoms (0,6 mlrd. Lt). 2009 m. sausio 1 d. duomenimis, paskolos privačioms įmonėms sudarė 52,3 procento bankų klientams suteiktų paskolų portfelio,

⁶³ Lietuvos įmonės: Veiklos efektyvumas ir reitingai 2000-2004 metais. - Vilnius: Statistikos tyrimai, 2006, p. 115.

paskolos fiziniams asmenims – 40,0 procento (iš jų paskolos būstui įsigyti – 29,1 proc. bankų paskolų portfelio).

2008 m. išlikus dideliame palūkanų normų litais ir eurais skirtumui, tęsėsi 2007 m. antrąjį pusmetį išryškėjusi skolinimosi užsienio valiuta didėjimo tendencija: paskolų suteiktų užsienio valiuta suma 2008 m. padidėjo 12,7 mlrd. Lt, o paskolų litais suma sumažėjo 1,4 mlrd. Lt. 2009 m. sausio 1 d. paskolų nacionaline valiuta suma sudarė 35,4 procento paskolų portfelio, t.y. 9,0 procentinio punkto mažiau nei prieš metus.

Dėl sulėtėjusio šalies ekonomikos augimo ir konservatyvesnio kai kurių bankų požiūrio į skolininkų kredito riziką pagrindiniai bankų paskolų portfelio kokybę apibūdinantys rodikliai 2008 m. pablogėjo. Per metus specialieji atidėjiniai padidėjo 421,3 mln. Lt, iš jų 303,1 mln. Lt – per paskutinįjį ketvirtį. Paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis per metus padidėjo (pablogėjo) nuo 0,74 proc. iki 1,2 proc., o paskolų, kurių periodiniai mokėjimai pradelsti šešiasdešimt ir daugiau dienų, santykis su visu paskolų portfeliu per metus padidėjo nuo 1,03 iki 1,14 procento.

Nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykis per metus padidėjo nuo 1,52 iki 3,41 procento, neveiksnių (nuvertėjusių ir daugiau kaip šešiasdešimt dienų pradelstos paskolos) paskolų rodiklis išaugo nuo 2,55 iki 4,55 procento.⁶⁴

Paskolų vertinimo metodikų tobulinimas. Kiekvienas bankas turi konkrečią paskolų teikimo politiką, praktiką ir procedūras. Banko kreditavimo specialistams visų pirma turi rūpėti skolininko patikimumas ir tik paskui – galimybė gauti pelną. Dėl to pagrindinis kriterijus sprendimui priimti dėl paskolos suteikimo turi būti finansinė skolininko būklė ir jo pajėgumas grąžinti skolą.

Skolininko ūkinės ir finansinės būklės analizė atliekama prieš suteikiant paskolą, garantiją ar laidavimą, pertvarkant arba refinansuojant paskolą, pergrupuojant turtą. Pagal analizės rezultatus nustatomas skolininko reitingas, kurio remiantis priimamas sprendimas dėl paskolos suteikimo.

Banko kreditavimo specialistai vertindami skolininko finansinį pajėgumą skaičiuoja įvairius finansinius rodiklius remiantis pateiktomis paskutinių dviejų-trijų metų finansinėmis ataskaitomis. Šie koeficientai nieko nereiškia, jei jie yra apskaičiuojami vienai įmonei. Tačiau palyginus juos su kelių praėjusių metų finansiniais rodikliais bei kitų įmonių, užsiimančių ta pačia veikla, rodikliais jau galima daryti išvadas.

Kiekvienas bankas yra nustatęs tam tikrą rodiklių grupę, kuriuos skaičiuoja kreditavimo specialistai ir lygina juos su banko nustatytais minimaliais rodikliais bei su kitų įmonių analogiškais rodikliais. Atsižvelgiant į gautus rezultatus paskolos gavėjas priskiriamas atitinkamai rizikos grupei.

⁶⁴ Kredito įstaigų veiklos Lietuvoje 2008 metais audituoti rezultatai. http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st.php?st=8453&m=64 [žiūrėta 2009 07 14]

Finansinės būklės įvertinimas yra labai svarbus, siekiant maksimaliai įvertinti kreditinės rizikos dydį, todėl siūlytina neapsiriboti vien tik konkrečių finansinių rodiklių paskaičiavimu, bet taip pat naudoti ir įvairias kitas finansinės būklės įvertinimo metodikas.

Vienas iš siūlomų būdų kreditinei rizikai valdyti yra įmonės *finansinio reitingo skaičiavimas*. Ši reitingų skaičiavimo metodika apima pagrindinius finansinius įmonės veiklos aspektus ir turi tokius privalumus:

1. Metodika yra kompleksinė, todėl leidžia įvertinti tokį daugialypį reiškinių kaip įmonės finansinė būklė.
2. Reitingui nustatyti naudojami oficialių finansinių ataskaitų duomenys, parengti pagal vertinimo kriterijus.
3. Šis vertinimas tinka palyginimams, nes atskirus subjektus susieja pagal tuos pačius vertinimo kriterijus.
4. Reitingui skaičiuoti naudojamas lankstus skaičiavimų algoritmas.
5. Reitingo nustatymas leidžia kiekybiškai aprašyti veiklos rezultatus ir palyginti skirtingos rinkos dalyvius.

Finansinės būklės reitingui skaičiuoti naudojami septyni santykiniai rodikliai – koeficientai. Juos galima sugrupuoti į tris grupes.

Į pirmąją grupę įtraukti du rodikliai, rodantys, kiek tam tikros rūšies pelno uždirba vienas parduotas produkcijos ar suteiktų paslaugų litas bei išleistos lėšos. Tai pardavimo bendrasis pelningumas ir veiklos rentabilumo koeficientas. Šie rodikliai geriausiai parodo įmonės valdymo efektyvumą, todėl gali būti vadinami efektyvumo rodikliais. Šis vertinimas svarbus ne tik esamos finansinės padėties analizei atlikti, bet ir nagrinėti verslo perspektyvas, atskleisti rezervus ir veiklos gerinimo galimybes.

Į antrąją grupę įtraukti du rodikliai, rodantys, kiek pelno sukuria vienas turto ir nuosavo kapitalo litas, t.y. turto pelningumo ir nuosavo kapitalo grynojo pelningumo rodikliai.

Į trečiąją grupę įtraukti trys veiklos aktyvumo rodikliai, kurie išreiškia atitinkamą turto bei kapitalo grąžą (apyvartumą). Šie rodikliai parodo, kiek litų uždirba į turtą įdėtas litas, t.y. parodo, kaip aktyviai įmonė naudoja savo turtą ir skolintas lėšas. Skaičiuojami tokie rodikliai, kaip turto apyvartumas, nuosavo kapitalo apyvartumas, apyvartinių aktyvų (trumpalaikio turto) apyvartumas.

Tokiu būdu, reitingo skaičiavimas apima visus svarbiausius finansinius rodiklius: gamybinio potencialo panaudojimą; produkcijos pelningumą; materialinių išteklių ir piniginių lėšų panaudojimo efektyvumą. Visi šie rodikliai nesunkiai apskaičiuojami remiantis finansinių ataskaitų duomenimis.

Produkcijos pelningumo lygis ir turto apyvartumas praktiškai nulemia įmonės finansinę būklę bei mokumą. Taikant koeficientus vienos įmonės finansinių rezultatų rodiklius galima palyginti su

analogiškų įmonių – rinkos partnerių arba su tos pačios ekonominės veiklos rūšies ar šalies makroekonomikos rezultatais. Šiuo metodu galima įvertinti veiklos tendencijų skirtumus.

Naudojant minėtus septynis santykinius rodiklius, efektyviausiai veikiančias įmones nustato sintetinis rodiklis – jų finansinės būklės reitingas. Vertinant finansinę būklę, vertinamų įmonių rodikliai lyginami su šalies ūkio subjektų vidutiniais atitinkamo rodiklio dydžiais. Vadinasi reitingas skaičiuojamas remiantis rodiklių nuotoliu nuo koordinačių ašies pradžios, kitaip tariant, aukščiausią vietą užima įmonė, kurios rodikliai yra geresni už šalies vidurkį.

Kiekvienos įmonės reitingo reikšmė R_i apskaičiuojama pagal tokią formulę:⁶⁵

$$R_i = \sqrt{k_1 x_{i1}^2 + k_2 x_{i2}^2 + \dots + k_7 x_{i7}^2}; \quad (1)$$

Čia: R_i - reitingo reikšmė;

k – atitinkamo rodiklio reikšmingumo koeficientas, nustatomas ekspertų taip, kad jų suma būtų lygi 1;

x_i – įmonės atitinkamų rodiklių reikšmės, standartizuotos pagal šio rodiklio šalies vidurkį.

Kiekvienam rodikliui suteiktas “svoris” turi pagrindą, atsižvelgiant į jo svarbą rinkoje bei dalyvavimą kuriant pridėtinę vertę, formuojant ir naudojant nacionalinį turtą ir nuosavybę. Rodiklių reikšmingumo koeficientai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Rodiklių reikšmingumo koeficientai

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio reikšmingumo koeficientas	Pagrindimas
1.	Veiklos rentabilumas	0,20	Dalyvavimas kuriant pagrindinę vertę
2.	Pardavimų bendrasis pelningumas	0,15	Dalyvavimas prekių ir paslaugų rinkoje
3.	Turto pelningumas	0,10	Turto panaudojimo efektyvumas
4.	Nuosavo kapitalo grynas pelningumas	0,15	Kapitalo panaudojimo efektyvumas

5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

⁶⁵ Paskolų valdymo sistema. - Vilnius: Lietuvos bankas, 1994, p. 11-13

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio reikšmingumo koeficientas	Pagrindimas
5.	Turto grąža	0,15	Turto dalyvavimas prekių ir paslaugų gamyboje
6.	Nuosavo kapitalo grąža	0,15	Nuosavybės įtaka nacionaliniam turtui
7.	Apyvartinio turto apyvartumas	0,10	Skolinto kapitalo panaudojimo efektyvumas

Šaltinis: sudaryta autorės⁶⁶

Didžiausią rangą turi ta įmonė, kurioje R reikšmė yra didžiausia. Didesnė už vienetą reitingo reikšmė rodo, kad įmonių veiklos efektyvumas yra aukštesnis negu šalies ūkio rodiklis. Neigiama reitingo reikšmė byloja, kad įmonė dirba nuostolingai.

Visi Lietuvos Respublikos ūkio subjektai metines finansines ataskaitas privalo teikti Statistikos departamento prie LR Vyriausybės viešajai įstaigai “Statistikos tyrimai”. Remiantis šiais duomenimis yra atliekami skaičiavimai ir pateikiami metiniai statistiniai rodikliai, remiantis kuriais galima daryti įvairias išvadas.

Banko kreditavimo specialistams be įvairių finansinių rodiklių rekomenduojama suskaičiuoti įmonės finansinės būklės reitingą. Gautą reitingą palyginti su šalies atitinkamos veiklos šakos reitingu ir konkuruojančių įmonių finansiniais rodikliais ir finansiniu reitingu.

Šiuos veiksmus rekomenduojama atlikti prieš suteikiant paskolą ir jau suteiktos paskolos monitoringo metu.

Remiantis gautais rezultatais paskolos gavėjai yra grupuojami į atitinkamas rizikos grupes. Esti ir tokių skolininkų, kuriems paskolos nėra suteikiamos, nes gauti rezultatai rodo, kad paskolos gavėjas nėra finansiškai pajėgus, kad galėtų grąžinti paskolą ir palūkanas.

Tuo atveju, kai paskolos monitoringo metu, gauti rezultatai rodo, kad įmonės finansinė būklė blogėja ir paskola priskiriama III-V rizikos grupei, galima naudoti įvairias kitas metodikas, kurios leidžia nustatyti įmonės bankroto tikimybės laipsnį. Kuo didesnė įmonės bankroto tikimybė, tuo daugiau dėmesio turi būti skiriama tokių paskolų kontrolei. Banko kreditavimo specialistai turi

⁶⁶ Sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Džikevičius A., Steckytė L. Reitingavimo sistema kaip rizikos identifikavimo mechanizmas // Verslas, vadyba ir studijos, 2002, T. 1. – Vilnius: Technika, 2003, p. 36-41.

sudaryti atitinkamus specialiuosius atidėjimus, peržiūrėti paskolos garantavimo objektus ir užtikrinti savalaikį kitų veiksmų atlikimą.

Kaip jau anksčiau buvo minėta, atskirai skaičiuojami įmonės finansiniai rodikliai didelės naudos neduoda. Vieni iš apskaičiuotų rodiklių gali rodyti įmonės finansinės būklės gerėjimą, kiti pablogėjimą. Dėl šių priežasčių skaičiuojami tokie rodikliai kaip finansinis reitingas arba įmonės bankroto tikimybė, kurie apima nemažą rodiklių grupę. Žemiau pateikiamas populiariausias bankroto tikimybės skaičiavimo modelis.

Bankroto tikimybės apskaičiavimas - Altmano modelis. Bankroto tikimybės skaičiavimo pradininku yra laikomas Edward I. Altman (1968), Niujorko universiteto finansų profesorius. Jam pavyko atrasti penkis pagrindinius finansinius rodiklius, kurie geriausiai įvertina įmonės bankroto tikimybę. Kiekvienas rodiklis yra dauginamas iš tam tikro “lyginamojo svorio” koeficiento ir gautų skaičių suma parodo bankroto tikimybės laipsnį. Apskaičiuoti bankroto tikimybės laipsnį yra gana paprasta, nes pagrindiniai finansiniai rodikliai yra imami iš privalomų ruošti finansinių ataskaitų (balanso, pelno (nuostolio) ataskaitos).

Bankroto tikimybė pagal Altmano modelį (kitaip: “Z” koeficiento reikšmė) yra apskaičiuojama taip:⁶⁷

$$Z = 1.03A + 3.07B + 0.66C + 0.4D + 0.2E; \quad (2)$$

Čia: Z - bankroto tikimybė;

A – Apyvartinis kapitalas / Turtas iš viso;

B – turto pelningumo rodiklis (Pelnas prieš apmokestinimą / Turtas iš viso);

C – bendrojo likvidumo rodiklis (Nuosavas kapitalas / Įsipareigojimai iš viso);

D – turto gražos rodiklis (Pardavimai / Turtas iš viso);

E - Nepaskirstytas pelnas / Turtas iš viso.

Jeigu gautas rezultatas:

$Z < 0,862$ – įmonė bankrutavusi;

$0,862 < Z \leq 1.8$ – įmonės bankroto tikimybė labai didelė;

$1.8 < Z < 2.7$ – įmonės bankroto tikimybė didelė;

$2.7 < Z < 2.9$ – įmonės bankroto tikimybė galima;

$Z > 3$ – įmonės bankroto tikimybė labai maža.

⁶⁷ JaxWorks // Small Business Spreadsheet Factory // Bankruptcy Calculator. <http://www.jaxworks.com/calc2.htm> [žiūrėta 2009 04 12]

Bankroto tikimybę galima skaičiuoti kiekvienais metais ir remiantis gautais rezultatais daryti atitinkamas išvadas. Teigiama, kad Altmano bankroto tikimybės skaičiuoklė yra pati tiksčiausia. Remiantis atliktais bandymais nustatyta, kad net 72% įmonių, kurioms buvo nustatyta didelė bankroto tikimybė, per 2 metus bankrutavo.

Visus darbe nurodytus finansinius rodiklius, finansinį reitingą, bankroto tikimybę galima paskaičiuoti pagal ūkio subjektų pateikiamas finansines ataskaitas. Paskutinių dviejų-trijų metų finansines ataskaitas ūkio subjektai privalo pateikti prašydami paskolos ir suteiktos paskolos monitoringo metu. Banko kreditavimo specialistai gali suskaičiuoti, prašančios kredito įmonės, visus reikiamus rodiklius, palyginti juos su praėjusių metų rodikliais bei nustatytais šalies standartais. Tačiau, kad įvertinimas būtų tikslesnis rekomenduojama gautus rezultatus palyginti su konkuruojančių įmonių analogiškais finansiniais rodikliais. Iki šiol bankų kredito specialistai tą padaryti galėjo ribotai, nes kitų įmonių finansinius rodiklius bankai gali turėti tik tuo atveju, jeigu jos prašo (prašė) kredito tame banke. Visi ūkio subjektai tokią informaciją privalomai teikdavo tik Valstybinei mokesčių inspekcijai (VMI) ir Statistikos departamentui (SD). Šių žinybų veiklą reglamentuojantys įstatymai draudžia turimą informaciją atskleisti. Tačiau 2004 metais pradėjus veikti Juridinių asmenų registrai, visų Lietuvoje registruotų įmonių metinės finansinės ataskaitos tapo viešos.

Įmonės finansiniams duomenims tapus viešai prieinamiems, banko kreditų specialistams atsirado galimybė lengvai gauti visų norimų įmonių finansinius duomenis ir jais naudotis.

2002 m. Lietuvos bankas pradėjo įgyvendinti naują centralizuotai tvarkomos Paskolų rizikos duomenų bazės koncepciją, sudarant prielaidas šalies bankams įgyvendinti ES direktyvose ir Bazelio Naujajame kapitalo susitarime numatytas taikyti skolininkų išorės ir vidaus reitingų sistemas bei bankų vidaus rizikos vertinimo modelius ir pereiti į naują kokybės lygmenį skolininkų finansinės būklės vertinimo srityje. Į duomenų bazę nuo 2003 m. spalio mėn. buvo pradėti teikti platesnio spektro duomenys, apimantys ne tik paskolas, bet ir tokias operacijas, kaip atpirkimo sandoriai, išsimokėtinai parduotas turtas, faktoringo bei vekselių operacijos ir kt.

Tobulinant šią paskolų rizikos duomenų bazę, siūlyčiau sukurti papildomus laukus, į kuriuos bankai privalės pateikti papildomą informaciją apie paskolos gavėjus. Ši informacija bankams sudarys didesnes galimybes įvertinti paskolos gavėjų patikimumą bei nustatyti nemokumo tikimybę.

Šiai dienai visi Lietuvos bankai suteikdami didesnę nei 50.000Lt kreditą privalo į paskolų rizikos valdymo duomenų bazę pateikti tokius duomenis iš įmonių finansinių ataskaitų:

Duomenys iš balanso:

1. Trumpalaikis turtas.
2. Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys.
3. Per vienerius metus gautinos sumos.
4. Nuosavas kapitalas.

5. Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai.
6. Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai iš viso.
7. Turtas iš viso.

Duomenys iš Pelnų (nuostolio) ataskaitos:

1. Pardavimo pajamos.
2. Bendrasis pelnas (nuostolis).
3. Grynas pelnas (nuostolis).

Papildomai siūlau įtraukti tokius duomenis kaip *“Nepaskirstytas pelnas”* (iš balanso) ir *“Pelnas prieš apmokestinimą”* (iš Pelnų (nuostolio) ataskaitos). Tuomet be jau skaičiuojamų finansinių rodiklių galima bus paskaičiuoti įmonės bankroto tikimybės laipsnį pagal Altmano modelį. Šis rodiklis jau seniai žinomas, tačiau Lietuvoje praktikoje yra labai mažai naudojamas. Jo panaudojimas paskolų rizikos valdymo duomenų bazėje padės geriau įvertinti skolininko nemokumo tikimybę. Be to šis duomenų bazės patobulinimas nesukurs daug papildomų kaštų. Programuotojams įtraukti į duomenų bazę du papildomus laukus, kad būtų suvesti duomenys ir įrašyti formulę, kad būtų skaičiuojamas bankroto tikimybės laipsnis, nebus labai sunku. Bankams papildomai pateikti du skaičius iš finansinių ataskaitų taip pat nesukuria daug papildomų kaštų.

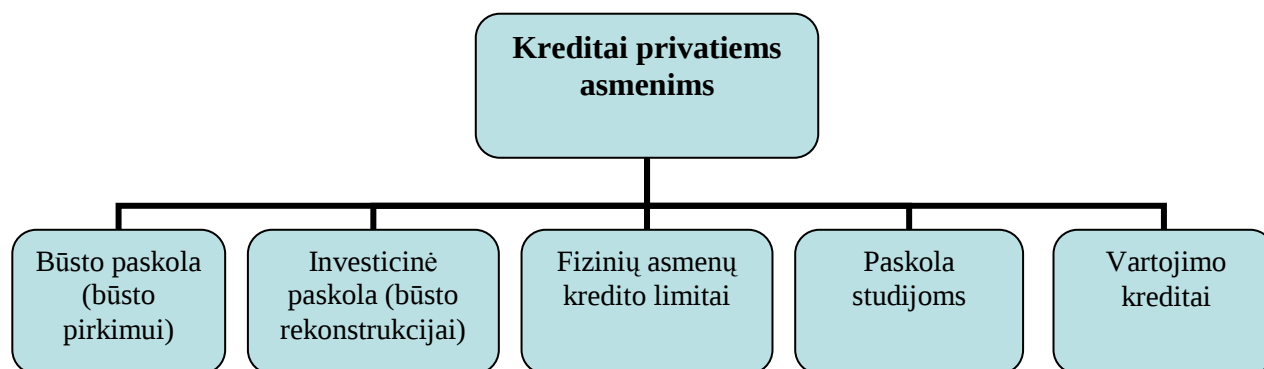
Tuo tarpu šio rodiklio įtraukimas į paskolų rizikos valdymo bazę duos akivaizdžią naudą. Bankams bus lengviau įvertinti įmonės nemokumo laipsnį. Lietuvos bankas gaus papildomos informacijos priežiūros funkcijai atlikti.

Paprastai bankroto tikimybės rodiklis parodo kokia yra tikimybė, kad ateinančių dviejų metų laikotarpyje įmonė bankrutuos. Remiantis šiais papildomais duomenimis Lietuvos bankas galėtų atlikti stebėjimus kaip įmonės su didesniu bankroto tikimybės laipsniu vykdo atsiskaitymus, ar didelė dalis tokių paskolų priskiriama IV ar V paskolų rizikos grupei, kokia dalis tokių paskolų yra nurašoma.

Lietuvos bankas, atlikdamas visų bankų priežiūros funkciją, naudojasi paskolų rizikos valdymo duomenų baze. Pasirinkus įvairius duomenų atrankos kriterijus galima gauti daug susistemintos informacijos, kuri padeda efektyviai vykdyti komercinių bankų priežiūros funkciją. Vienas iš siūlomų vertinimo būdų yra nustatyti santykį tarp skolininkų, kurių bankroto tikimybės laipsnis didelis, ir IV, V rizikos grupių skolininkų paskolų. Jeigu gautas rezultatas rodytų, kad suteiktos paskolos įmonėms su dideliu bankroto tikimybės laipsniu, poros metų laikotarpyje buvo pergrupuotos ir priskirtos IV ar net V rizikos grupei, tada reiktų didesnę dėmesį skirti bankroto tikimybės apskaičiavimo modeliui. Įmonėms su didele bankroto tikimybe nesuteikti paskolų arba iš karto šias paskolas priskirti didesnei rizikos grupei, turėti papildomus paskolos laiduotojus ar garantus, paskolą užtikrinti didesne įkeičiamo turto dalimi ar pan.

3.2. Kreditinės rizikos valdymo būdai, suteikiant paskolą fiziniam asmeniui

Kreditai privatiems (fiziniams) asmenims teikiami, kai visiškai pagrįstai galima tikėtis, jog kredito gavėjas įvykdys savo skolinius įsipareigojimus bankui. Lietuvos komerciniai bankai teikia įvairių rūšių kreditus privatiems (fiziniams) asmenims. Kreditų rūšys pateikiamos 3 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal AB „Swedbank“ svetainėje www.swedbank.lt pateiktus duomenis⁶⁸

3 pav. Kreditų rūšys fiziniams asmenims

Kreditai teikiami asmenims, turintiems LR pilietybę arba LR Migracijos tarnybos išduotą leidimą gyventi Lietuvoje. Leidimo galiojimo terminas turi būti ilgesnis už prašomo kredito terminą. Klientas turi būti ne jaunesnis kaip 21 metų amžiaus, gauti pastovias pajamas ir turėti nuolatinį darbą ir nuolatinės pajamas. Norėdamas gauti kreditą asmuo, paprastai bankui turi pateikti asmens tapatybę liudijantį dokumentą, Socialinio draudimo pažymėjimą, pažymą apie darbo užmokestį už paskutinius šešis ar dvyliką mėn. Kreditai privatiems asmenims teikiami litais arba eurai.

Už naudojimąsi kreditu klientas bankui moka atlyginimą, išreikštą procentais (palūkanas). Apskaičiuojant palūkanas laikoma, kad metuose yra 360 dienų. Palūkanos gali būti fiksuotos ir kintamos. Fiksuotos palūkanos – palūkanos, kurių dydis nustatomas kredito sutarties pasirašymo dieną ir kredito sutartyje nurodytą dieną ir nekinta iki kitos fiksuotų palūkanų nustatymo dienos, arba nekinta per visą kredito laikotarpį, jei fiksuotos palūkanos nustatytos visam kredito laikotarpiui. Kintamos palūkanos – palūkanos, kurias sudaro kintama palūkanų dalis ir marža. Kintamas palūkanas sudaro VILIBOR + banko marža, kai kreditas suteikiamas nacionaline valiuta (litais) arba LIBOR + banko marža, jeigu kreditas suteikiamas eurai arba JAV doleriais. LIBOR – kintama palūkanų dalis, lygi kredito valiutos Londono tarpbankinių kreditų pasiūlomajai palūkanų normai, nustatytai palūkanų keitimo laikotarpiui. VILIBOR – kintama palūkanų dalis, lygi vidutinei tarpbankinei palūkanų normai,

⁶⁸ Paskolos. Informacija parengta, remiantis AB „Swedbank“ svetainėje pateiktais duomenimis <http://www.swedbank.lt/lt/pages/privatiems/paskolos> [žiūrėta 2009 07 04]

pagal kurią bankai pageidauja (pasiruošę) paskolinti lėšų litais kitiems bankams, nustatytu palūkanų keitimo laikotarpiu.

Fizinių asmenų rizikos įvertinimo kriterijai. Vertinant fizinių asmenų finansinę būklę, reikia atsižvelgti į tokius kriterijus: darbo užmokesčio dydis ir nuolatinis pobūdis (stabilumas), darbovietės finansinė būklė, papildomos pajamos, pvz., dividendai, turto pardavimas ir kt. Prie objektyvių kriterijų taip pat galima priskirti informaciją apie ankstesnių skolininko finansinių įsipareigojimų laikymąsi, veiklos planavimą, informaciją apie teisinius ginčus, turto areštą ir pan.

Kliento finansinės būklės įvertinimas vykdomas pagal bankuose nustatytus rizikos vertinimo kriterijus, kurie numatyti rizikos vertinimo metodikose. Kiekvienas kriterijus įvertinamas taškais, vėliau taškai sumuojami ir, priklausomai nuo bendros taškų sumos, nustatoma klientų finansinė būklė ir atitinkama rizikos grupė. Vertinant fizinių asmenų riziką priimtinas kredito aptarnavimo šaltinis yra darbo užmokestis, įskaitant autorinius honorarus. Išduodant kreditus individualių įmonių savininkams, vertinama įmonės pajamų deklaracija ir žiūrima, kad įmonės savininko uždirbtas grynas pelnas būtų pakankamas kredito grąžinimui ir palūkanų mokėjimui. Kreditų išdavimas asmenims, kurių pajamų pastovumą sunku patikrinti, yra nepriimtinas. Kreditas suteikiamas šeimos poreikių tenkinimui arba būsto įsigijimui (statybai), todėl paprastai vertinamos tiek skolininko tiek jo sutuoktinio pajamos.

Skolininko finansinė būklė vertinama balų ir taškų skaičiavimo metodu. Naudojant šį metodą, kliento vertinimo rezultatai turi rodyti gerą kliento būklę ir atitinkamą kreditingumą. Vertinant skolininko būklę bankai laikosi savo nustatytų reikalavimų kredito gavėjui. 6 lentelėje pateikiami pavyzdinių reikalavimų kredito gavėjui duomenys (šiuo atveju – suteikiant būsto kreditą).

6 lentelė. Grynųjų mėnesio pajamų suma, kuri turi likti kredito šeimai grąžinant būsto kreditą ir vykdant kitus finansinius įsipareigojimus, litais

Šeimos narių skaičius	Miestas, rajonas		
	Vilniaus, Kauno, Klaipėdos miestai ir jų rajonai*	Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Marijampolės, Utenos, Tauragės miestai ir jų rajonai*	Kiti Lietuvos miestai ir jų rajonai*
1 asmuo	700	600	500
2 asmenys	1000	900	680
3 asmenys	1300	1200	1000

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Šeimos narių skaičius	Miestas, rajonas		
	Vilniaus, Kauno, Klaipėdos miestai ir jų rajonai*	Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Marijampolės, Utenos, Tauragės miestai ir jų rajonai*	Kiti Lietuvos miestai ir jų rajonai*
4 asmenys	1600	1400	1150
5 asmenys	1900	1600	1300
Daugiau nei 5 asmenys	1900 + po 150 kiekvienam kitam asmeniui	1600+ po 150 kiekvienam kitam asmeniui	1300+ po 150 kiekvienam kitam asmeniui

* Vietovė, kurioje perkamas, statomas, rekonstruojamas, remontuojamas būstas ar įsigyjamas žemės sklypas ir statomas būstas.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis “Būsto kreditų draudimas”⁶⁹

Būsto kredito kartu su palūkanomis ir kitų finansinių įsipareigojimų mėnesio mokėjimai negali viršyti penkiasdešimt procentų draudėjo šeimos mėnesio pajamų. Šis reikalavimas netaikomas, jeigu grąžinant būsto kreditą (kartu su palūkanomis) ir vykdant kitus finansinius įsipareigojimus, kiekvienam draudėjo šeimos nariui per mėnesį lieka ne mažiau kaip po vieną tūkstantį litų grynujų pajamų.⁷⁰

Jeigu siūlomas sandoris sukelia užsienio valiutos riziką, į ją atsižvelgiama vertinant skolininko finansinę būklę. Vertinant šią būklę balų ir taškų skaičiavimo metodu skaičiavimuose naudojama faktišką kredito sumą būtina konvertuoti į nacionalinę valiutą, o valiutos riziką eliminuoti – padauginant kredito sumą iš nustatyto koeficiento.

Lietuvos komerciniuose bankuose fiziniai asmenys, pageidaujantys gauti būsto, vartojimo ar fizinių asmenų kreditus yra vertinami pagal šiuos kriterijus:

- fizinio asmens amžius;
- šeimyninė padėtis;
- išsilavinimas;
- nuosavybės teisė į turimą nekilnojamąjį turtą;
- darbovietę ir darbo trukmę paskutinėje darbovietėje;

⁶⁹ Būsto kreditų draudimas. <http://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/142/1/0/1/article/5097> [žiūrėta 2009 09 10]

⁷⁰ UAB „Būsto paskolų draudimas“ reikalavimai draudėjui (būsto kredito gavėjui) ir būsto kreditui, 2007 m. <http://www.bpd.lt/files/reikalavimai1.doc> [žiūrėta 2009 07 22]

- ryšius su banku (sąskaitos ir indėliai banke, turimi banko produktai);
- grynosios šeimos pajamos, tenkančios vienam asmeniui, atėmus įsipareigojimus bankui;
- mėnesio įmokos santykis su turimomis pajamomis.⁷¹

Visi išvardinti rodikliai yra vertinami taškais, kurie sumuojami ir gaunama skaičių suma nusako finansinę asmens būklę. Visų komercinių bankų fizinių asmenų rizikos vertinimo kriterijai ir rodikliai yra panašūs, tik vieni komerciniai bankai kelia savo klientams aukštesnius reikalavimus, kiti – mažesnius.

Apibendrinus, galime sakyti, kad pagrindiniai kriterijai, pagal kuriuos rekomenduojama vertinti fizinio asmens būklę prieš suteikiant jam paskolą ir visą laiką nuo paskolos suteikimo iki jos grąžinimo, yra tokie:

1. Skolininko pajėgumas grąžinti paskolą.
2. Skolininko turtas.
3. Skolininko reputacija.
4. Ekonominės sąlygos ir aplinkybės, galinčios daryti įtaką paskolos grąžinimui.

Skolininko pajėgumas grąžinti paskolą dažniausiai yra vertinamas pagal įsiskolinimo koeficientą. Šis rodiklis apskaičiuojamas dalijant skolininko mėnesinio įsiskolinimo sumą iš grynujų mėnesinių pajamų sumos.

Į mėnesines pajamas įtraukiama: mėnesiniai mokėjimai, kurie bus (yra) atliekami grąžinant banko suteiktą paskolą ir mokant palūkanas, taip pat kitų negrąžintų paskolų arba kitų įsiskolinimų (išperkamosios nuomos ir pan.) mėnesiniai mokėjimai, o jeigu mokėjimai yra retesni – jų dalis, tenkanti vienam mėnesiui.

Kuo mažesnis skolos koeficientas, tuo geresnė finansinė skolininko padėtis. Kai skolininko skolos koeficientas atsiduria už 80% ribos, jo pajėgumas grąžinti paskolą vertinamas kaip nepakankamas. Visiškai pakankamą pajėgumą grąžinti paskolą rodo 40% ir dar mažesnis koeficientas.

Vertinant Lietuvos bankų pateiktą informaciją, buvo analizuojami paskolų suteikimo fiziniams asmenims pirmąjį ir antrąjį 2009 m. ketvirtį rodikliai. Analizuoti rodikliai pateikti 7, 8 lentelėse (2009 m. balandžio mėn. duomenys). Lyginant 2009 m. pirmojo ir antrojo ketvirčio duomenis paskolų suteikimo fiziniams asmenims srityje, galime laikyti, kad jie yra pakankamai stabilūs, tačiau nėra linkę didėti. Kadangi kreditai fiziniams asmenims sudaro nemenką dalį bankų suteiktų paskolų dalyje, bankams derėtų peržvelgti kreditų suteikimo sąlygas fiziniams asmenims, gal net šiek tiek sumažinti reikalavimus paskolų gavėjams.

⁷¹ Kreditai. Informacija parengta, remiantis AB SEB banko svetainėje pateiktais duomenimis. <http://www.seb.lt/pow/wcp/seblt.asp?lang=lt&website=TAB1> [žiūrėta 2009 07 04]

Tačiau bendros fizinių asmenų užimtumo tendencijos darbo rinkoje kelia grėsmę bankų veiklai tam tikru aspektu. Remiantis oficialiais duomenimis, šių metų sausį į darbo biržą ieškodami darbo kreipėsi 42,9 tūkst. asmenų, tai yra 77,8 proc. daugiau negu pernai sausį ir 52 proc. daugiau nei gruodį. Tai didžiausias registruotų žmonių skaičius per visą darbo biržos veiklos laikotarpį. Teritorinėse darbo biržose įregistruoti asmenys sudarė 7 proc. visų darbingo amžiaus šalies gyventojų (prognozuojama, kad šis skaičius padidės iki 11 proc.), bedarbiai - 5,8 proc.⁷² Tai rodo, kad užimtumo rinkoje daugėja bedarbių. Akivaizdu, kad tarp jų yra ir asmenų, gavusių kreditus iš bankų. Bankams kyla grėsmė, kad kreditai nebus laiku gražinami. Siekiant išsaugoti klientą, o ateityje – galimai ir gauti savo pelno dalį už suteiktą kreditą – Lietuvos bankai daro paskolų atidėjimus. Tačiau tokia situacija nėra palanki bankams, jiems ima trūkti lėšų, kurių laiką jie negauna planuoto pelno ir negali sistemingai vykdyti savo veiklos. Bankams įkeistas turtas, suteikiant būsto kreditus, bankams taip pat nėra išeitis iš esamos situacijos. Visų pirma, situacija nekilnojamojo turto rinkoje sąlygoja tai, kad būsto dažniausiai nepavyksta realizuoti, o „nuostolingi“ kredito gavėjai ir toliau neišgali mokėti kredito. Tai gilina finansinę krizę. Tačiau žiniasklaidoje pasigirsta nuomonių, kad dėl tokios situacijos atsakomybę turėtų priimti ir šalies bankai, kurie *kredito bumo* metu itin liberaliai teikė kreditus, vėliau, - didino palūkanų normas, neatsižvelgdami į realią kredito gavėjo finansinę būklę, t.y. nesilaikydami griežtos kredito rizikos valdymo politikos bei nepaisydami kredito monitoringo rezultatų ar neatlikdami kredito monitoringo po kredito išdavimo. Autorės nuomone, norint sušvelninti esamą situaciją, esant galimybei Lietuvos bankai pirmiausiai kredito politiką turėtų orientuoti į verslą, t.y. juridinius asmenis. Suteikus kreditus itin sunkiai krizę išgyvenantiems verslo sektoriams (pvz., transporto sričiai), iš mirties taško pajudėtų tarpusavio įmonių atsiskaitymai, atsiskaitymai su tiekėjais, pradėtų plėstis verslo galimybės, būtų sukurtos naujos darbo vietos, o tuo pačiu – užtikrinamas finansinis fizinių asmenų (potencialių darbuotojų) stabilumas ir galimybė gražinti kreditus bankams. Tačiau šiuo metu paskolos juridiniams asmenims išduodamos vangiai, o krizę itin giliai išgyvenantiems verslo sektoriams jos nesuteikiamos visiškai. Autorės nuomone, tokia situaciją tik gilina krizę ir pratęsia jos laikotarpį.

⁷² ELTA ir lrytas.lt informacija. Nedarbo lygis Lietuvoje išaugo iki 7 procentų. - Lietuvos rytas, 2009 vasario 03 d. <http://www.lrytas.lt/-12336760611233265531-nedarbo-lygis-lietuvoje-i%C5%A1augo-iki-7-procent%C5%B3-papildyta.htm> [žiūrėta 2009 09 11]

7 lentelė. Bankų veiklos rodikliai paskolų fiziniams asmenims srityje (2009 m. balandžio mėn., tūkst. Lt)

Paskolos fiziniams asmenims¹ nominalia verte (neatėmus specialiųjų atidėjimų, nepridėjus sukauptų palūkanų ir administravimo mokesčio)	AB bankas „Snoras“	AB „Swedbank“	Danske Bank A/S Lietuvos filialas	AB DnB NORD bankas	UAB Medicinos bankas	Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	AB Parex bankas	AB SEB bankas	AB Šiaulių bankas	AS UniCredit Bank Lietuvos skyrius	AB Ūkio bankas
būsto paskolos	154.017	5.477.576	2.607.798	3.193.172	14.345	1.938.442	472.232	5.746.615	124.540	10.899	44.890
vartojamosios paskolos ²	193.754	876.155	23.679	556.683	4.703	15.606	12.267	539.636	48.448	3.670	71.280
overdraftai sąskaitose ir kortelėse	320.872	173.713	19.075	12.263	60	8.932	43.985	110.077	9.187	377	1.803
kitos paskolos ³	279.473	793.012	176.800	1.272.366	75.323	513.972	203.865	1.781.994	53.240	3.500	69.945

¹ Fiziniai asmenys: individualios įmonės, ūkininkai, patentininkai, namų ūkius aptarnaujančios įmonės nepriskiriamos.

² Vartojamosios paskolos: paskolos be užstato, be konkrečios paskirties.

³ Kitos paskolos: nepriskiriamos būsto ir vartojamosioms paskoloms.

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacija⁷³

⁷³ Lietuvos bankų asociacija // statistika // pagrindiniai bankų veiklos rodikliai 2009. http://www.lba.lt/go.php/lit/2009_m/1912/1 [žiūrėta 2009 07 14]

8 lentelė. Bankų veiklos rodikliai naujų paskolų fiziniams asmenims srityje (2009 m. balandžio mėn., tūkst. Lt)

Naujai pasirašytos paskolų sutartys fiziniams asmenims ¹ nominalia verte (neatėmus specialiųjų atidėjimų, nepridėjus sukaupytų palūkanų ir administravimo mokesčio)	AB bankas „Snoras“	AB „Swedbank“	Danske Bank A/S Lietuvos filialas	AB DnB NORD bankas	UAB Medicinos bankas	Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	AB Parex bankas	AB SEB bankas	AB Šiaulių bankas	AB Ūkio bankas
būsto paskolos	373	14.858	1.051	21.384	0	13.656	0	18.341	64	0
vartojamosios paskolos ²	80	13.808	180	3.994	42	48	0	2.968	78	67
overdraftai sąskaitose ir kortelėse	282	10.193	65	220	0	97	0	1.442	266	18
kitos paskolos ³	592	872	0	2.072	1.068	1.001	0	5.756	1.043	3

¹ Fiziniai asmenys: individualios įmonės, ūkininkai, patentininkai, namų ūkius aptarnaujančios įmonės nepriskiriamos.

² Vartojamosios paskolos: paskolos be užstato, be konkrečios paskirties.

³ Kitos paskolos: nepriskiriamos būsto ir vartojamosioms paskoloms.

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacija⁷⁴

⁷⁴ Lietuvos bankų asociacija // statistika // pagrindiniai bankų veiklos rodikliai 2009. http://www.lba.lt/go.php/lit/2009_m/1912/1 [žiūrėta 2009 07 14]

Paskolos vertinimo metodikų tobulinimas. Visi bankų klientai fiziniai asmenys, norintys paimti paskolą, yra vertinami ir nustatomas jų rizikos laipsnis. Kiekvienas bankas turi savą vertinimo sistemą ir taškų skalę, remdamasis kuria nustato kiekvieno paskolos gavėjo rizikos laipsnį. Remiantis gautais rezultatais paskola suteikiama arba nesuteikiama.

Vertinimo sistemą sudaro atskirų kriterijų apie skolininką, jo šeimą, turimą turtą, finansavimo schemą įvertinimas taškais ir tų taškų sumavimas.

Išanalizavus Lietuvos bankų paskolos gavėjų - fizinių asmenų - vertinimo metodikas daroma išvada, kad pagrindiniai veiksniai, kurie sąlygoja asmens mokumą, yra šie:

- gaunamos asmens pajamos;
- gaunamų pajamų pastovumas;
- darbdavio finansinis pajėgumas;
- asmens amžius, išsilavinimas;
- gyvenamoji vieta, gyvenamasis būstas;
- profesija ir darbinė veikla, sritis, kurioje dirba asmuo;
- šeimyninė padėtis;
- skolos finansinėms institucijoms.

Bene svarbiausias veiksnys, lemiantis asmens gebėjimą atsiskaityti (padengti paskolą ir palūkanas) yra jo pajamos. Tačiau vien tik turėdami informaciją apie žmogaus gaunamas pajamas negalėsime įvertinti, ar jis yra pakankamai finansiškai pajėgus. Svarbu yra įvertinti ir kitus asmens mokumą sąlygojančius veiksnius.

Vienas iš veiksnių, sąlygojančių asmens mokumą, yra jo amžius. Paprastai yra daroma prielaida, kad vyresni žmonės atsakingiau vykdo savo įsipareigojimus. Tačiau yra skiriami keli amžiaus etapai, nes asmens mokumas nedidėja tiesiogiai proporcingai amžiui, t.y. daroma prielaida, kad 18-20 metų asmenys nėra labai atsakingi finansinių ar turtinių įsipareigojimų įvykdymo atžvilgiu. Finansiškai pajėgesni ir atsakingiau vykdo savo įsipareigojimus asmenys, kurių amžius svyruoja nuo 25 iki 50 metų. Tai, be abejo, sąlygoja ir asmens "darbinis amžius".

Kita aplinkybė, dalinai lemianti asmens mokumą yra jo gyvenamoji vieta. Nors šios aplinkybės įtaką mokumui galima ginčyti, tačiau žmonėms, gyvenantiems didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kuriuose nedarbo lygis yra pakankamai žemas, lyginant su miesteliais ir kaimo teritorijomis, yra didelė tikimybė uždirbti pastovias pajamas, ir tuo pačiu dengti savo finansinius įsipareigojimus.

Svarbi aplinkybė vertinant asmens mokumą taip pat yra paskolos gavėjo darbovietės įvertinimas ir darbo trukmė pastarojoje įmonėje. Manoma, kad žinoma įmonė su stabilia finansine padėtimi ir darbo stažas didesnis nei trys metai garantuoja paskolos gavėjui pastovias pajamas.

Be pagrindinių veiksnių, sąlygojančių asmens mokumą, tokių kaip - gaunamos asmens pajamos, gaunamų pajamų pastovumas, darbdavio finansinis pajėgumas, asmens amžius, išsilavinimas,

gyvenamoji vieta, gyvenamasis būstas, profesija ir darbinė veikla, sritis, kurioje dirba asmuo, šeimyninė padėtis, skolos finansinėms institucijoms rekomenduoju atsižvelgti ir į tokius veiksnius kaip jungtinėse rinkmenose užregistruotos asmens skolos, registruoti turto areštai, vykdomosios bylos ir pan. Svarbi yra asmens kredito istorija, t.y. faktai apie buvusias ir esamas skolas, jų padengimo tendencijas.

Jau nuo 2003 m. liepos 01 d. įsigaliojo nauja LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo redakcija. Vadovaujantis šia pataisa įmonės, turinčios fizinių asmenų skolininkų, gali jų duomenis perduoti į jungtines duomenų rinkmenas netgi neturint duomenų subjekto sutikimo. Rengiant šią įstatymo pataisą buvo įvertinta tai, kad skolininkas – asmuo, kuris laiku bei tinkamai neįvykdė finansinių ar turinių įsipareigojimų, yra potencialiai pavojingas ir kitiems ūkio subjektams, teikiantiems paslaugas ar prekes ir numatantiems ilgesnį atsiskaitymo terminą.

Remiantis šia įstatymo pataisa yra kuriamos duomenų bazės (jungtinės rinkmenos), kuriose kaupiami įvairūs skolos faktai. Į jungtines rinkmenas duomenų valdytojai gali perduoti skolininkų duomenis tik tuomet, jeigu yra tinkamai įgyvendinti LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme ir kituose teisės aktuose numatyti duomenų apsaugos reikalavimai. Pagrindiniai reikalavimai būtų tokie: duomenų valdytojas privalo raštu pranešti skolininkui apie įsipareigojimo neįvykdymą ir suteikti jam galimybę išsiskolinimą padengti. Perduoti duomenis galima tik tuomet, jeigu skola nebuvo padengta. Taip pat draudžiama perduoti asmens duomenis, jei skolininkas pagrįstai ginčija skolą.

Duomenų valdytojai tvarkydami jungtines rinkmenas, privalo kiekvieną duomenų subjektą, kurio duomenis gauna iš kitų duomenų valdytojų, informuoti apie savo (duomenų valdytojo) rekvizitus ir buveinę, kokiais tikslais tvarkomi duomenų subjekto asmens duomenys, iš kokių šaltinių duomenys surinkti, kam ir kokiais tikslais teikiami. Taip pat duomenų valdytojas turi informuoti duomenų subjektą apie jo teises susipažinti su savo duomenimis, reikalauti ištaisyti neteisingus, netikslius, neišsamius jo asmens duomenis.

Į šias jungtines rinkmenas patenka ir tokie duomenys, kaip skolos, susidariusios už komunalines paslaugas, ryšių ir telekomunikacines paslaugas, išperkamosios nuomos būdu paimtas prekes, skolos už suteiktas įvairaus pobūdžio prekes ir paslaugas. LR Asmens duomenų apsaugos įstatymo pataisa taip pat atsižvelgia į tai, kad bankų ir kitų kredito įstaigų bei finansinių įmonių, kurios verčiasi kreditine ar finansine veikla, rizika nukentėti nuo nesąžiningų klientų yra didelė, šioms įmonėms suteikta teisė, sutikus duomenų subjektui, keistis paskolas paėmusių duomenų subjektų duomenimis, siekiant įvertinti jų mokumą.

Informacija apie asmens skolas yra gana svarbus rodiklis vertinant, ar asmuo pajėgus atsiskaityti už jam teikiamas prekes (paslaugas) su atidėtu mokėjimu, ar asmuo sugebės padengti gautą paskolą ir palūkanas. Kuo skola yra didesnė, tuo asmens galimybės atsiskaityti yra vertinamos kritiškiau (šioje vietoje nėra atsižvelgiama į asmens gaunamas pajamas). Tačiau, vertinant tokį faktą kaip esamos ir

buvusios skolos, nereikia pamiršti įvertinti skolos atsiradimo datos. Jei skolos susidarymo terminas yra palyginti neilgas (pvz.: iki trijų mėnesių), tai tuomet pats skolos faktas gali būti vertinamas teigiamiau.

Kuo daugiau asmuo turi neįvykdytų įsipareigojimų, tuo yra didesnė rizika, kad paskola ir palūkanos bus mokamos ne laiku arba iš vis nebus mokamos. Kuo didesnis skolų skaičius, tuo yra didesnis rizikos laipsnis.

Vertinant asmens finansinį pajėgumą reikia atsižvelgti į tai, už kokias prekes ar paslaugas susidarė skola, t.y. kas yra kreditorius. Pavyzdžiui, vienas asmuo yra skolingas vandens ar elektros tiekimo bendrovei 500 Lt (skolos susidarymo terminas 2 mėnesiai), kitas – telekomunikacijų bendrovei už interneto tiekimo paslaugas 500 Lt (skolos susidarymo terminas 2 mėnesiai). Manoma, kad šiuo atveju pirmasis asmuo gali būti vertinamas kaip rizikingesnis mokumo atžvilgiu, nes nesumoka skolos už kasdienes paslaugas, tokias kaip vandens ar elektros tiekimas.

Tačiau vertinant asmens mokumą negalima apsiriboti tik keliais kriterijais. Reikia įvertinti visą turimą informaciją. Kuo informacija yra išsamesnė, tuo teisingesnis bus asmens įvertinimas.

3.3. Paskolų kontrolė ir administravimas

Paskola vertinama ją suteikiant ir visą paskolos suteikimo laikotarpį. Pasikeitus paskolos kokybei, bankai turi iš naujo įvertinti paskolą, taip pat pripažinti nuostolį, jeigu tikėtina, kad jie nesugebės atgauti paskolos dalies ir (arba) palūkanų sutartyje numatytais sąlygomis. Pasikeitus paskolos kokybei, paskolos vertė turi būti sumažinta, sudarant specialiuosius atidėjimus arba ją nurašant, parodant šias išlaidas pelno (nuostolio) ataskaitoje tą laikotarpį, kada pasikeitė paskolos kokybė. Taigi, vertinant ir grupuojant paskolas, labai svarbu tiksliai nustatyti, kada pasikeitė paskolos kokybė ir tiksliai įvertinti, kiek daug pasikeitė paskolos kokybė, t.y. reikia žinoti paskolos kokybės pasikeitimo laiką ir mastą.

Lietuvoje yra numatyta, kad šalies bankai paskolas gali grupuoti savo nusistatytu dažnumu, o esant reikalui – atsižvelgiant į konkretų individualų poreikį. Toks paskolų grupavimo periodiškumas yra pagrįstas, nes grupuojant dažniau bankai susidurtų su kliūtimis gauti teisingą finansinę informaciją iš savo klientų, taip pat susidarytų labai didelis informacijos srautas, kurį būtų sudėtinga apdoroti. Kita vertus, rečiau grupuoti paskolas nebūtų priimtina, nes per ilgesnį laiką dėl išorės arba vidaus veiksnių įtakos skolininko finansinė situacija gali labai pasikeisti. Be to, mažų, nereikšmingų bankui sumų paskolas bankai galės grupuoti bendrai – kas pusmetį.⁷⁵

Kiek sudėtingiau yra tiksliai įvertinti patį kokybės pasikeitimo mastą negu paskolos kokybės pasikeitimo laiką. Vertinant paskolos kokybės pasikeitimo mastą, taikomas ir periodinių mokėjimų uždelsimo kriterijus, tačiau šiuo atveju tai yra tik vienas iš keleto kriterijų. Vertinant paskolos ar

⁷⁵ Senapėdienė E. Bazelio komitetas – bankams. Vilnius: Verslo žinios, 2003, Nr.39.

paskolų grupės kokybės pasikeitimo mastą, turi būti atsižvelgiama į konkretaus skolininko, grupės, kuriai priklauso šis skolininkas, kreditingumą ir veiksnius, galinčius turėti įtakos kreditingumui.

Įvertinimo tikslas – nustatyti skolininko sugebėjimą grąžinti paskolą ir palūkanas sutartyje numatytomis sąlygomis. Kadangi skolininko kreditingumui įtakos turi daug veiksnių, paskolos vertinimas turi būti pagrįstas visa tuo metu turima informacija: bendrais duomenimis apie skolininką, skolininko kredito istorija, dabartine jo finansine būkle, pinigų srautų adekvatumu paskolos sumai ir galimybėmis grąžinti paskolą ateityje, kredito reitingais, pirminiais ir antriniais paskolos grąžinimo šaltiniais, skolininko dalimi finansuojamame projekte, paskolos sutarties persvarstymo faktais, šalies rizika ir pan.

3.4. Specialiųjų atidėjimų sudarymas

Sugrupavus abejotinus aktyvus nustatomas specialiųjų ir bendrųjų atidėjimų poreikis galimiems nuostoliams padengti.

Specialieji atidėjimai – turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę. Kitaip sakant, specialieji atidėjimai – tai apskaičiuota išlaidų, kurių kilmė aiški, tačiau dydis nėra visiškai aiškus iki tam tikro momento ateityje, suma. Specialieji atidėjimai pagal savo esmę yra atidėjimai ex post, nes susiję su konkrečios paskolos konkrečiais jos kokybę apibūdinančiais veiksniais.⁷⁶

Bendrieji atidėjimai – tam tikros sukauptos piniginės lėšos, sudaromos ir skirtos galimiems banko nuostoliams sumažinti (padengti), t.y. atlyginti nuostoliams, kurie negali būti priskirti konkrečioms paskoloms. Bendrieji atidėjimai sietini ne su konkrečių paskolų jau įvykusi kokybės pasikeitimu, bet su viso paskolų portfelio galimu kokybės pasikeitimu ateityje. Kadangi skaičiuojant bendrųjų atidėjimų poreikį taikomi išankstiniai vertinimo kriterijai, tad tokie atidėjimai sudaromi ex ante (vadinamoji „dinaminė atidėjimų sudarymo koncepcija“ (dynamic provisioning)). Atidėjimams ex ante pastaruoju metu skiriama vis daugiau dėmesio.⁷⁷

Įvairiose šalyse specialiųjų atidėjimų poreikio normatyvai ir skaičiavimo metodikos nėra vienodos. Lietuvoje specialieji atidėjimai – abejotinių aktyvų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę. Sudaromi šie specialieji atidėjimai:

- specialieji atidėjimai abejotiniams aktyvams – atidėjimai, sudaromi konkretaus abejotino aktyvo ar abejotinių aktyvų grupės nuostoliams padengti;

⁷⁶ Jasevičienė F. ir kt. Bankų rizikos: sisteminis požiūris. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000, p. 52.

⁷⁷ Ten pat.

- specialieji atidėjimai bendram abejotinių aktyvų portfeliui – atidėjimai, sudaromi viso abejotinių aktyvų portfelio tikėtiniems nuostoliams padengti.⁷⁸

Išlaidų padidėjimas dėl sudarytų specialiųjų atidėjimų akivaizdžiai parodo banko kredito riziką. Ir nors negalima vienareikšmiškai teigti, kad net nuostolingi banko aktyvai yra beviltiški ir niekada nebebus gaunama jokių pajamų, vis dėlto panašių bankų specialiųjų atidėjimų sumų palyginimas yra geras ir akivaizdus kredito rizikos dydžio įvertinimas.

Apskaičiuojant kiekvienos paskolos specialiųjų atidėjimų poreikį atsižvelgiama į paskolos užtikrinimą. Iš paskolos likučio atimama paskolos užtikrinimo priemonės (garantijos, laidavimo, įkeisto turto ir kt.) vertė ar dalis vertės, o gautas skirtumas dauginamas iš atitinkamos grupės specialiųjų atidėjimų normos. Gautas rezultatas ir bus konkrečios paskolos specialiųjų atidėjimų poreikis. Taip pat apskaičiuojami ir specialieji atidėjimai nebalansiniams įsipareigojimams.

3.5. Paskolų rizikos duomenų bazė

Siekiant užtikrinti veiksmingą kredito sistemos funkcionavimą, sudaryti bankams prielaidas įvertinti paskolos gavėjų patikimumą bei nustatyti nemokumo tikimybę yra sukurta vieninga “Paskolų rizikos duomenų bazė”, į kurią centralizuotai teikiami duomenys apie paskolų ir (ar) finansinio lizingo gavėjų gautas paskolas ir (ar) finansinį lizingą bei jų grąžinimą. Duomenų bazė tvarkoma vadovaujantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu. Duomenų bazės valdytojas yra Lietuvos bankas, o tvarkytojai – Lietuvos bankas ir bankai paskolų teikėjai. Duomenų bazės valdymo ir tvarkymo funkcijos Lietuvos banko padaliniais paskirstomos Lietuvos banko valdybos pirmininko įsakymu.

Už duomenų bazės informacijos, saugomos ir naudojamos Lietuvos banke, saugumą ir konfidencialumą atsako Lietuvos bankas.

Papildomai kiekviename banke turi būti sukurtos ir Valdybos (arba nustatyto valdymo organo) patvirtintos naudojimosi duomenų baze vidaus taisyklės su asmenų, galinčių naudotis informacija arba ją teikti, sąrašu. Asmenys raštu turi įsipareigoti saugoti asmens duomenų paslaptį. Kiekvienas banko paklausimas (arba duomenų pateikimas) turi būti registruojamas. Mėnesiui pasibaigus, Lietuvos bankas pateikia bankui naudojimosi duomenų baze protokolą, kurį iki mėnesio 20 d. banko vadovas patvirtina ir grąžina Lietuvos bankui. Už informacijos teisingumą bei konfidencialumą atsako banko vadovas.

⁷⁸ Lietuvos banko bendrosios nuostatos dėl abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo (2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. 15). <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=12003032015&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=6&De=11&SS=Ie%F0koti&P=27> [žiūrėta 2009 07 22]

Bankai privalo teikti duomenis apie visas vienam paskolos gavėjui suteiktas paskolas, kai viena arba kelių paskolų suma didesnė negu 50.000 Lt arba kai viena arba kelių paskolų suma mažesnė, bet paskolos gavėjas pripažįstamas neįvykdančiu įsipareigojimų. Tokia informacija yra naudinga bankams, nes specialiuosius atidėjimus jie daro ne tik individualioms paskoloms, bet ir jų grupėms (statistinis paskolų grupių vertinimas). Informacija apie tokias paskolas yra naudinga ir Lietuvos bankui – ji leidžia spręsti apie bankų statistinio paskolų grupių vertinimo rezultatų patikimumą. Tačiau, kadangi ne didesnių kaip 50.000 Lt paskolų yra daug, todėl apie tokias paskolas kaupiama tik būtiniausia informacija.

Reikėtų pabrėžti, kad duomenys neteikiami apie tarpbankines paskolas, įskaitant sąskaitos kreditą, suteiktas šalies ir užsienio bankams ne ilgesniam negu 14 dienų laikotarpiui, ir tais atvejais, kai banko kontroliuojama įmonė suteikia paskolą pačiam bankui.⁷⁹ Į paskolų rizikos duomenų bazę teikiami žemiau nurodyti duomenys, žemiau nurodyta tvarka:

- duomenys apie paskolos gavėją (arba gavėjus, jei paskola grąžinama solidariai);
- duomenys, susiję su paskolos suteikimu;
- duomenys apie paskolos užtikrinimo priemones;
- duomenys apie paskolos grąžinimą;
- duomenys apie paskolos gavėjo pripažinimą neįvykdančiu įsipareigojimų (pirmą ir paskesnius kartus).⁸⁰

Informaciją privaloma pateikti ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo paskolos suteikimo, pirkimo (perėmimo), grąžinimo, pardavimo (perdavimo), nurašymo. Atnaujinti finansinių ataskaitų duomenys pateikiami kiekvieną ketvirtį per 50 dienų ketvirčiui pasibaigus, o metinių finansinių ataskaitų duomenys – per penkis mėnesius metams pasibaigus.⁸¹

Bankai paklausimą į duomenų bazę pateikia ir atsakymus gauna naudodamiesi Lietuvos banko sukurta duomenų kodavimo ir perdavimo į Lietuvos banką programine įranga. Atsakymai į paklausimus pateikiami nedelsiant nuo 8 iki 17 val. Lietuvos banko darbo dienomis. Galimi keturių tipų paklausimai,⁸² kuriuos pateikę bankai gali gauti atitinkamą informaciją.

Teikiant duomenis į Paskolų rizikos duomenų bazę yra įvertinama paskolos gavėjų veiklos masto dydžio grupės. Paskolos gavėjai skirstomi į tokias grupes:

⁷⁹ Lietuvos banko valdybos paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės, 2005 m. kovo 10 d. nutarimo Nr. 32 redakcija. http://www.lb.lt/docs/word/050310_32taisykles.doc [žiūrėta 2009 07 23]

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Ten pat.

⁸² Ten pat.

I dydžio paskolų gavėjų grupė – tai įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai finansinės ataskaitos sudarymo dieną neviršija šių dydžių dvejus metus iš eilės, įskaitant ataskaitinius metus:

1. Pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius metus – 7 mln. Lt;
2. Balanse nurodyto turto vertė – 5 mln. Lt;
3. Vidutinis metų sąraše esantis darbuotojų skaičius per ataskaitinius metus – 10 žmonių.

II dydžio paskolų gavėjų grupė – tai įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai finansinės ataskaitos sudarymo dieną yra nurodytų intervalų ribose dvejus metus iš eilės, įskaitant ataskaitinius metus:

1. Pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius metus – daugiau negu 7 mln. Lt, bet neviršija 70 mln. Lt;
2. Balanse nurodyto turto vertė – daugiau negu 5 mln. Lt, bet neviršija 50 mln. Lt;
3. Vidutinis metų sąraše esantis darbuotojų skaičius per ataskaitinius metus – daugiau kaip 10 žmonių, bet neviršija 100 žmonių.

III dydžio paskolų gavėjų grupė – tai įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai finansinės ataskaitos sudarymo dieną viršija šiuos dydžius:

1. Pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius metus – 70 mln. Lt;
2. Balanse nurodyto turto vertė – 50 mln. Lt;
3. Vidutinis metų sąraše esantis darbuotojų skaičius per ataskaitinius metus – 100 žmonių.

IV dydžio paskolų gavėjų grupė – tai paskolos gavėjai (išskyrus fizinius asmenis ir ūkininkus), kurie nenurodyti taisyklių 10.1.6 punkte, t.y. nepateikia finansinės ataskaitos formų.

V dydžio paskolų gavėjų grupė – tai fiziniai asmenys ir ūkininkai.⁸³

Visi Lietuvos bankai be aukščiau minėtų duomenų privalomai turi teikti šiuos duomenis apie paskolos gavėjus iš finansinių ataskaitų:

Duomenys iš balanso:

1. Trumpalaikis turtas;
2. Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys;
3. Per vienerius metus gautinos sumos;
4. Nuosavas kapitalas;

⁸³ Lietuvos banko valdybos paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės, 2005 m. kovo 10 d. nutarimo Nr. 32 redakcija. http://www.lb.lt/docs/word/050310_32taisykles.doc [žiūrėta 2009 07 23]

5. Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai;
6. Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai iš viso;
7. Turtas iš viso.

Duomenys iš Pelnų (nuostolio) ataskaitos:

1. Pardavimo pajamos;
2. Bendrasis pelnas (nuostolis);
3. Grynas pelnas (nuostolis).

Remiantis šiais pateiktais duomenimis Lietuvos bankas apskaičiuoja ir pateikia vidutinius paskolų gavėjų grupės finansinės veiklos rodiklius, tokius kaip:⁸⁴

- **įmonės įsipareigojimai** (Iš viso turtas – Nuosavas kapitalas);
- **einamasis likvidumas** (Trumpalaikis turtas / Per vienerius mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai * 100);
- **kritinis likvidumas** ((Trumpalaikis turtas – Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys) / Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai * 100);
- **gautinų sumų apyvartumo (dienomis) rodiklis** ((Per vienerius metus gautinos sumos laikotarpio pradžioje + Per vienerius metus gautinos sumos laikotarpio pabaigoje) / 2) / pardavimo pajamos * ataskaitinio laikotarpio dienų skaičiaus);
- **bendrojo pelningumo rodiklis** (Bendrasis pelnas (nuostolis) / Pardavimo pajamos * 100);
- **grynojo pelningumo rodiklis** (Grynas pelnas (nuostolis) / Pardavimo pajamos * 100);
- **vidutinio turto grąžos (ROA) rodiklis** ((Grynas pelnas (nuostolis) / (Iš viso turtas laikotarpio pradžioje + Iš viso turtas laikotarpio pabaigoje) / 2) * 100);
- **skolos-nuosavybės rodiklis** ((Įmonės įsipareigojimai / Nuosavas kapitalas) * 100).

3.6. Finansinės (ekonominės) krizės įtaka kreditinės rizikos valdymo sistemoms bankuose

Lietuvos bankas apibendrina bankų atlikto testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatus, kuriuos aptarė su kiekvienu banku. Įvertintos testavimo metu nustatytos bankų veiklos rizikingiausios

⁸⁴ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Lietuvos banko valdybos 1995 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 125 „Dėl paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo, 2004 m. vasario 26 d. Nr. 15. <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=12004022615&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=6&De=17&SS=Ie%F0koti&P=23> [žiūrėta 2009 07 25]

sritys ir bankų pasirinktos rizikos mažinimo priemonės bei planai, kuriuose numatyta sumažinti finansinės krizės poveikį jų veiklai.

Igyvendinamos bankų priežiūros priemonės finansų rinkai stabilizuoti pirmiausia skirtos finansinių krizių prevencijai. Atsižvelgdamas į situaciją tarptautinėse rinkose ir ypač į situaciją tose valstybėse, kuriose veikia patronuojantieji bankai, Lietuvos bankas ėmėsi papildomų priežiūrinių priemonių stebėti ir kontroliuoti situaciją (ypač likvidumo) šalies bankų sektoriuje. Tuo tikslu iš bankų renkama kasdienė informacija apie turto ir įsipareigojimų struktūros pokyčius. Pastebėjus didesnius pasikeitimus turto arba įsipareigojimų struktūroje, bankai prašomi paaiškinti jų priežastis ir numatyti priemones, kurių bus imamasi galimai likvidumo rizikai padengti.

Lietuvos banke organizuojami nuolatiniai individualūs susitikimai su visų mūsų valstybėje veikiančių bankų vadovais. Jų metu aptariamos ryškėjančios problemos ir siekiama išsiaiškinti bankams kylančias grėsmes bei aptarti galimas Lietuvos banko pagalbos priemones ir kitus veiksmus. 2008 m. pabaigoje Lietuvos bankas raštu paragino bankus laikytis konservatyvesnio kredito rizikos valdymo ir paprašė, teikiant pasiūlymus akcininkų susirinkimams dėl 2008 m. pelno skirstymo, neskirti pelno dividendams mokėti, bet palikti jį bankuose kapitalo bazei stiprinti.

Lietuvos banko valdyba patvirtino teisės aktus dėl papildomų reikalavimų stiprinant vidaus kontrolės ir rizikos valdymo procesus bankuose bei kitose kredito įstaigose. Ypatingas dėmesys skiriamas kredito ir likvidumo rizikai valdyti. Šiuo dokumentu bankai įpareigoti iš naujo įvertinti rizikos valdymo procesus, peržiūrėti taikomus limitus ir kt. Siekiant patikslinti vidaus audito komiteto funkcijas nustatant komiteto formavimo tvarką ir jo santykį su išorės auditu, buvo papildytos ir Lietuvos banko valdybos patvirtintos Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos.

Stengiantis kuo išsamiau informuoti visuomenę apie kredito įstaigų veiklą ir sumažinti bankams priežiūrinę naštą, buvo priimta keletas teisės aktų, reglamentuojančių kredito įstaigų apskaitos ir atskaitomybės klausimus. Patobulintas informacijos, susijusios su kredito įstaigų priežiūra, viešo atskleidimo mechanizmas, patikslinti pačių kredito įstaigų skelbiamai informacijai keliami reikalavimai: bankai įpareigoti plačiau informuoti apie įdiegtus rizikos valdymo ir vidaus kontrolės procesus bei rizikos, darančios reikšmingą įtaką bankų finansinei būklei ir veiklos rezultatams, įvertinimą.

Be to, peržiūrėtas informacijos srautas ir pakeistas kai kurių duomenų pateikimo periodiškumas, tačiau paliktas reikalavimas visą finansinę atskaitomybę pateikti kartą per metus. Atsižvelgiant į kai kurių TFAS pakeitimus, patikslintos Finansinių ataskaitų konsolidavimo ir finansinės grupės jungtinės (konsoliduotos) priežiūros taisyklėse nustatytos sąlygos, kurioms esant finansinės ataskaitos gali būti nekonsoliduojamos ir jungtinė (konsoliduota) priežiūra nevykdoma. Siekiant užtikrinti įmonių valdymo ir priežiūros organų (stebėtojų tarybos) narių kolektyvinę atsakomybę už finansinių ataskaitų sudarymą ir skelbimą bei suderinti kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas,

papildyti ir patvirtinti Kredito įstaigų finansinės apskaitos tvarkymo ir atskaitomybės rengimo politikos pagrindiniai principai.

Dabartinė pasaulinė finansų krizė įvardijama kaip retai pasitaikanti situacija, kai finansinio turto vertei labai daug įtakos turi ir panika rinkose. Atsižvelgdama į tai, Europos Komisija priėmė reglamentą, kuriuo patvirtino Tarptautinių apskaitos standartų valdybos padarytus trisdešimt devynis Tarptautinio apskaitos standarto ir septynis Tarptautinio finansinės atskaitomybės standarto pakeitimus dėl finansinio turto pergrupavimo ir informacijos apie tokį pergrupavimą atskleidimo. Atitinkamai Lietuvos banko valdyba leido kredito įstaigoms pakeisti apskaitos politiką. Leidus šį turtą pergrupuoti, siekiama išvengti nepagrįstų pelno (nuostolio) svyravimų, o realus vertės sumažėjimas finansiniais metais buvo nustatomas atliekant nuvertėjimo testą.

Lietuvos Respublikos Seimui priėmus kredito unijų įstatymo pakeitimo įstatymą, Lietuvos banko valdyba priėmė teisės aktus, reglamentuojančius kredito unijų didžiausios paskolos vienam skolininkui ir didelių paskolų naujų normatyvų skaičiavimo reikalavimus, kredito unijų steigimo, licencijavimo, reorganizavimo ir likvidavimo klausimus.

Apibendrinus trečiame skyriuje pateikiamą informaciją, daromos tokios išvados bei teikiami pasiūlymai:

1) Lietuvoje suteikiant paskolas tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims, Lietuvos bankai naudoja aiškiai apibrėžtus ir griežtus kriterijus, siekiant įvertinti būsimą paskolos gavėją. Lemiamą vaidmenį šiuo atveju vaidina informacijos apie potencialų kredito gavėją prieinamumas, patikimumas ir tikrumas. Šiuo metu Lietuvoje yra viešai prieinama informacija tiek apie fizinių, tiek apie juridinių asmenų finansinę veiklą, įsipareigojimus bei netinkamą jų vykdymą. Bankai, atlikdami kreditų monitoringą, naudojami šia informacija, ją analizuoja, vertina bei klientą priskiria atitinkamai rizikos grupei, kuri nulemia, ar kreditas bus suteiktas. Tačiau, autorės nuomone, būtina vertinti ne tik statistinius veiklos duomenis, bet būtina atsižvelgti ir į patį informacijos turinį, vertinti ne tik pagal griežtus kriterijus, tačiau ir nustatyti priežastis, nulėmusias atitinkamą kredito gavėjo finansinę būklę. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, bankai neturėtų informacijos apie praeityje buvusius kredito gavėjo netinkamai vykdytus skolinius įsipareigojimus vertinti tik kaip išimtinai neigiamą įtaką turinčius kliento reputacijai ir tuo pagrindu atsisakyti suteikti kreditą. Būtina įvertinti skolos atsiradimo aplinkybes, jos dydį, skolininko veiksmus, likviduojant skolą, kreditorių, perspektyvas ir daugelį kitų veiksnių. Ekonominės krizės metu, autorės nuomone, nereikėtų vien tik griežtinti kredito rizikos valdymo sistemos, tokiu būdu visiškai ar iš dalies apribojant galimybę tam tikriems asmenims gauti kreditą. Neretai, įvertinus kredituojamojo asmens perspektyvas, kreditas galėtų būti suteikiamas, nepaisant to, kad praeityje kredituojamas turėjo ne visai tinkamai vykdomų įsipareigojimų. Tokia

situacija galbūt sušvelnintų krizės padarinius, sąlygotų galimybę kredito pagalba stabilizuoti finansinę situaciją, o lanksčios kredito grąžinimo sistemos dėka – ateityje tinkamai bei laiku grąžinti kreditą.

2) Suteikiant paskolas bankai turėtų patobulinti juridinių asmenų vertinimo metodikas. Pavyzdžiui, vertinant juridinių asmenų finansinę būklę, papildomai siūlytina įtraukti tokius duomenis kaip *“Nepaskirstytas pelnas”* (iš balanso) ir *“Pelnas prieš apmokestinimą”* (iš Pelnų (nuostolių) ataskaitos). Tuomet, be jau skaičiuojamų finansinių rodiklių, galima būtų paskaičiuoti įmonės bankroto tikimybės laipsnį pagal Altmano modelį. Šis rodiklis jau seniai žinomas, tačiau Lietuvoje praktikoje yra labai mažai naudojamas. Jo panaudojimas Paskolų rizikos valdymo duomenų bazėje padėtų geriau įvertinti skolininko nemokumo tikimybę. Be to, šis duomenų bazės patobulinimas nesukurtų daug papildomų kaštų. Programuotojams įtraukti į duomenų bazę du papildomus laukus, kad būtų suvesti duomenys ir įrašyti formulę, kad būtų skaičiuojamas bankroto tikimybės laipsnis, nebus labai sunku. Bankams papildomai pateikti du skaičius iš finansinių ataskaitų taip pat nesukuria daug papildomų kaštų. Tuo tarpu šio rodiklio įtraukimas į paskolų rizikos valdymo bazę duos akivaizdžią naudą. Bankams būtų lengviau įvertinti įmonės nemokumo laipsnį. Lietuvos bankas gautų papildomos informacijos priežiūros funkcijai atlikti. Paprastai bankroto tikimybės rodiklis parodo kokia yra tikimybė, kad ateinančių dviejų metų laikotarpyje įmonė bankrutuos. Remiantis šiais papildomais duomenimis Lietuvos bankas galėtų atlikti stebėjimus kaip įmonės su didesniu bankroto tikimybės laipsniu vykdo atsiskaitymus, ar didelė dalis tokių paskolų priskiriama IV ar V paskolų rizikos grupei, kokia dalis tokių paskolų yra nurašoma.

3) Tobulinant paskolų fiziniams asmenims suteikimo vertinimo metodikas be pagrindinių veiksnių sąlygojančių asmens mokumą, tokių kaip - gaunamos asmens pajamos, gaunamų pajamų pastovumas, darbdavio finansinis pajėgumas, asmens amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, gyvenamasis būstas, profesija ir darbinė veikla, sritis, kurioje dirba asmuo, šeimyninė padėtis, skolos finansinėms institucijoms rekomenduotina adekvačiai atsižvelgti ir į tokius veiksnius kaip jungtinėse rinkmenose užregistruotos asmens skolos, registruoti turto areštai, vykdomosios bylos ir pan. Svarbi yra asmens kredito istorija, t.y. faktai apie buvusias ir esamas skolas, jų padengimo tendencijas.

4) Kalbant apie finansinės krizės įtaką Lietuvos bankams, reikia pabrėžti, kad čia imtasi papildomų priemonių kredito rizikos valdymo reglamentavime. Lietuvos banko valdyba patvirtino teisės aktus dėl papildomų reikalavimų stiprinant vidaus kontrolės ir rizikos valdymo procesus bankuose bei kitose kredito įstaigose. Ypatingas dėmesys skiriamas kredito ir likvidumo rizikai valdyti. Šiuo dokumentu bankai įpareigoti iš naujo įvertinti rizikos valdymo procesus, peržiūrėti taikomus limitus ir kt. Siekiant patikslinti vidaus audito komiteto funkcijas nustatant komiteto formavimo tvarką ir jo santykį su išorės auditu, buvo papildytos ir Lietuvos banko valdybos patvirtintos Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos.

Stengiantis kuo išsamiau informuoti visuomenę apie kredito įstaigų veiklą ir sumažinti bankams priežiūrinę naštą, buvo priimta keletas teisės aktų, reglamentuojančių kredito įstaigų apskaitos ir atskaitomybės klausimus. Patobulintas informacijos, susijusios su kredito įstaigų priežiūra, viešo atskleidimo mechanizmas, patikslinti pačių kredito įstaigų skelbiamai informacijai keliami reikalavimai: bankai įpareigoti plačiau informuoti apie įdiegtus rizikos valdymo ir vidaus kontrolės procesus bei rizikos, darančios reikšmingą įtaką bankų finansinei būklei ir veiklos rezultatams, įvertinimą.

Be to, peržiūrėtas informacijos srautas ir pakeistas kai kurių duomenų pateikimo periodiškumas, tačiau paliktas reikalavimas visą finansinę atskaitomybę pateikti kartą per metus. Atsižvelgiant į kai kurių TFAS pakeitimus, patikslintos Finansinių ataskaitų konsolidavimo ir finansinės grupės jungtinės (konsoliduotos) priežiūros taisyklėse nustatytos sąlygos, kurioms esant finansinės ataskaitos gali būti nekonsoliduojamos ir jungtinė (konsoliduota) priežiūra nevykdoma. Siekiant užtikrinti įmonių valdymo ir priežiūros organų (stebėtojų tarybos) narių kolektyvinę atsakomybę už finansinių ataskaitų sudarymą ir skelbimą bei suderinti kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, papildyti ir patvirtinti Kredito įstaigų finansinės apskaitos tvarkymo ir atskaitomybės rengimo politikos pagrindiniai principai.

4. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS LIETUVOS BANKUOSE. APKLAUSOS DUOMENYS

Išanalizavus teorinius kredito rizikos valdymo aspektus, buvo atliktas praktinis tyrimas, siekiant nustatyti, kaip Lietuvos bankuose organizuojamas kredito rizikos valdymas, ar teorijos pateikiamos galimybės kredito rizikos valdyme praktiškai taikomos Lietuvos bankuose, kaip juose valdoma atskirų paskolų ir paskolų portfelio rizika.

Praktinio tyrimo tikslo įgyvendinimui buvo pasirinkta kiekybinė metodologija. Kiekybinei metodologijai atskleisti labiausiai tinka anketavimo metodas. Jis pasirinktas, atsižvelgiant į tokio metodo pranašumus. Visų pirma anketavimas - tai duomenų rinkimo metodas, kai respondentas pats savarankiškai pildo pateiktą klausimyną, o tai sudaro sąlygas respondentui pildyti klausimyną jam patogiu laiku, išsaugoti informacijos privatumą, išvengiama interviuotojo įtakos. Tokiu būdu užtikrinami patikimi atlikto tyrimo rezultatai. Antra, anketavimo metodas leidžia interviuotojui padaryti aiškias ir konkrečias išvadas. Dėl šių paminėtų priežasčių autorė pasirinko tokią tyrimo metodiką.

Tyrimas buvo atliekamas kombinuojant tokius duomenų rinkimo būdus kaip apklausa elektroniniu paštu ir tiesioginis anketavimas.

Atliekant tyrimą, autorė iškėlė problemą, nustatė tyrimo objektą bei tikslą (pateikiami žemiau) ir remiantis jais, suformulavo anketos klausimus (7 priedas).

Tyrimo problema ir apimtis. Finansinės krizės pasekmė – kreditų rizikos sistemų bankuose performavimas, kuris ekonominiu požiūriu ne visuomet gali būti naudingas. Daugelis bankų pastaruoju metu rengia skubius praktinius sprendimus siekiant įveikti finansinę krizę, susijusią su indėlininkų indėliais ar tarpbankine rinka bei numatė priemones, kurių reikia imtis siekiant kovoti su likusia rizika ir išvengti sisteminės krizės ateityje. Tokios priemonės, be abejo, padarė įtaką kreditinės rizikos valdymo sistemoms. Autorė praktiniu tyrimu siekė išsiaiškinti, kokias priemones bankai taikė anksčiau bei taiko dabar kredito rizikos valdymui, kokią bankų veiklos dalį užima kredito rizikos valdymas, ar bankų taikomos priemonės adekvačios, siekiant tinkamai valdyti kredito riziką ir ar šiuo metu kredito rizikos valdymas yra prioritetinė bankų veiklos sritis.

Tyrimo objektas. Lietuvos bankų veikla, valdant kredito riziką (organizacinė struktūra, teisės aktai, priemonės, struktūra ir pan.).

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti, ar bankai kredito rizikos valdymui taiko adekvačias priemones, remdamiesi bei vadovaudamiesi teorinėmis kredito rizikos valdymo galimybėmis.

Anketavimo metu gauta informacija buvo apdorojama sisteminimo principu ir padarytos žemiau pateikiamos išvados. Kaip minėta, tyrimui atlikti buvo paruošta anoniminė anketa (7 priedas),

susidedanti iš 17 klausimų. Tirta Lietuvos bankų praktika valdant kredito riziką. Anketos išsiųstos septyniems didžiausiems pagal turtą Lietuvoje veikiančioms bankams. Į jas atsakė penkių skirtingų bankų darbuotojai, kurių atsakymų pagrindu atlikus apklausą buvo iširta bankų veikla kredito rizikos valdymo srityje.

Tyrimu siekta nustatyti, ar Lietuvos bankai, valdydami kredito riziką, paiso pagrindinių kredito rizikos valdymo principų, laikosi sistematiškumo, struktūros, ar kredito riziką valdo cikliška, organizuotai, struktūrizuotai, reguliariai ir nuosekliai.

Atlikto tyrimo rezultatai, rodantys, kaip kredito rizikos valdymas organizuojamas Lietuvos bankuose, susisteminti ir pateikti 9 lentelėje, jų aprašymas ir detalizacija pateikiami toliau.

9 lentelė. Kredito rizikos valdymo organizavimas Lietuvos bankuose

Tyrimo objektas	Respondentų skaičius	
	Taip	Ne
Banke numatyta kredito rizikos valdymo strategija	5	0
Kredito politikos vykdymas:		
• kiekvienos reikšmingos kreditavimo srities politika	3	2
• viena bendra kredito politika	2	3
Banko valdyba atlieka jai būdingas kredito rizikos valdymo funkcijas	3	2
Kredito politikos dokumentas reguliariai peržiūrimas	5	0
Bankuose veikia rizikos valdymo struktūrinis padalinys	5	0
Rizikos valdymo struktūriniui padaliniui suteikta teisė:		
• rekomenduoti tam tikrais atvejais nesuteikti paskolų	5	0
• rekomenduoti pertvarkyti jau suteiktas paskolas	5	0
Įdiegta kredito politikos, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų išimčių stebėjimo, registravimo ir vertinimo sistema	2	3
Vidaus auditoriai vertina kredito rizikos valdymą banke	5	0
Visuomenei atskleidžiama papildoma informacija apie kredito rizikos valdymą	0	5

9 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Tyrimo objektas	Respondentų skaičius	
	Taip	Ne
Kredito rizika valdoma atsižvelgiant į kitų rūšių riziką	3	2

Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo metu nustatyta, kad Lietuvos bankai, valdydami kredito riziką, nevienodai atsižvelgia į kitų rūšių riziką. Žemiau pateikiami duomenys, patvirtinantys bankų atsakymų pasiskirstymą.

Šaltinis: sudaryta autorės

4 pav. Kredito rizikos valdymo Lietuvos bankuose kompleksiskumas

Apibendrinant 4 paveikslo duomenis, pasakytina, kad: du bankai nurodė, jog valdydami kredito riziką į kitų rūšių riziką neatsižvelgia, trijuose bankuose rizika valdoma kompleksiskai. Tokie respondentų atsakymai vertintini kaip ne adekvatus banko darbuotojų kredito rizikos valdymo traktavimas. Kaip matėme iš teorinės dalies analizės, kredito rizika yra glaudžiai susijusi su kitų rūšių rizika, dėl to toks aukštas apklaustų bankų procentas, rodantis, kad kredito rizika nėra valdoma kompleksiskai, laikytinas dideliu trūkumu bankų veikloje valdant kredito riziką.

Visi bankai yra parengę kredito rizikos valdymo strategiją, kuri yra atskiras dokumentas. Su strategija supažindinti atitinkami banko darbuotojai, reguliariai rengiama ataskaita apie strategijos įgyvendinimą. Tokia padėtis vertintina kaip itin palanki. Kredito rizikos valdymo strategija – vienas iš pagrindinių dokumentų, kurių pagrindu valdoma kredito rizika. Tačiau pokalbio su banko darbuotojais metu paaiškėjo, kad strategija nebuvo iš esmės peržiūrėta, atsižvelgiant į šių dienų padėtį bankų

sektoriuje, o tai padaryti, autorės nuomone, būtina tam, kad būtų aiškiai apibrėžti kredito rizikos valdymo prioritetai atsižvelgiant į bankus ištikusią krizę.

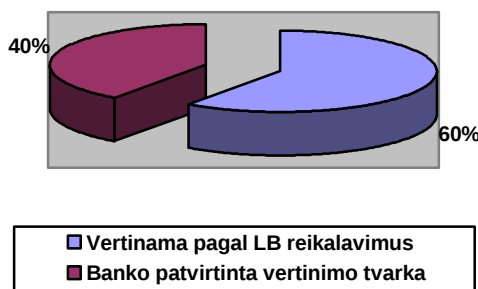
Visi bankai taip pat nurodė, kad jie turi kredito politiką ir ją patvirtinantį dokumentą, patvirtintus paskolų (produktų ar procesų) aprašus. Trys bankai nurodė, kad juose kiekvienai svarbiai kreditavimo sričiai (pvz., būsto paskolų, vartojimo paskolų, paskolų juridiniams asmenims) yra parengta po atskirą kredito politikos dokumentą. Bankai patvirtino, kad kredito politikos dokumentas buvo peržiūrimas kas metus, tačiau krizės laikotarpiu jis peržiūrimas pagal poreikį (t.y. dažniau nei kas vienerius metus). Bankai nurodė, kad su kredito politikos dokumentu supažindinti paskolas teikiantys arba jų riziką vertinantys banko darbuotojai. Du bankai nurodė, kad kredito politikos dokumentas žinomas visiems darbuotojams, susijusiems su kredito rizikos valdymu. Taigi galima daryti išvadą, kad Lietuvos bankų praktika, nustatant kredito politiką, atitinka tarptautinius reikalavimus.

Dviejuose bankuose nėra rizikos valdymo komiteto, todėl šio komiteto funkcijas atlieka kiti struktūriniai padaliniai, taip pat ir paskolų komitetas. Taigi kyla klausimas, ar visi bankai kredito riziką laiko reikšmingiausia ir skiria pakankamai dėmesio jos valdymui. Visuose į anketos klausimus atsakiusiuose bankuose veikia rizikos valdymo struktūrinis padalinys. Daugumos bankų rizikos valdymo struktūrinis padalinys pavaldus banko valdybai.

Tai, kad tik dviejuose bankuose įdiegta kredito politikos, kredito rizikos limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų išimčių stebėjimo, registravimo ir vertinimo sistema, irgi patvirtintų, kad bankai, valdydami kredito riziką, laikosi gana pasyvios strategijos. Visi bankai nurodė, kad kredito rizikos valdymą juose vertina vidaus auditoriai.

Bankai taip pat nurodė, kad visuomenei apie kredito rizikos valdymą neatskleidžia daugiau informacijos, nei to reikalauja Lietuvos bankas.

Paskolos rizikos valdymas Lietuvos bankuose. Visi bankai nurodė, kad jų vidaus dokumentuose yra išsamiai aprašytas paskolų teikimo procesas: kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos. Dažniausiai tokia informacija pateikiama paskolų aprašuose.

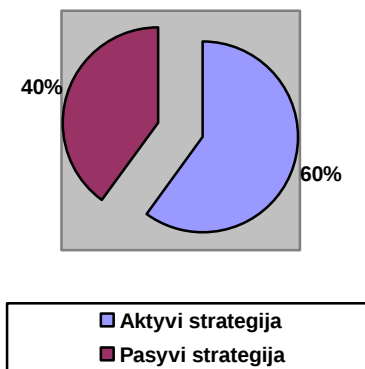
Šaltinis: sudaryta autorės

5 pav. Susijusių skolininkų vertinimas

5 paveiksle pateikiami duomenys, susiję su susijusių skolininkų vertinimu Lietuvos bankuose. Trys bankai nurodė, kad vertindami susijusius skolininkus vadovaujasi tik Lietuvos banko reikalavimais, dviejuose bankuose įvesta sava susijusių skolininkų nustatymo tvarka. Kadangi Lietuvos bankas yra parengęs tik bendrus reikalavimus susijusių skolininkų vertinimui ir atsižvelgiant į realią padėtį bankų sektoriuje (didėjantis skolininkų skaičius), būtina kiekviename banke nustatyti procedūras susijusiems skolininkams vertinti. Šiuo laikotarpiu turi būti skiriamas didelis dėmesys darbui su skolininkais, o procedūrų įforminimas lokaliniais aktais, tokį darbą ženkliai palengvintų.

Visi bankai nurodė, kad prieš pradedant teikti naujas su kredito rizika susijusias paslaugas (bankui, banko klientams, ar naujoje bankui rinkoje) apie tai informuojami už kredito rizikos valdymą atsakingi banko organai. Bankai nurodė, juose paskolas teikia, administruoja, jų ir paskolos užtikrinimo priemonių riziką vertina (išankstinis ir paskesnis vertinimas) ir veikla, susijusia su probleminėmis paskolomis, užsiima specialūs struktūriniai padaliniai.

Paskolų portfelio rizikos valdymas Lietuvos bankuose. Tyrimo metu gauta informacija dėl paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos pateikiama 6 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės

6 pav. **Paskolų rizikos valdymo strategijos taikymas**

Bankai nurodė, kad, valdydami paskolų portfelio riziką, laikosi pasyvios strategijos: suteiktas paskolas išlaiko iki jų termino pabaigos, beveik nekeičia paskolų portfelio sudėties, taiko limitų sistemą. Du bankai nurodė, kad laikosi aktyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos. Dauguma bankų taiko įvairius kredito rizikos limitus. Tik vienas bankas nurodė, kad limitų sistema netaikoma paskolų koncentracijos rizikai valdyti. Autorės nuomone, bankai turi peržiūrėti rizikos valdymo strategijas ir lanksčiai taikyti aktyvią paskolų portfelio rizikos valdymo strategiją.

Apibendrinant visus anketavimo bei pokalbio metu gautus tyrimo duomenis, galime padaryti išvadą:

- šiuo metu Lietuvos bankuose atliekamas kredito rizikos, atskirų paskolų ir paskolų portfelio rizikos valdymas, pasirinkta strategija ir jos vykdymas atitinka nustatytus reikalavimus, tačiau pokalbio metu paaiškėjo, kad bankuose kredito rizikos valdymas sugriežtėjo tik iškilus finansų krizei. Kaip teigė dauguma banko darbuotojų, iki finansų krizės paaštrėjimo, banko darbuotojai svarstydavo, kam reikalingi kreditų rizikos valdymą organizuojantys ir vykdančys padaliniai, kadangi jie, neva, jokios realios veiklos nevykdė, netaikė atitinkamų metodikų bei vertinimo modelių. Autorės nuomone, tai tik patvirtina faktą, kad per daug liberali bankų kreditavimo politika sukėlė ir atitinkamus padarinius – finansų krizę. Kadangi šiuo metu kredito rizikos valdymas yra itin sugriežtintas ir akcentuojamas bankų veikloje, autorės nuomone, vertintinas kaip kitas kraštutinis – pernelyg perdėtas rizikos faktorių neigiamumas. To pasekmė – sumažėjęs išduodamų kreditų, o tuo pačiu – ir banko pelno dydis. Tai nepadeda bankams įveikti krizės, o – priešingai, - ją gilina. Remiantis tuo, galime daryti išvadą, kad pasitvirtino darbe iškelta hipotezė. Pernelyg lanksti ir pernelyg griežta kredito rizikos valdymo politika bei tokie kraštutinumai neigiamai veikia tiek bankų sistemos veiklą, tiek ir visą ekonomiką bei gilina krizę ir jos neigiamus padarinius.

Dėl šios priežasties siūlytina bankams atsižvelgti ne tik į griežtus reikalavimus kredito gavėjui bei akylai jų laikytis, tačiau būtina nors kažkiek liberalizuoti kredito išdavimo procesą, lanksčiai taikyti atsiskaitymo sistemas ne tik probleminėms paskoloms, tačiau dar ir tuomet, kai kreditas yra tik suteikiamas, atsižvelgiant į kredito gavėjo perspektyvas. Taip pat siūlytina lanksčiau taikyti juridinių asmenų vertinimo metodikas, sudaryti galimybes kreditą gauti ne tik normaliai funkcionuojančioms verslo sritims, tačiau ir – probleminėms. Autorės nuomone, tokia situacija palengvintų galimybę itin sunkiai krizę išgyvenančioms veiklos sritims „atsigauti“, tuo pačiu – palengvinti įmonių tarpusavio atsiskaitymus, užtikrinti naujų darbo vietų kūrimą, darbo užmokestį fiziniams asmenims ir, galiausiai, - galimybę sparčiau įveikti krizę.

Apibendrinus tyrimo metu gautas išvadas, bankams siūlytina:

1. peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją;
2. nustatyti savitą kredito rizikos valdymo vertinimo metodologiją, atsižvelgiant į Lietuvos banko reikalavimus;
3. sugriežtinti kredito riziką valdančių padalinių veiklą;
4. numatyti lanksčius kredito rizikos vertinimo kriterijus.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Įvertinus kredito rizikos reikšmę Lietuvos bankams, nustatyta, kad šios rūšies rizika jiems, kaip ir kitų šalių komerciniams bankams, yra reikšmingiausia. Tokią išvadą patvirtina ir faktiniai šalies bankų veiklos rodikliai bei jų pokyčiai pastaruoju metu. Tačiau nepaisant tokios deklaracijos, praktinis tyrimas parodė, kad kredito rizikos reikšmingumas suaktyvėjo tik įvykus pastarųjų metų įvykiams pasaulinėje ekonomikoje. Iki jos kredito rizika, nors ir būdama reikšmingiausia rizikos rūšimi, bankuose buvo valdoma fragmentiškai.

2. Siekiant efektyviai valdyti kredito rizikos vertinimą ir valdymą, Lietuvos bankams rekomenduotina vadovautis autorės pasiūlytu kredito rizikos vertinimo ir valdymo modeliu. Atsižvelgiant į pasiūlytą modelį bei atliktą praktinį tyrimą, galima daryti sekančias išvadas ir teikti tokius pasiūlymus Lietuvos bankams.

3. Išnagrinėjus Lietuvos bankų praktiką organizuojant kredito rizikos valdymą, nustatyta, kad juose laikomasi daugumos kredito rizikos valdymo principų, tačiau tam, kad kredito rizikos valdymas ir vertinimas atitiktų darbe siūlomą kredito rizikos valdymo ir vertinimo modelį, kredito rizikos valdymo būdus ir priemones dar reikėtų patobulinti:

- kad pagerintų kredito rizikos valdymo organizacinę struktūrą, bankai turėtų numatyti kredito rizikos valdymo strategiją;
- įdiegti adekvačią kredito rizikos valdymo organizacinę struktūrą, visų pirma, įsteigiant rizikos valdymo komitetus, kurių funkcijos bei santykiai su paskolų komitetu, aktyvų ir pasyvų valdymo komitetu būtų aiškiai ir konkrečiai apibrėžti;
- įdiegti atskaitomybę, t.y. kredito rizikos valdytojai turėtų teikti detalias ataskaitas apie savo veiklą;
- kad banko vidaus dokumentuose, reglamentuojančiuose kredito rizikos valdymą, būtų deramai atsižvelgiama į ekonominių sąlygų pokyčius, jų peržiūra turėtų būti atliekama pagal poreikį, tačiau ne rečiau kaip kartą per metus;
- bankuose turėtų būti apsvarstyta galimybė atskleisti visuomenei daugiau informacijos apie kredito rizikos valdymą, nes tai didina rinkos discipliną;
- nuolatos vertinti taikomų kredito rizikos vertinimo modelių patikimumą bei ugdyti kredito rizikos valdymo kultūrą, kadangi be jos veiksmingas kredito rizikos valdymas neįmanomas.

4. Siekdami veiksmingai vertinti skolininkų kredito riziką, šalies bankai turėtų įdiegti efektyvesnius fizinių ir juridinių asmenų rizikos vertinimo modelius:

- fizinių asmenų rizikai vertinti būtina vertinti ne tik statistinius vertinamojo veiklos duomenis, bet būtina atsižvelgti ir į patį informacijos turinį, vertinti ne tik pagal griežtus banko nustatytus kriterijus, tačiau atsižvelgti ir į priežastis, nulėmusias atitinkamą kredito gavėjo finansinę būklę ir tik esant tokiai informacijos visumai, priimti galutinį sprendimą suteikti kreditą arba jo nesuteikti. Tokia situacija galbūt sušvelnintų krizės padarinius, sąlygotų galimybę kredito pagalba stabilizuoti finansinę situaciją, o lanksčios kredito grąžinimo sistemos dėka – ateityje tinkamai bei laiku grąžinti kreditą. Taip pat rekomenduotina adekvačiai atsižvelgti ir į tokius veiksnius kaip jungtinėse rinkmenose užregistruotos asmens skolos, registruoti turto areštai, vykdomosios bylos ir pan. Svarbi yra asmens kredito istorija, t.y. faktai apie buvusias ir esamas skolas, jų padengimo tendencijas.
- juridinių asmenų rizikai vertinti – į vertinimo metodikas papildomai siūlytina įtraukti tokius duomenis kaip *“Nepaskirstytas pelnas”* (iš balanso) ir *“Pelnas prieš apmokestinimą”* (iš Pelnų (nuostolių) ataskaitos). Tuomet, be jau skaičiuojamų finansinių rodiklių, galima būtų paskaičiuoti įmonės bankroto tikimybės laipsnį pagal Altmano modelį. Tokiu būdu Lietuvos bankas gautų papildomos informacijos priežiūros funkcijai atlikti.

5 Atliekant tyrimą paaiškėjo, kad nepaisant bankų veiklos kredito rizikos valdyje atitikimo reikalavimams, kredito rizikos valdymas šiandien tapo prioritetine bankų veiklos sritimi. Dėl praeityje per daug liberalios bankų kreditavimo politikos šiuo metu bankai privalo imtis adekvačių priemonių, siekiant suvaldyti kredito riziką. Tačiau autorė mato kitą kraštutinumą bankų veikloje - šiuo metu kredito rizikos valdymas yra itin sugriežtintas ir akcentuojamas, nustatyti pernelyg griežti reikalavimai kredito rizikos valdymui. To pasekmė – sumažėjęs išduodamų kreditų, o tuo pačiu – ir banko pelno dydis. Tai nepadeda bankams įveikti krizės, o – priešingai, - ją gilina. Remiantis tuo, galime daryti išvadą, kad pasitvirtino darbe iškelta hipotezė. Pernelyg lanksti ir pernelyg griežta kredito rizikos valdymo politika bei tokie kraštutinumai neigiamai veikia tiek bankų sistemos veiklą, tiek ir visą ekonomiką bei gilina krizę ir jos neigiamus padarinius. Dėl to rekomenduojama:

- bankams atsižvelgti ne tik į griežtus reikalavimus kredito gavėjui bei aklai jų laikytis, tačiau būtina liberalizuoti kredito išdavimo procesą, lanksčiai taikyti atsiskaitymo sistemas ne tik probleminėms paskoloms, tačiau dar ir tuomet, kai kreditas yra tik suteikiamas, atsižvelgiant į kredito gavėjo perspektyvas. Taip pat siūlytina lanksčiau taikyti juridinių asmenų vertinimo metodikas, sudaryti galimybes kreditą gauti ne tik normaliai funkcionuojančioms verslo sritims, tačiau ir – probleminėms. Tokia situacija palengvintų galimybę itin sunkiai krizę išgyvenančioms veiklos sritims „atsigauti“, tuo pačiu – palengvinti įmonių tarpusavio atsiskaitymus, užtikrinti naujų darbo vietų kūrimą, darbo užmokestį fiziniams asmenims ir, galiausiai, - galimybę sparčiau įveikti krizę.

LITERATŪRA

1. Artzner P. et al. Coherent measures of risk. - *Mathematical Finance*, 9, Nr. 3, 1999, p. 203–228.
2. Asarnow E., Edwards D. Measuring Loss on Defaulted Bank Loans: A 24-Year Study. – *The Journal of Commercial Lending*, 1995, vol. 77, no. 7, p. 11 – 23.
3. Bagdonas V. Verslo rizika. - Vilnius: Vilniaus Gedimino Technikos universitetas, 1996. - 116 p.
4. Bagdonienė R. Užsienio valiutos kurso rizikos valdymo tobulinimas Lietuvos įmonėse: daktaro disertacija. - Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2000. - 35 p.
5. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). International convergence of capital measurement and capital standards. - Basel, 1988 July.
6. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Overview of the amendment to the capital accord to incorporate market risks. - Basel, 1996 January.
7. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Core principles for effective banking supervision. - Basel, 1997 September.
8. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Framework for Internal Control Systems in Banking Organisations. - Basel, 1998 September.
9. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Credit Risk Modelling: Current Practices and Applications. - Basel, 1999a April.
10. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). The Core Principles Methodology. – Basel, 1999b October.
11. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Sound Practices for Loan Accounting and Disclosure. - Basel, 1999c July.
12. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Principles for the Management of Credit Risk. – Basel, 2000.
13. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Credit Ratings and Complementary sources of Credit Quality Information. – BCBS, 2000a August, Working Paper no. 3.
14. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Range of Practice in Banks' Internal Ratings Systems. – BCBS, Discussion Paper, 2000b January.
15. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Principles for the Management of Credit Risk. - Basel, 2000c September.

16. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Best Practices for Credit Risk Disclosure. - BCBS, 2000d September, Publication no. 74.
17. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Customer due Diligence. – BCBS, 2001 October, Publication no. 85.
18. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Public Disclosures by Banks: Results of the 2001 Disclosure Survey. – BCBS, 2003 May, Publication no. 97.
19. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. – BCBS, 2004a April.
20. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Consolidated KYC Risk Management. – BCBS, 2004b October, Publication no. 110.
21. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk. - Basel, 2004c July.
22. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Bank failures in Mature Economies. – BCBS, 2004d April, Working Paper no. 13.
23. Beattie V. A. et al. Banks and Bad Debts: Accounting for Loan Losses in International Banking. - Chichester: John Wiley & Sons, 1995 – 201 p.
24. Beim D. What Triggers a Systemic Banking Crisis? - Columbia University, 2001. – 39 p.
http://www1.gsb.columbia.edu/mygsb/faculty/research/pubfiles/196/Banking_Crises.pdf
[žiūrėta 2009 04 17]
25. Bessis J. Risk Management in Banking. - New York: John Wiley & Sons, 2002. – 812 p.
26. Bičiulaitis R. Organizacijų vidinės kontrolės sistema ir verslo rizikų valdymas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. - Kaunas: VDU leidykla, 2001, Nr. 17, p. 17 – 30.
27. BIS Annual Report 2008/09 // VII. Risk and opportunities: towards a fail-safe financial system. <http://www.bis.org/publ/arpdf/ar2009e7.htm> [žiūrėta 2009 07 02]
28. Brazdžionis J., Širmulis G. Kreditavimo principai. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1997. - 75 p.
29. Buckiūnienė O. Finansai: mokymo priemonė. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2002. – 83 p.
30. Buckiūnienė O. Valstybės ir tarptautiniai finansai: mokomoji knyga. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2005. – 96 p.
31. Būsto kreditų draudimas.
<http://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/142/1/0/1/article/5097> [žiūrėta 2009 09 10]
32. Cantor R., Falkenstein E. Testing for Rating Consistency in Annual Default Rates. – Journal of Fixed Income, 2001, no. 11(2), p. 36–51.
33. Capital Market Risk Advisors (CMRA). Economic Capital Survey Overview. - New York, 2001 May.

34. Caprio G., Klingebiel D. Bank Insolvencies. Cross – country Experience. - The World Bank, Policy Research Working Paper no. 1620, 1996 July.
35. CEBS. The Application of the Supervisory Review Process under Pillar 2. - Consultation Paper no. 3, 2004 May.
36. Cortavarria L. et. al. Loan Review, Provisioning, and Macroeconomic Linkages. – Washington: International Monetary Fund, D. C., IMF Working Paper, 2000, no. 195.
37. Crouhy M. et. al. A comparative analysis of current credit risk models. - Journal of banking and finance, 2001, vol 24, no. 1, p. 59–117.
38. Dictionary of Business Terms. - Barron's Educational Series, Third Edition, 2000. - 767 p.
39. Džikevičius A. Prekybinio portfelio rizikos valdymas banke: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, ekonomika. – Vilnius: Vilniaus Gedimino Technikos universitetas, 2005. – 97 p.
40. Džikevičius A., Steckytė L. Reitingavimo sistema kaip rizikos identifikavimo mechanizmas // Verslas, vadyba ir studijos, 2002, T. 1. – Vilnius: Technika, 2003, p. 36-41.
41. Džikevičius A. Užsienio valiutų kurso nepastovumo ir kovariacijų prognozavimas // Ekonomika. - Vilnius: VU leidykla, 2003, Nr. 63, p. 182-195.
42. Eesti Pank. Decree on Servicing of Loans of Credit Institutions and Entering of Uncollectible Claims in Expenses. - Tallinn, 2000 27 June.
43. ELTA ir lrytas.lt informacija. Nedarbo lygis Lietuvoje išaugo iki 7 procentų. - Lietuvos rytas, 2009 vasario 03 d. <http://www.lrytas.lt/-12336760611233265531-nedarbo-lygis-lietuvoje-i%C5%A1augo-iki-7-procent%C5%B3-papildyta.htm> [žiūrėta 2009 09 11]
44. European Central Bank (ECB). Memorandum of Understanding on the Exchange of Information Among National Central Credit Registers for the Purpose of Passing it on to Reporting Institutions, 2003 February.
45. European Central Bank (ECB). The Single Monetary Policy in the Euro Area. General Documentation on Eurosystem Monetary Policy Instruments and Procedures, 2002 April.
46. European Parliament: Directive 2002/0222 (COD). Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Harmonisation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Concerning Credit for Consumers.
47. European Commission. Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the Protection of Individuals with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data.
48. Ferguson R. Basel II - A Case Study in Risk Management // speech at the Risk Management Workshop for Regulators. – Washington: The World Bank, D.C., 28 April 2003.

49. Financial System Stability Assessment: Republic of Lithuania. – Washington: International Monetary Fund (IMF). D. C., 21, 2008 April.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08137.pdf> [žiūrėta 2009 04 17]
50. Fitch T. P. Dictionary of Banking Terms. - Barron's Educational Series, Fifth Edition, 2004. - 532 p.
51. Fraser D. et al. Commercial banking: The Management of Risk. - St. Paul: West publishing company, 1995. - 851 p.
52. Gegužis A. Makroekonominis neapibrėžtumas ir kredito rizika bankiniame sektoriuje: paskolų kokybės tyrimo aspektai: daktaro disertacija. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005. - 161 p.
53. Gegužis A. Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje // Ekonomika, mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003, p. 63-81.
54. Holton G. Value-at-Risk: Theory and Practice: contingency analysis. - Boston: Academic Press, 2003. - 405 p.
55. Hyytinen A., Toivanen O. Monitoring and market power in credit markets. – International Journal of Industrial Organization, 2004, vol. 22, no. 2, p. 269-288.
56. Ibanez D. Banks, credit and the transmission mechanism of monetary policy // European Central Bank, Research Bulletin, 2009 March, no. 8.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/other/researchbulletin08en.pdf> [žiūrėta 2009 05 28]
57. International Accounting Standards Board (IASB). – London: International Financial Reporting Standard, 2004.
58. Jasevičienė F. ir kt. Bankų rizikos: sisteminis požiūris. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000. – 76 p.
59. Jasevičienė F., Valvonis. V. Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2003, Nr. 1, p. 23–49.
http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2003_1/jaseviciene.pdf [žiūrėta 2009 05 10]
60. Jasienė M. Palūkanų normos ir palūkanų normų rizika: mokslo darbai, ekonomika. - Vilnius: VU leidykla, 2002, T. 60 (2), p. 49-61.
61. Jasienė M. Palūkanų normos rizikos valdymas. - Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. - 60 p.
62. Jatkūnaitė D. ir kt. Paskolų monitoringas. – Akademija: LŽŪU leidybos centras, 2000. – 45 p.
63. JaxWorks // Small Business Spreadsheet Factory // Bankruptcy Calculator.
<http://www.jaxworks.com/calc2.htm> [žiūrėta 2009 04 12]

64. Jočienė A. Kapitalo pakankamumo vertinimas bankų veiklos reguliavimo aspektu: daktaro disertacija. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 1999. - 156 p.
65. Kamienas I., Valvonis V. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 1, p. 5-30. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_1/kamienas_valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 02]
66. Kancerevičius G. Finansai ir investicijos. – Kaunas: Smaltijos leidykla, 2004. - 880 p.
67. Kaupys R. Valiutų kursų rizika ir jos valdymas Lietuvoje: mokslo darbai, ekonomika. – Vilnius: VU leidykla, 2003, T. 63, p. 196–204.
68. Kreditai. Informacija parengta, remiantis AB SEB banko svetainėje pateiktais duomenimis. <http://www.seb.lt/pow/wcp/seblt.asp?lang=lt&website=TAB1> [žiūrėta 2009 07 04]
69. Kredito įstaigų veiklos Lietuvoje 2008 metais audituoti rezultatai. http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st.php?st=8453&m=64 [žiūrėta 2009 07 14]
70. Kredito unijų minimalūs paskolų vertinimo reikalavimai (Lietuvos banko valdybos 2009 m. kovo 26 d. nutarimas Nr. 38). http://www.lb.lt/docs/Word/090326_38_reikalavimai.doc [žiūrėta 2009 06 17]
71. Kudinska M. The usage of VaR methods in valuating market risks of a commercial bank // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – Vilnius: Vytauto didžiojo universitetas, 2003, Nr. 28 (priedas), p. 53-60.
72. Kurth A., Tasche D. Credit Risk Contributions to Value-at-Risk and Expected Shortfall, 2002 November. http://www-m4.ma.tum.de/pers/tasche/RC_ES.pdf [žiūrėta 2009 04 20]
73. Laeven L., Majnoni G. Loan Loss Provisioning and Economic Slowdowns: Too Much, Too late? - Washington: World Bank, D. C., 2002 June.
74. Laskienė D., Snieška V. Verslo rizikos samprata ir struktūra // Inžinerinė ekonomika. - Kauno technologijos universitetas, 2003, Nr. 3, p. 55 – 60.
75. Lietuvos banko bendrosios nuostatos dėl abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo (2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. 15). <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=12003032015&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=6&De=11&SS=Ie%F0koti&P=27> [žiūrėta 2009 06 15]
76. Lietuvos banko metų ataskaita 2008. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/ataskaitos/ataskaita2008.pdf> [žiūrėta 2009 07 15]
77. Lietuvos banko nutarimas dėl abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrųjų nuostatų patvirtinimo (2003 03 20 Nr. 15). – Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1365.

78. Lietuvos banko pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2009 m. gegužės mėnesį.
http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008.pdf [žiūrėta 2009 07 02]
79. Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl banko vidaus audito organizavimo bendrųjų nuostatų (2000 11 30 Nr. 154). – Valstybės žinios, 2000, Nr. 107–3404.
80. Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Lietuvos banko valdybos 1995 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 125 „Dėl paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo, 2004 m. vasario 26 d. Nr. 15.
<http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=12004022615&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=6&De=17&SS=Ie%F0koti&P=23> [žiūrėta 2009 07 25]
81. Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarkos patvirtinimo (1995 07 07 Nr. 61). – Valstybės žinios, 1995, Nr. 62-1568.
82. Lietuvos banko valdybos paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės, 2005 m. kovo 10 d. nutarimo Nr. 32 redakcija. http://www.lb.lt/docs/word/050310_32taisykles.doc [žiūrėta 2009 07 23]
83. Lietuvos banko vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatos (Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 149).
http://www.lb.lt/docs/word/080925_149nuostatos.doc [žiūrėta 2009 04 16]
84. Lietuvos bankų asociacija // statistika // pagrindiniai bankų veiklos rodikliai 2009.
http://www.lba.lt/go.php/lit/2009_m/1912/1 [žiūrėta 2009 07 12]
85. Lietuvos įmonės: Veiklos efektyvumas ir reitingai 2000-2004 metais. - Vilnius: Statistikos tyrimai, 2006. – 238 p.
86. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, AB bankas Hansabankas. Valiutų rizikos valdymo principai ir jų taikymas praktikoje. Lito persiejimas prie euro. - Vilnius, 2001. - 28 p.
87. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Vilnius: Valstybės žinios, 1996, Nr. 2-63.
88. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės. - Vilnius: Valstybės žinios, 1997, Nr. 54–1249.
89. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Vilnius: Valstybės žinios, 1998, Nr. 100-2798.
90. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės. – Vilnius: Valstybės žinios, 2001, Nr. 35–1338.
91. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS), 2002a. Finansų įstaigų įstatymas. – Vilnius: Valstybės žinios, 2002, Nr. IX–1068.

92. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2002b. Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Vilnius: Valstybės žinios, 2002, Nr. 113-5085.
93. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2002c. Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. – Vilnius: Valstybės žinios, Nr. 31-1200. Versija: 2005.04.15 6:27 55.
94. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS), 2003a. Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosios nuostatos. – Vilnius: Valstybės žinios, 2003, Nr. 32–1365.
95. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS), 2003b. Operacinės rizikos valdymo banke bendrosios nuostatos. – Vilnius: Valstybės žinios, 2003, Nr. 77 – 3568.
96. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS) 2003c. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas Nr. IX-1296 (2003 01 21). – Vilnius: Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-597.
97. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Bankų įstatymas. – Vilnius: Valstybės žinios, 2004, Nr. IX–2085.
98. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (LRV). Lietuvos būsto strategija, Nutarimas Nr. 60 (2004 01 21). – Vilnius: Valstybės žinios, 2004, Nr. 13-387.
99. Lietuvos žemės ūkio bankas ir Andersen J. Valiutų rizikos valdymas Lietuvoje. - Vilnius, 2001. - 100 p.
100. Mačerinskienė I. ir kt. Multicriteria in Bank Loan Portfolio Management // Ekonomika: mokslo darbai. - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, Nr. 67, p. 79-90.
101. Margolis R., Salafsky N. Measures of Success: Designing, Managing, and Monitoring Conservation and Development projects. – Washington: Island Press, 1998, p. 13-15.
102. Martinkutė R. Verslo rizika: konspektas. - Vilnius, 2006, p. 1-38.
103. McAllister P., Mingo J. Commercial Loan Risk Management, Credit-Scoring, and Pricing: the Need for a New Shared Database. – Journal of Commercial Lending, 1994, no. 76(9), p. 6–22.
104. Nečiūnienė L. Skolininkų sąrašai – naudinga, nors brangi duomenų bazė. – Vilnius: Verslo žinios, 2003, Nr. 217-1613.
105. Newbold P. et al. Statistics for Business and Economics. - USA: Prentice Hall, 2006. – 984 p.
106. Paskolos. Informacija parengta, remiantis AB „Swedbank“ svetainėje pateiktais duomenimis <http://www.swedbank.lt/lt/pages/privatiems/paskolos> [žiūrėta 2009 07 04]
107. Paskolų valdymo sistema. - Vilnius: Lietuvos bankas, 1994, p. 11-13.
108. Ragauskas J., Senkus A. Aktyvų ir pasyvų valdymas. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. – 100 p.

109. Ramanauskas T. Bankų kredito didėjimas makroekonominiu požiūriu // Pinigų studijos, 2005, Nr. 3, p. 78-97. <http://finansai123.googlepages.com/kreditas2005.pdf> [žiūrėta 2009 08 11]
110. Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/6.%20PASKOLU%20RIZIKOS%20IVERTINIMAS.DOC [žiūrėta 2009 07 12]
111. Rose P. Commercial Bank Management. - Irwin McGraw-Hill: Fourth Editon, 1999. - 808 p.
112. Rukuižienė R. Kreditinės rizikos įvertinimo būdai // Ekonomika ir vadyba, 1997. – 281 p.
113. Rutkauskas V. Finansinės rizikos valdymas: daktaro disertacija. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2001. - 122 p.
114. Senapėdienė E. Bazelio komitetas – bankams. - Vilnius: Verslo žinios, 2003, Nr.39.
115. Song I. Collateral in Loan Classification and Provisioning // International Monetary Fund. – Washington: D. C., IMF Working Paper, 2002, no 122.
116. Taraila S. Kreditavimas: teorija ir praktika. – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2001. – 242 p.
117. Tarptautinių žodžių žodynas (TŽŽ). Sudarytojai: Bendorienė A. ir kt. – Vilnius: Alma littera, 2005. – 790 p.
118. The Bundesbank's Credit Register for Loans of 3 Million Deutsche Mark or More Changes in the Reporting Procedure. - Deutsche Bundesbank, 1998 August. – 81 p.
119. The Oxford Dictionary for International Business. - Oxford: Second Editon, Oxford University Press, 1998. - 1024 p.
120. Тоцкий М. Методологические основы управления кредитным риском в коммерческом банке. www.finrisk.ru/article/totskiy/totskiy2.html [žiūrėta 2009 04 28]
121. UAB „Būsto paskolų draudimas“ reikalavimai draudėjui (būsto kredito gavėjui) ir būsto kreditui, 2007. <http://www.bpd.lt/files/reikalavimai1.doc> [žiūrėta 2009 07 22]
122. Urniežius R. Rizika. – Vilnius: Mintis, 2001. - 183 p.
123. Valvonis V. Kredito rizikos valdymas banke // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, 2004, Nr. 4, p. 57-82. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis.pdf [žiūrėta 2009 04 02]
124. Valvonis V. Kredito rizikos vertinimo ir valdymo modelis: Lietuvos bankų praktika ir perspektyvos: daktaro disertacija: socialiniai mokslais, ekonomika. – Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2008. – 47 p.

125. Valvonis V. Kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas, 2007, p. 77-113.
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/77/str7.pdf> [žiūrėta 2009 06 02]
126. Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. - Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003. – 363 p.
127. World Bank. Bank Loan Classification and Provisioning Practices in Selected Developed and Emerging Countries (A Survey of Current Practices in Countries Represented on the Basel Core Principles Liaison Group). - Washington, D. C., 2002 June.
128. Žaltauskienė N. Investicijų į vertybinius popierius rizikos valdymo procesas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. - Vilnius: Vytauto didžiojo universitetas, 2002, Nr. 23, p. 179-195.
129. Zelgalve E. Credit risk management and credit worthiness // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2000, no. 14, p. 263-272.

Jarašūnienė D. Kreditinės rizikos valdymo sistema Lietuvos bankuose / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 112 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta kredito rizikos valdymo sistema Lietuvos bankuose, iškeltos kredito rizikos valdymo aktualiausios problemos bei pateikti galimi jų sprendimo būdai. Pirmojoje dalyje teoriniu aspektu tiriamas kredito rizikos valdymo turinys. Antrojoje – kredito rizikos valdymo organizavimas, analizuojami pagrindiniai sėkmingo kredito rizikos valdymo aspektai. Trečiojoje dalyje išsamiai analizuojamos kredito rizikos valdymo sistemos, o ketvirtojoje darbo dalyje apibendrinta anketinio tyrimo medžiaga.

Pagrindiniai žodžiai: kredito rizika, kredito rizikos valdymas, kredito rizikos valdymo sistema.

Jarašūnienė D. The System of Managing Credit Risk in Lithuania's Banks / Master's Work in Financial Market. Supervisor prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 112 p.

ANNOTATION

The thesis examines the system of managing credit risk in Lithuania's bank sector, by naming most actual problems and suggesting possible solutions. The first part of work analysis the theoretical content of managing credit risk. The second part analysis the organization of managing credit risk. The third part examines systems of managing credit risk and the final part summarizes the material of questionnaire research.

Key words: Credit risk, managing the credit risk, the system of managing the credit risk

Jarašūnienė D. Kreditinės rizikos valdymo sistema Lietuvos bankuose / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 112 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamos priežastys, sukėlusios šiuo metu susiklosčiusią padėtį Lietuvos bankuose, aptariami kredito rizikos valdymo teoriniai aspektai, praktinis pritaikymas, siūlomi galimi problemų sprendimo būdai, teikiamos rekomendacijos kredito rizikos valdymo tobulinimui Lietuvos bankuose.

Praktinio tyrimo metu tirtas kredito rizikos valdymas Lietuvos bankuose. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad dėl šiuo metu bankų patiriamo nuosmukio iš dalies yra kalta per daug liberali kreditų suteikimo politika praeityje. Siekdami pagerinti situaciją, Lietuvos bankai pamažu pereina prie kito kraštutinumo – pernelyg griežto kredito rizikos valdymo sistemos. Galima to pasekmė – sumažėjęs išduodamų kreditų, o tuo pačiu – ir banko pelno dydis. Dėl šios priežasties siūlytina bankams atsižvelgti ne tik į griežtus reikalavimus kredito gavėjui bei akiai jų laikytis, tačiau būtina nors kažkiek liberalizuoti kredito išdavimo procesą, lanksčiai taikyti atsiskaitymo sistemas ne tik probleminėms paskoloms, tačiau dar ir tuomet, kai kreditas yra tik suteikiamas, atsižvelgiant į kredito gavėjo perspektyvas.

Remiantis statistiniais duomenimis, pastaruoju metu antrąjį ketvirtį iš eilės bankų veikla buvo nuostolinga. Per 2009 m. pirmąjį ketvirtį patirtą nuostolį nulėmė pastebimai išaugę nuostoliai dėl paskolų vertės sumažėjimo ir sumažėjusios grynosios palūkanų pajamos. Bankų paskolų portfelio kokybę apibūdinančių rodiklių blogėjimas susijęs su prastėjančia skolininkų finansine būkle, sutrikusiais ar vėluojančiais įmonių tarpusavio atsiskaitymais, augančiu bendrovių bankrotų skaičiumi. Dėl šios priežasties bankai turi imtis priemonių, siekdami atgauti savo lėšas bei užtikrinti jų grąžinimo perspektyvą. Tai padaryti galima tik taikant konservatyvesnę ir griežtesnę kredito rizikos valdymo sistemą.

Susiklosčiusi situacija patvirtina pasirinktos temos aktualumą. Darbe iškeltas tikslas išanalizuoti šiuo metu Lietuvos bankuose egzistuojančią kredito rizikos įvertinimo metodiką bei principus, nustatyti jų trūkumus ir atsižvelgiant į juos, sukurti kompleksinę paskolos gavėjo finansinės būklės įvertinimo metodiką, kuri galėtų būti taikoma Lietuvos bankuose, siekiant maksimaliai įvertinti kreditinės rizikos laipsnį ir patobulinti paskolų rizikos duomenų bazę, kuri sudaro bankams prielaidas įvertinti paskolos gavėjų patikimumą bei nustatyti nemokumo tikimybę. Siekiant įgyvendinti

pasirinktą tikslą, darbe suformuluoti penki pagrindiniai uždaviniai bei iškelta hipotezė, kad - šiuo metu Lietuvos bankuose egzistuojanti rizikos įvertinimo metodika bei strategija ne visuomet užtikrina kokybišką kreditavimo politikos įgyvendinimą, o kreditavimo politikos lankstumo pokyčiai ištūmė bankus ir skolininkus į gilią finansinę krizę, tuo darant įtaką visai ekonomikai, - kuri darbe pasitvirtino.

Jarašūnienė D. The System of Managing Credit Risk in Lithuania's Banks / Master's Work in Financial Market. Supervisor prof. habil. dr. A. Buračas. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 112 p.

SUMMARY

The thesis examines the reasons which determined the current situation in Lithuanian banks, the theoretical dimensions of managing the credit risk and the practical adaptability. There are represented the manner of solving problems, are given recommendations of refinement of managing the credit risk in Lithuanian banks.

The thesis presents the practical research about managing the credit risk in Lithuanian banks. After fulfilling the research, it is obvious that the depression of bank sector it is partially stipulated by over liberal politics of giving credits policy in the past. Banks are trying to sharpen up the situation and are going to another extremity – to overmuch strict policy in managing credit risk. The results of that – less credit are granted and banks have less of benefit. This situation does not help to overcome the crisis, but contrarily – it is exacerbate the crisis. That's why banks have to liberalize the process of granting credits and practice the flexible systems of accounts, regarding to perspectives of credit receiver.

On the ground of statistic information, activity of banks in last two quarters was detrimental. Detriment of the first quarter y. 2009 was stipulated by loss of credit value and loss of interests' income. Credit portfolio deteriorated because of deteriorative financial condition of the debtors, disarray of account between companies, great amount of companies which are at bankruptcy. Consequently banks have to take measures to ensure the recovery and perspective of resource. It can be safeguarded only by applying a strict and conservative system of managing a credit risk.

The situation confirms the actuality of the theme. The purpose of research is o analyse the method of evaluation of credit risk in Lithuania's banks and to introduce the advanced method of evaluation of a debtor. There are formulated five tasks in succeeding the purpose. The thesis brings the hypothesis, that the method of evaluation of a credit risk in Lithuania's banks doesn't secures the successful implementation of lending policy and the alteration of flexibility in lending plunged banks in crisis.

PRIEDAI

MOKUMO FAKTORIAUS ĮVERTINIMO SKALĖ

Balas	Apibūdinimas
1	Labai pelninga kompanija; visada grąžinanti skolas; turinti pakankamus pinigų srautus visoms skoloms, nenumatytiems atvejams.
2	Pelninga kompanija gerai grąžinanti skolas, turinti pinigų skoloms grąžinti ir dar lieka pelno.
3	Pakankamas pelningumas, pakankamai pinigų skoloms grąžinti, bet mažai arba visai neturi pinigų nenumatytiems atvejams.
4	Būtina pagerinti veiklą, kad galėtų sugrąžinti skolas, pinigų srauto nepakanka skoloms grąžinti. Paskola turi būti kontroliniame sąraše, reikia išanalizuoti papildomus grąžinimo šaltinius.
5	Skolininkas nemokus; bankas turės pasikliauti laiduotojais arba užstatu.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

FINANSINĖS BŪKLĖS FAKTORIAUS ĮVERTINIMO SKALĖ

Balas	Apibūdinimas
1	Žemas svertas (įsipareigojimų ir savininko nuosavybės santykis); apyvartinis kapitalas aukščiau vidurkio; pakankama savininko nuosavybė, geras balansas; geros metinės kapitalo injekcijos iš nepaskirstyto pelno.
2	Svertas aukščiau vidurkio; patenkinamas apyvartinis kapitalas; pakankama savininko nuosavybė; balansas aukščiau vidurkio.
3	Vidutiniškas svertas; pakankamas apyvartinis kapitalas; priimtina savininko nuosavybė; balansas vidutiniškas.
4	Gana aukštas svertas; mažesnis negu pakankamas apyvartinis kapitalas; per maža savininko nuosavybė; balansas mažiau vidurkio.
5	Aukštas svertas; daug mažesnis negu pakankamas apyvartinis kapitalas; maža arba visai nėra savininko nuosavybės; labai blogas balansas.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

VALDYMO FAKTORIAUS ĮVERTINIMO SKALĖ

Balas	Apibūdinimas
1	Vadovas dirba mažiausiai 10 metų, iš jų 4 metus toje pačioje įmonėje; aiški įmonės istorija; patikima informacija ir geras strateginis planavimas; tobula finansinė atskaitomybė ir kontrolė; finansinės ataskaitos patvirtintos nepriklausomų auditorių; veikla vykdoma tiksliai pagal iš anksto paruoštą verslo planą, finansinį planą ir finansines prognozes; įmonė gerai organizuota.
2	Vadovas dirba 6 metus, o 3 metus toje pačioje įmonėje; aiški įmonės istorija; patikima informacija ir geras strateginis planavimas; tobula finansinė atskaitomybė ir kontrolė; finansinės ataskaitos patvirtintos nepriklausomų auditorių; veikla vykdoma laikantis verslo plano, finansinio plano ir finansinių prognozių; nėra didesnių įmonės organizavimo trūkumų.
3	Vadovų patirtis leidžia patenkinamai vadovauti tokio tipo įmonei; pakankama finansinė atskaitomybė ir kontrolė; nėra nepriklausomo audito išvadų; verslo plano, finansinio plano ir finansinių prognozių dažnai nesilaikoma; netikėtai kyla apyvartinio kapitalo poreikis; didesnio įmonės organizavimo trūkumų nėra.
4	Vadovų sugebėjimas valdyti įmonę yra abejotinas; finansinė atskaitomybė ir kontrolė nėra pakankama; nėra gero verslo plano, patenkinamo finansinio plano ir finansinių prognozių.
5	Vadovai nesugeba vadovauti tokio tipo įmonei; nėra jokios finansinės atskaitomybės ir kontrolės; nesugeba valdyti finansinių išteklių; nėra jokio verslo plano, finansinio plano ir finansinių prognozių; dideli įmonės organizavimo trūkumai.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

UŽSTATO IR LAIDUOTOJŲ FAKTORIAUS ĮVERTINIMO SKALĖ

Balas	Apibūdinimas
1	Užstatas yra 100% saugus (pinigai arba tuoj pat parduotini dalykai); laiduotojas žinoma mokės jeigu jo paprašys.
2	Geras užstatas, bet paskola laiku negrąžinama; galbūt mokės laiduotojas.
3	Tinkamas užstatas; laiduotojas atsisakys mokėti, bet gali būti teisiškai priverstas.
4	Netinkamas užstatas; abejotinas laiduotojas.
5	Maža tikimybė susigrąžinti iš užstato, galbūt reikės nurašyti daugiau negu 50% skolos.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

PASKOLOS STRUKTŪROS FAKTORIAUS ĮVERTINIMO SKALĖ

Balas	Apibūdinimas
1	Tinkamas ekonominis tikslas; grąžinimo šaltinis atitinka tikslą, banko politiką; grąžinimo planas atitinka kredito grąžinimą.
2	Patenkinamas tikslas.
3	Tinkamas tikslas, nežymios struktūrinės silpnosios pusės (pvz. per ilgas grąžinimo terminas), kurios gali būti ištaisytos.
4	Tikslas nesiderina su grąžinimo šaltiniu.
5	Netinkamas tikslas (pvz., grąžinimo laikas daug ilgesnis, negu mašinų, įrengimų gyvavimo trukmė).

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

VERSLO IR EKONOMIKOS FAKTORIAUS ĮVERTINIMO SKALĖ

Balas	Apibūdinimas
1	Gera komercinė veikla; nėra stiprios konkurencijos; dauguma firmų šame sektoriuje gauna gerą pelną.
2	Verslas dabar pergyvena pakilimą, nėra ciklų ir jautraus reagavimo į nuosmukius ar kitokius aplinkos pasikeitimus.
3	Dar verslas pelningas; bet cikliškas ir jį gali paveikti nuosmukis ar kitokie aplinkos poveikiai.
4	Sunku pelningai dirbti; stipri konkurencija; cikliškas verslas labai jautrus nuosmukiui; išliks tikrai gerai valdomos įmonės.
5	Verslas patiria sunkumus; mažai arba jokių galimybių gauti pelną.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis šaltiniu: Rizikos įvertinimas ir paskolų suskirstymas: konspektas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Gerb., Respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų studentė Diana Jarašūnienė ir rašau magistro baigiamąjį darbą tema „Kreditinės rizikos valdymo sistema Lietuvos bankuose“. Prašau banko darbuotojų atsakyti į žemiau pateikiamus anketos klausimus. Gauti duomenys bus naudojami tyrimui atlikti. Duomenų konfidencialumas garantuojamas.

Prašome žymėti atsakymus apibraukiant vieną iš pasirinktų variantų. Kur prašoma, įrašykite savo nuomone ar pastabas.

ANKETA

KREDITO RIZIKOS VALDYMO ORGANIZAVIMAS LIETUVOS BANKUOSE

- 1. Ar bankas turi numatęs kredito rizikos valdymo strategiją? Jei taip, nurodykite, ar tai yra atskiras dokumentas, ar ji žinoma banko darbuotojams, ar rengiamos ataskaitos apie strategijos įgyvendinimą.**
 - a) taip
 - b) ne
- 2. Kokių būdu banke vykdoma kredito politika?**
 - a) numatant atskirą kiekvienos kreditavimo srities politiką (*nurodykite sritis*)
 - b) numatant bendrą kredito politiką
- 3. Kas banke patvirtino kredito politikos dokumentą?**
 - a) valdyba
 - b) stebėtojų taryba
- 4. Ar kredito politikos dokumentas reguliariai peržiūrimas?**
 - a) taip, kartą per vienerius metus
 - b) taip, pagal poreikį, tačiau dažniau nei kas vienerius metus (*nurodykite priežastis*)
 - c) taip, pagal poreikį, tačiau rečiau nei kas vienerius metus (*nurodykite priežastis*)
- 5. Kokie banko darbuotojai supažindinti su kredito politikos dokumentu?**
 - a) paskolas teikiantys banko darbuotojai
 - b) paskolų riziką vertinantys banko darbuotojai
 - c) visi darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu

- 6. Ar banke valdyba atlieka jai būdingas kredito rizikos valdymo funkcijas?**
- a) taip
 - b) ne
- 7. Ar banke veikia rizikos valdymo struktūrinis padalinys? Jei taip, nurodykite, kam jis pavaldus.**
- a) taip
 - b) ne
- 8. Ar banke įdiegta kredito politikos, kredito rizikos limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų išimčių stebėjimo, registravimo ir vertinimo sistema?**
- a) taip
 - b) ne
- 9. Kiek informacijos visuomenei apie kredito rizikos valdymą atskleidžia Jūsų bankas?**
- a) tiek, kiek reikalauja Lietuvos bankas
 - b) daugiau informacijos, nei to reikalauja Lietuvos bankas
- 10. Ar banko vidaus dokumentuose yra išsamiai aprašytas paskolų teikimo procesas: kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos? Jei taip, nurodykite, koks tai dokumentas.**
- a) taip
 - b) ne
- 11. Kokia tvarka vadovaujantis banke vertinami susiję skolininkai?**
- a) vadovaujamasi tik Lietuvos banko reikalavimais
 - b) be Lietuvos banko reikalavimų, banke yra įvesta sava susijusių skolininkų nustatymo tvarka
- 12. Ar banke veikia specialūs struktūriniai padaliniai, kurie teikia, administruoja paskolas, vertina paskolos užtikrinimo priemonių riziką?**
- a) taip
 - b) ne

13. Kokia rizikos valdymo padalinio kompetencija?

- a) rekomenduoja tam tikrais atvejais nesuteikti paskolų
- b) rekomenduoja pertvarkyti jau suteiktas paskolas

14. Kokią paskolų portfelio rizikos valdymo strategiją naudoja bankas?

- a) aktyvią
- b) pasyvią

15. Ar banke taikomi kredito rizikos valdymo limitai? Jei taip, kokie? Jeigu ne, nurodykite, kokiai rizikai valdyti jie netaikomi.

- a) taip
- b) ne

16. Ar kredito rizika banke valdoma atsižvelgiant į kitų rūšių riziką?

- a) taip, rizika valdoma kompleksiškai
- b) ne

17. Kas atlieka kredito rizikos valdymo kontrolę banke?

- a) kredito rizikos valdymą banke vertina vidaus auditoriai
- b) kredito rizikos valdymo kontrolė neapirėžta ir atliekama pagal poreikį
- c) nekontroliuojama

Dėkoju už įdėtas pastangas ir laiką.

Šaltinis: sudaryta autorės